

COẼLESTINI GVICCIARDINI

MONACHI COẼLESTINI

MERCVRIVS CAMPANVS

Præcipua Campaniæ Feli-
cis loca indicans, &
perlustrans..

In diversis idem. In terris cœlestibus.

Andreas von Bro Bergen

1572

Sp. Rom. Decet

Annus MDCLXX.

NEAPOLI,
Apud Nouellum de Bonis Ty-
pographum Archiep. 1667.

VIRGILIO

VALLÉ

VICENTINO

EQUITI

IEROSOLYMITANO,

Et Regni Neapolitani Equitatus
Supremo Locumtenenti.

GOELESTINVS GVICCIARDINVS
F. R.

Impigro peragrantium
ductori, fido aduenarū
comiti: volitanti inquam
Mercurio iure quodam di-
gnum debetur hospitium.
Ne tamen ei, vt Ioui quon-
dam peragranti, insidiosa
hospitalitas sit pertimescē-

† 2

da,

da, tua obueniunt teſta, tua
ſpondet humanitas : *genero-
ſiſſime Virgili* . Ab itinere
feſſus, illa ſubire hauđ pro-
fectò meus detrectabit Mer-
curius, cùm, ſi peregrinatio-
nis, aut eloquentiæ confe-
rendæ fuerint rationes, te
vnicè ad vtrumque paratũ
inueniet . Et quidem, quis
te in itineribus exercita-
tior, in ſermonibus prom-
ptior , in conſultationibus
perſpicatior? Teſtes erunt
Melita, Belgium, Hiſpania,
Germania, Gallia, quæ to-
ties eadem ſub ſolis voluta-
tione, te nunc aduentantẽ,
nunc recedentem ſuſpexe-
re.

re. Nec quia Martis inter 3
strepitus te obuolutū quin-
que per lustra distinuerit
Belgium, inde tamen à la-
tete tuo est diuisa Miner-
ua, vel recessit Mercurius.
Innumera sunt, quæ dexte-
ritate, & facundia perfecisti
negotia, vt meritò, nec se-
mel, nec vnus Austriorum
Principum tibi (etsi homi-
ni extero) summam aperue-
rit arcanorum. Te Belgij
Moderatores, Te Amalphi-
tanus Dux Piccolomineus,
Te præcipui Hispaniarum
Magnates, tanti semper fe-
cere, & faciunt, vt quà cō-
tubernio, quà necessitudi-

mc, quantum in armis, quā-
tum in fide, quantum in per-
spicacia, ipsis quandoque
indigenis antèires, ostende-
rint. Quid mirum igitur, si
Hispaniarum Monarcha, ra-
riori fiducia testimonio, Te
nulla cum Hispanis subie-
ctione obstrictū, Regni hu-
ius Equitatu præfecerit
vniuerso? Sed hæc sint,
quæ Regem citrà fabulas
Maximum, & supra captum
munificentissimum sic erga
te beneficium reddiderint;
generositas sanè illa, quā
animo (liberè, ingenuèque
dicam) verè militari, cun-
ctos allicis, cunctos excipis,
si-

sicuti Te tãti Regis largita-
te ostendit dignum, sic vt
meus ad te confidentiùs di-
uertat Mercurius suadet, ni
veriùs impellit. Vale.

LECTOR

HOSPES.

ITer expeditè faciētibz me-
us adest Mercurius: hinc
Campaniam volitando perlu-
strat, non reptando metitur.
Prisca æquè, ac recentia huius
Prouinciæ confinia adhuc in-
comperta. Alia Plinius statuit,
alia Strabo agnouit, alia deni-
que Andegauenses, Aragónen-
ses, ac Hispani imposuere. Ri-
gidum itaque deponant super-
cilium acuratiores Geographi,
cū inter Liris, & Sarni ostia
me conclusisse Campaniam præ-
senferint. Campaniam perlu-
stro

Stro eo quo possum modo, & illuc
tantum defleto, ubi pabulum
inuenire possit curiositas. Confi-
nia prout libuerit extendat, aut
contrahat quisq; Ad utrumque
impune prestandum, non unus
subsidiarius auctor adstabit.
Non reptat meus Mercurius,
ut ei vacet à sepulchri requiete
priscos euocare scriptores, vel
unumquemque obuiū lapidem
ita rigido sistere examini, ut
à quonam sit locatus, et quis
eum è loco disiecerit extorqueat.
Hoc abundè ab alijs factitatum.
Quod me angit, & torquet, est
inopinatus casus, qui ad meum
Mercurium typis demandandū
sollicitauit, quo euenit, ut ali-
cubi

cubi incultam eloquutionem sis
obseruaturus. Non etenim ad
limam ventum est; sed omnia,
eo quo in cartulis adnotaram
modo, festinè admodum aggro-
meravi. His accessit ægra cor-
poris valetudo, quæ & castiga-
tionem prohibuit, & Typogra-
pho insistere haud permisit.
Menda itaque tam verborum,
quam interpunctionum, aut be-
nignus patere, aut prudens cor-
rigit. Vale.

MERCVRIVS 6

CAMPANVS

AVCTORE

REV. P. D. Cœlestino Guicciardini Ordinis
Cœlestinorum. In Congregatione habita
coram Eminentiss. D. Cardinali Philamarino Ar-
chiepiscopo Neapolitano sub die 7. Octobris 1666
fuit dictum quod R. P. Acerbus Societatis Iesu reui-
deat, & inscriptis referat eid. Congregationi.

Paulus Garbinati Vic. Gen.

*Canon. D. Matthæus Renzi S.T.D.
& S. Off. Conf.*

ERuditum libellum, cuius titulus **Mercurius**
Campanus ab A. R. P. D. Cœlestino Guicciar-
dino Ordinis Cœlestinorum conscriptum, sedulo
recognonis nihilque reperi quod fidei Catholicae,
aut bonis moribus aduersetur, ideoque in lucem
edi posse censetur.

Franciscus Acerbus Soc. Iesu.

Die 3. Ianuarij 1667. Neap. extra Congreg. fuit
mandatum, quod stante Relatione supradicti
Reuiforis, Imprimatur.

Paulus Garbinati Vic. Gen.

Can. D. Matthæus Renzi S.T.D. & S. Off. Conf.

ILLSTRIS. ET ECCELLENTISS. SIG.

Nouello de Bonis Stampatore di libri supplicando fa intendere à V. Eccellenza, come desidera stampare vn libro del P. D. Celestino Guicciardini Monaco Celestino, intitolato Mercurius Campanus ; per tanto supplica l'Eccellenza Sua resti seruita ordinare gli siano concedute le solite Regie licenze &c. *Quam Deus &c.*

Reuerendus Pater Carolus Florillus S.I.
videat, & in scriptis referat.

Galeota Reg. Carillus Reg Ortiz Cortez Reg.

Prouisum per S.E.Neap die 17.Nou. 1666.
Villanus.

ECCELLENTISSIME DOMINE.

NIl Regiæ iurisdictioni, politico nil adimit regimini Campanus hic Mercurius, suos nullatenus à fide abdicens, fidus adeò exterorum Dux:difficili prorsus felix aut, dum Campaniam non modo felicem, sed facilem hospitibus præbet: Authorem porro è Guicciardinorum familia R.P.D Cœlestinum Cœlestinum, tuo dignum Mercurio, suo Mercurium prælo arbitror. Datum in Collegio S. Francisci Xauerij die 5. Decembris 1666.

Carolus Florillus Soc. Iesu.

Visa retroscripta Relatione, Impsimatur.

Galeota Reg. Carillo Reg. Ortiz Cortez Reg.

Prouisum per S.E.Neap. die 17. Decembris 1666
Anastasi.

1

*Curioso per Italiam
Viatori.*

TVæ compatiens conditioni, amice hospes, qui in locis nobilissime Prouinciæ perlustrandis, aut ineptos ductores, aut malè fastos libellos sortiris vt plurimum, Mercurij alas ad tempus assumpsi, vt per amœnam regionem itinere amœniori te veluti per manum traducerem. Quid quæso tam ab vrbanitate alienū, quàm tædiosissimis disceptationibus de vno eodemq; loco ad horas festinātem remorari? Quid properanti, nec emere volenti refert, nūm antiquæ Capuæ pomœrium Vulturni ripas attigerit, vel ab ijsdem aliquantisper recesserit? Clara, & aperta hospitibus sunt apponenda, ne mens à difficultatum inuolucro detenta, oculos à spatiandi delectatio-

A

ne

ne retardet . Hoc pro viribus præstare conabor , feligens tùm veteris , tùm nouæ geographiæ parallela , quæ ex Liuiio Strabone , Floro , Plinio , alijsq; antiquis , nostri æui scriptores ad nauseam vsq; protraxere . Incedentem per amœnam , & ferè semper ver-nantem regionem , haud graua-beris puto , si poeticis interdum flosculis te remorabor ; hoc vnũ enixè flagitans , ne carmina le-gas , ni priùs ad ipsa præcedentes prosas perlegeris ; ex earũ enim visceribus , vt ità loquar , profi-liunt carmina . Quàm compen-diosus , tam fidus ero ductor , & per præcipua tantũ loca te co-mitabor . Quod primũ in ocu-los veniet libero spiritu sequar , & si non potero ex fumo dare lucem , enitar saltem , vt è sub-lapso alicuius ædificij vestigio brevis fulgor erumpat . Vale .

COELESTINI³ GVICCIARDINI

CAMPANIÆ FELICIS.

PARS MEDITERRANEA.

CAmpaniam, naturæ munere, omnium, quæ in Orbe sunt regionum felicissimam, describere aggredior. Coeli clementiam, soli vbertatem, cæterasq; dotes, quibus felicitis nomen promeruit, nec tempus, nec repetitæ barbarorum irruptiones inuertère; & sæculorum sub pondere licet fatiscant ea, quæ artis fuerè miracula, ingentes tamen ruinæ, & immania rudera vtique è longinquo ad illam perlustrandam inuitant. Nullus etenim in ea locus est, qui veteri aliquo non turgeat fastu, nullumq; vt de Troia cecinit ille, *est sine no-*

mine saxum . Quin montes ipsi ,
 (terræ vt plurimum pondera in-
 utilia) ne in regione feracissima
 desides viderentur , & infœcun-
 di , innatam non semel immo-
 bilitatem excussere , atq; ignitis
 eruptionibus , quidquid terroris
 intulerant , auctiori inde segete
 rependerunt . Pro libito itaque
 erumpat Veseuus , nobilior sem-
 per , atq; inter cinereos , fumeos-
 que globos illustrior nostra re-
 uirescet Campania : illa inquam
 Campania , quæ orbis dominis
 auocatis ab Vrbe , bellicos illo-
 rum labores demulcebat , & ar-
 morum strepitus otio placidissi-
 mo submouebat ; Romæ siqui-
 dem Martis erant omnia ; hîc
 Cereris , Bacchi , Nuptuni , Ve-
 nerisq; iucundiora profereban-
 tur certamina . Huius opportu-
 nitate , ipsa rerum domina , famu-
 læ insultabat Africæ , & regna
 vtriusq; solis calcabat . Hæc Ma-
 rios , hæc Syllas , hæc Cæsares

5
suis exarmauit delicijs, ac si victoriarum præmiū forent Campaniæ felicis litora, & in hoc tractu vnius villulæ adamatus recessus. Hæc furentem Annibalem suis attriuit illecebris, & sola Romani imperij remorata est casum. In ea cunctator Fabius, in ea impatiens Marcellus nunc mora, nunc irruptionibus Carthaginensium calliditatem aut fregerunt, aut eluserunt. Verum ex historiarū flosculis præclarissima in ea gesta excerpit hospes, satis in limine operis laudibus illius concinnandis detentus.

A nomine itaque exordiar, quod à Campano agro, aut à Campanis Capuam incolentibus, illi obuénisse Peregrinus contendit. Quemadmodum de Campaniæ, sic & de Terræ laboris, quod nunc vulgariter obtinet, nomine, variæ circumferuntur sententiæ. A campis Lebori-

nis, siue Leborijs, quondam Capuæ suburbanis, reor ego sic appellatam. Non illi semper eadem confinia, & limites: quandoq; etenim Picentinos, Samnites, & Hirpinos complexa est. Nunc Liris, & Sarnus fluuij ab oriente in occasum, & è contra illam coercent. Septentrionalem oram, continuata Tifatæ, & Caudinorum montium iuga obtendunt; meridionalem verò plagam omni ex parte Tyrrhenum mare præterluit. Longitudo ad septuaginta, latitudo ad viginti octo milliaria, quâ latius patet, extenditur. Angustam, porrò iudicabis, & vix tot, tantarumq; laudum, quibus confer-
tim Scriptores illam exornant, capacem; attamen fertilitas soli, clementia cœli, & incolarum, frequentia, vastissimis prouincijs exæquandam proponunt. Stet pro cunctis vnius Lucij Flori, de tunc florente Campania,
flo-

floridum æquè, ac verax encomium. *Omniū non modò Italia, sed toto terrarum. Orbe pulcherrima Campania plaga est. Nihil mollius Cælo; denique bis floribus vernat; nihil vberius solo, ideò Liberi, Cererisque certamen dicitur, &c.* Eadem ex Plinio, Virgilio, & alijs non vno in loco repetita leguntur. Encomijs supremam manum imposuit Cicero, dum vocat agrum Campanum. *Orbis terræ pulcherrimum, caput patrimonij publici, pulcherrima Populi Romani possessio, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum vestigalium, horreum legionum, solatium annonæ, & qui solus Italico bello, amissis cæteris vestigalibus, maximos fructibus exercitus aluerit.* Et tandem sicut omnium ferè postremus, sic ante dicta in vnum perstringens, *Italia Paradisum* Paulus Merula appellauit.

Maiori ex parte planitie gaudet, quam è meditullio actis in

gyrum luminibus, in modum
 theatri à mōtibus obserari com-
 peries. Recta, & ampla via à
 Turri, vt vocant, Francolisij per
 Capuam, & Auerfam Neapolim
 vsque interfecatur. Innumeris
 propemodum pagis est referta.
 Multi in ea Episcopatus, paucae
 tamen Vrbes, si à frequentia po-
 puli non ab infularum dignitate
 illas constitui velis: quem tamen
 defectum ipsa populo refertissi-
 ma Neapolis penè ad miraculū
 supplet. Populeis vndequa; est
 consita arboribus, miro ordine
 hinc inde locatis, quibus luxu-
 riantes vites innituntur. Vnum
 si excipias Vulturum, vix aliū
 reperies fluuium; Clanius ete-
 nim, sicuti Virgilij temporibus,
 etiamnum stagnat, *nec est equus*
Acerris. Sebethus itidem, poeti-
 cis potius decoratur fabulis,
 quàm quòd aquarum copia suo-
 rum vatū, & nimpharū seda-
 re valeat sitim. Adeò tamen vi-
 ni,

ni, tritici, olei, cæterarumq; frugum ferax est, ut meritò Amalthææ cornu pro emblemate gestet; & aliquando ad populum Romanum perorauerit Cicero.

Asia multos annos fructum Mitridatico bello non tulit. Hispaniarum vectigal temporibus Sertorianis nullum fuit. Sicilia bello, fugitiuorum Marcus Attilius etiam mutuum frumentum dedit; at ex hoc vectigali (agri scilicet Campani) nunquam malus nuntius auditus est. Cætera vectigalia belli facultatibus sustentantur, hoc neque bellis infestum. neque fructibus varium, nec cælo, ac loco calamitosum esse solet. Quod facilè ex soli natura contingit; ut namq; scribit Plinius: Terra eius puluerea, summa, inferior bibula, & pumicis vice fistulans; montium quoq; culpa cedit in bonum. Crebros enim imbres percollat, atq; transmittit, nec dilui, aut madere voluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum nullis fontibus reddit, sed temperans, & cō-

coquens intra se vice succi continet.

Sed iam ad Lyris ripas hospiti aduenienti occurro, vbi, soluto antequam traijciat naulo, illum peramanter excipio. Auorum, nostrorum memoria Lyris ripas pertinaci plurium mensium statione hinc inde castrametati Hispani, & Galli, nobilitarunt. Gallos tamen sua patientia, ac militari industria abire coegit Magnus ille Consalius Corduba Hispani exercitus præstantissimus ductor. Rem, sicut & totius Neapolitani belli seriem à Frâncisco Guicciardino expetat, qui velit. Interim, hîc vbi fluuius lentè incedit, & ob regurgitantes fluctus pacificè admodum se in mare exonerat, præclarissimam victoriam veluti nationis omnium patientissimæ fructum metricè perpendamus.

*In Æcæ olim Gallus plantas, hinc fixit Iberus,
Ambiguus viri an vincere uterq; diu.*

Ambiguus Mars ipse diu, bellumq; pependit,

Yr-

*Vrgere & rapidas substitit amnis aquas.
 Cur ergo Hispano, Galloq; morantibus aquæ
 Hic victus tandem, victor at ille redit?
 Incessu lento hîc flumen festinat in æquor,
 Et tacitas presso murmure voluit aquas.
 Dissimilis forsan fluuio quia Gallus, in ipso
 Vincitur, at similis victor Iberis abit.*

Transuecto itaq; amne, ampla in modum pyramidis ad decem P.M. procurrens se se offert planities, cui cuspidem Lyris, basin Massicus, latera Aruncorum montes, & litus maris efformant. Verùm, quæ de regni possessione inter Gallos, & Hispanos, eadem inter Scriptores de vero Appiæ viæ tramite ad Lyris ripas oritur dimicatio. Cum Peregrino reor ego per litus maris Sinuessam vsq; procurrisse, & dein per campum Stellatam deductam, Casilinum; nunc Capuam, peruenisse. Eo in loco ubi Aruncorum montes Massico iunguntur, Sueffa adest Pometia, quam consultius à longè obseruabis, ni ad tumultum Au-

gustini Niphi philosophi celeberrimū inuiscendum pietas te sollicitet. Mox inter fauces Massici montis aderis, ubi antiquæ viæ sicilibus constratæ non vno in loco fragmina occurrēt. Fuerit ne Appia, an alia, crede quod voles. In mediutullo prædictarū faucium, Sanctæ Agathæ, & Cæsici stationariæ tabernæ adsūt; num ad viatorum solamen, an veriùs ad eorum patientiam pertentandam, ipsemet iudicabis. Permeabiles reddidit fauces Romanorum solertia, quod optimè noueris, si decussas hinc inde rupes obseruabis. Sic publicæ inservientes commoditati, naturam non vno in loco artcedere coegerunt orbis domini. Cùm primùm è faucibus iam dictis emerferis, longè latèq; procurrēs Campaniæ planities tuos recreabit obtutus. Ad dexteram, mare versus, excurrit Massicus; ad læuam Sidicinorum colles, &

Ti-

Tifatae iuga partem semicirculi Campaniam intercipientis efformant. Turris Francolisi humilis in colle locatur, ex quo veluti ex specula subiectam oram circumlustrare poteris. Tractus, qui ad radices Massici procurrit, ager, siue campus fuit Falernus, copia, & suauitate vini usque in hanc ætatem notissimus, & ab Appia via quondam à campo Stellate discretus: itaut totum, quod à Sinuessa, nunc *Rocca di Mondragone* per litus maris usque ad fauces Vulturni excurrit spatium, vel ex toto fuit Stellates, vel cum Campano agro confusa planities. Pro exacta horum camporum topographia adeatur Peregrinus, cum nec vacet, nec deceat parum humaniter deserta per arua hospites circumducere. Istorum, sicuti & aliorum nostræ Campaniæ agrorum felicitatem non semel Romani populi in ijs diuidendis comprobauit

uit altercatio, & auiditas. Quoties namq; ob vnius Campi Stel-
latis partitione, Agrariæ legis se-
ditiones, & iurgia repullulasce-
re suo damno Romana Resp.
experta fuit, quoadusq; C. Iulius
Cæsar, auram vt popularem cap-
taret, suo in Consulatu, agros
prædictos viginti millibus ciuiũ
attribuit? Nunc ne quid rerum
vicissitudini nō esset obnoxium
magna ex parte in pecudum pa-
scua concessere. Sed quid? Ro-
ma ipsa, quæ toties de alienis
campis iurgia, ac quæstiones ex-
citauit, auiditatis antiquæ pœ-
nas quodam modò luens, non
ineptè interroganti *Iurgia campo-
rum cur deseruere Quirites?* Respō-
dere posset: *Est ager, & campus
nunc quia Roma sibi.*

Ad læuam ager fuit Sidicino-
rum, quorum caput Theanum
nunc quoq; non inelegans op-
pidum. Capuam versus inceden-
ti, antiqui Caleni *Calui*, hodie in-
digi-

digitati vestigia occurrunt. Omni fere ex parte diruta iacet hæc ciuitas, Venusino Horatio ob vini præstantiam quondam accepta. Illam proprium fatum, exoletamque felicitatem per iocum inter squalentia rudera efferentem audiamus.

*Si crines urbis sunt turres, altaq; tecta,
His ego cum caream, non bene calua vocor?*

Via Latinæ, hic prope Calenum, varijs in locis premuntur fragmina. Hæc cum Appia ad pontem Casilini contermina fuit. Iam noua Capua, sin mauis dicere antiquum Casilinum in conspectu aderit. Citeriorem Vulturni ripam vbi attigerit hospes parumper subsistat, Annibalem in altera, otio delicijsque marcescentem contemplaturus. Hic namq; est ille Vulturnus, qui victoria Cannensi tumidos Carthaginieneses, & in Romæ excidium procurrentes absterruit, & ripas, veluti repagulum labanti

Ro-

Romanorum fortunæ opposuit. Hic virtute paucorum tanquam ad scopulum allidi visâ est incōcussa ad eam diem Annibalis gloria, dum, qui felici victoriarum cursu purpureas Trebiæ, Transimeni, & Aufidi aquas sanguine reddiderat. Romanorum, ab vnus item Vulturni cursu remoratus, præclarissimæ victoriæ fructum, spemque rei deinceps benegerendæ, aut incautus, aut nimium pertinax etiam iudicio suorum amisit. In gratiam igitur fluuij Romani imperij, & libertatis Italicæ assertoris, prosopopæiam ne pigeat auscultare.

*Ille ego Vultur nus claro, qui nomine fulgens
Tyrrenis. longo vertice mergor aquis.
Me veritas quacumq; velis sic nomina vertes,
Vt Vultur, Turnus, Vulnus, ubique ferar.
Aut auis, aut dux sim, veldeniq; vulnera signẽ,
Campani populi gloria semper ero.
Seruatum imperium mihi debes Roma superba;
Dum remoror Pænum mœnia adire tua.
Hinc priscos Tybris cesset celebrare triumphos
Murmure quin tacito fûdat in aquor aquas.*

Post

*Pejor Cānas illum victor dum Pœnus adiret ,
 Annibal hîc Cannas nouit habere suas ,
 Et prope qui flumîos Aquilas terstrauerat ar-
 Attingens ripas corruit ille meas. (mis ,*

Obstinatissimam Casilini ob-
 sidionem habebis ex Liuiio . In-
 terim transuecto ponte ex lapi-
 de siliceo constrato, nouam Ca-
 puam ingrediare , Eam hunc in
 locum transtulit , vt ita dicam ,
 Lando Longobardus circa A.D.
 820 . Solo namque , aut à Ro-
 manis, aut à quouis alio prisca
 illa Capua æquata , quæ super-
 fuerunt Campanorum reliquię,
 in locum qui dicitur *Trifisco* cō-
 cessere , quas tractu temporis, si-
 ue ob foeditatem loci , siue ob
 crebra incendia, prædictus Lan-
 do super antiqui Casilini ruinas
 considerare fecit : adeò & rerum
 sensu carentium circumaguntur
 vicissitudines . Quis etenim vn-
 quam credidisset Casilinū illud
 Romanorum quondam Capuā
 obsidentium sedem , & Capuæ
 de-

destruendæ præcipuum instrumentum, circumnoluta postea rota in Capuanorum asylum cōuertendum? Ad læuam pontis, marmorea secūdi Friderici Cæsaris stat effigies à S.P.Q. Capuā. no ex varijs statuarum fragminibus, prout illa ferebat ætas, concinnata. Nouam Capuam alluit à duplici parte Vulturnus; quod reliquum est, valida ad normam munitionis hodiernæ extructa, propugnacula concludunt; vt mirum non sit si vel ab Aragonensium Regum temporibus, Neapolitani Regni clauis hæc ciuitas reputetur. Arcem paruā quidem, sed loci situ munitissimam adiecit Carolus V. Cæsar. Urbis ambitus ad I.I.M.P. extenditur. Viæ quamplurimæ amplæ, sed Episcopium, nec structura, nec amplitudine, sedi inter omnes Regni Neapolitani Archiepiscopali insula primo loco decoratæ, respondet. Varij

Capuanorum Principum tumuli præ foribus adstant, quorum cœnotaphia Peregrinus in sua Longobardorum Principum historia transcripsit. Cisternam, publico vſui destinatam, & in qua tantum aquæ congeritur, vt ad tres annos sufficere credatur, effodere curarunt prouidi ciues, ne tempore belli diffractis cuniculis, per quos è Tifata monte in urbem illabatur saluberrima aqua, paludosas, quibus scatent urbani putei, in propriam perniciem bibere cogerentur. Multa tum virorum, tum mulierum, obseruantur cœnobia. Prætoriū elegans, & cuius in anteriori parte multa antiquitatis monumēta affixa, aut impacta sunt, assurgit. Pone hunc Diuæ Mariæ Annunciatæ sacrum, quā structura, quā amplitudine attollitur templum. Incedenti denique per urbem non domus, non semita, non angiportus occurret, qui

la-

lapides marmoreos literis exaratos, sepulchrales urnas, statuarum, ac columnarum fragmina, vel alias antiquitatis exuvias non ostendet, aut inter prostrata Capuæ, vel rediitui Casilini rudera à nouæ Capuæ conditoribus emendicatas. Priuatorum tamen domus ad commoditatē non ad luxum constructæ videtur. Tam compendiosè describitur, & lustratur recens Capua, olim si non maior Roma, certè non minor Carthagine. Sic Ciuitatibus sua manent obuersantia fata, vt semel à primæua magnificentia dilapsæ in temporis deinde ludibrium reseruentur. Ostende nunc mihi non rudera; sed situm tot tantarumque urbium, quas vt miraculum artis, & vt fortunæ blandientis domicilium, aut suspiciebat, aut venerabatur orbis? Vbi quæso doctæ Athenæ, vbi inuicta Lacedæmon, vbi Romanæ magnitudi-

dinis æmula Carthago , vbi bel-
 licosissima Numantia , & orna-
 tissima Corinthus ? Eodem, qua
 Capua , fato periere , quæ tamē,
 vt dixi , toties mutauit sedem,
 quoadusque ab hoste suo Casili-
 no situm emendicare coacta ,
 est. Vt vt in famosissimam urbē,
 & quondam inter Romanam , &
 Carthaginem adnumeratam ,
 hostes , & tempus coniurarint ,
 ob rerum tamen in ea , & circa
 eam gestarum multitudinem, il-
 lorum sæuitiam , & huius edaci-
 tatem , vel solo eludet nomine .
 Ager namque Campanus , vel
 apud rudes , & rerum antiquarū
 ignaros semper in pretio , ac ad-
 miratione erit . Tu interim, hos-
 pes , cogita, ea in planitie obuer-
 sari, ripas illius Vulturni tenere,
 Campaniam denique illam per-
 lustrare , pro cuius possessione,
 inter florentissimos populos nō
 semel de summa rerum dimica-
 tum est . Hic Cumani , hinc Sam-

nites, hęc Carthaginienſes, hęc Romani, hęc Vuandali, hęc Gothi, hęc Longobardi, proprię fortitudinis varia edidete ſpectacula, adeo vt quidquid hac in regione pedibus calcatur, funeſtiſſima quandoque clade ſit nobilitatum.

Sed nouę Capuę iam valedicto iter ad læuam arripiamus, antiquę, & à tot ſæculis euerſę, vnum quod ſupereſt veſtigium, obſeruaturi. Amphitheatrum illud eſt, inepta vulgi appellatione *Virilaſſi* vocitarum. Operis fuit Corinthij, immanibuſque ſaxis compactum. Vepres nunc, & ſpineta quāquauerſum illud occupant; vnde cum nobiliſſimi ædificij ſortem, non minus quàm Campanorum fortunam immanibus ſaxis veluti contentam deplorarem, Iacobum Sānazarium ſequenti ad Amphitheatrum Campanum epigrammate libuit imitari.

*Fulserat hæc auro, mox fluxit arena cruore ,
 Quæ lapidum vili fragmine tellus latet.
 Semirutos arcus, æquatæque pægmata calo
 Argento, & statuis expoliata vides.
 Cæsaris hic sedes fuit, hic subsellia Patrum ,
 Hæc cauea classes continuere feras .
 Visere si renuis tantum scelus, hospes, abito,
 Parce oculos lacrymis contemnerare tuos
 Grande scelus cades pleno spectasse theatro ,
 Grandius at vacuum gente videre locum ,
 Sola sedet Nemesis, satiataq; sanguine, tandem
 Moribus extremis marmora dura vorat.*

Solitudinem loci vbi contē-
 platus fuerit hospes, & numero-
 sissimas cryptas obseruauerit, eā
 in sententiam deueniet, Capuā
 esse ruinarum segetem, fortunæ
 ludibrium, & non ignobile tē-
 poris trophæum. Non procul
 ab Amphitheatro, nobile sanctæ
 Mariæ, vt vocant, oppidum su-
 per veteris Capuæ ruinis appa-
 ret; quo lustrato, recta via ad
 VII. M. P. Auerfa noui nominis
 Ciuitas occurret. Hanc Roge-
 rius Northmannus, primus Nea-
 politanorum Rex circa annum
 Domini 1130. veluti propugna-

culum inter Capuam, & Neapolim exædificari curauit . Hinc Neapol. Scriptores quasi. Aduersæ inter vtramq; urbem, nomen inditum fuisse coniiciunt, Errāt, qui eam è ruderibus antiquæ Atellæ enatam agnoscunt, cū per duo milliaria ab iisdem distet, vt mox dicam .

Obstupefcet viator, vbi primum illam ingressus fuerit ; Ciuitatem scilicet, nec super alterius vrbis ruina, nec rudi sæculo exædificatam, vias tamen adeò retortas, ac implicatas habere, vt labyrinthi veriùs quàm vrbis præseferat aspectum. Cathedra-
lis, structura licet assurgat Gothica, ampla tamen, & magnifica est, à Northmannis principibus Deo, ac Diuo Paulo Apostolo dicata, & pinguissimis Sacerdotijs locupletata. Ad læuā absydis, sacellum ad normam Lauretani à Carolo Carafa Auerfano Episcopo excitatum visitur.

fitur . Narrant ciues , quòd cùm
 Ludouicus Pannoniæ Rex , An-
 dreæ fratris à Ioanna prima vxo-
 re laqueo enecti , mortem vltu-
 rus aduenisset, vt à iureiurando,
 quo se adstrinxerat, vniuersam,
 scilicet Ciuitatem (Auerfæ si
 quidem Andreas iugulatus fue-
 rat) igne ferroq; vastaturum,
 exolueret , ad mitiora cōuersus,
 Auerfanum populum in Cathe-
 drali concludi iusserit , & igne
 ianuis admoto, sicuti & quorun-
 dam ciuium laxatis ex compo-
 sito venis , itaut sanguine postes
 ianuarum tingerentur , illico
 ignem restingui , & venas alli-
 gari præceperit; iactitans hoc in-
 uento , & decori , & conscientiæ
 fore consultum . In suburbijs ,
 monasteria quamplurima. Cele-
 bre est , quod Diuo Laurentio
 sacrum incolūt Casinenses. Cœ-
 lestinorum pariter alterum, vel
 ex eo inuisendum, quod è post-
 ca Chori parte adhuc perstet fe-

B

ne-

nestra (cænobium namq; Andegauensium Regum fuit domicilium) è qua infelix Andreas pendit. Quin vsq; ad nostra tempora extabat columella, in cuius basi legebatur.

*Hinc laqueo pendens clausit miserabile fat
Andreas diro coniugis arbitrio.*

Non procul à Casinatibus Castrum distat Casalucis, Ioannæ primæ Neapolitanorum Reginae Gynæceum, & in quo multi ex regijs amasijs in profundissimas scrobes post exlâtiam libidinem deturbati sunt. Ab impudentissima Regina conspurcatum Castrum, pietas Raymūdi de Baucio nobilissimi Reguli, in castissimæ, ac semper Virginis Dei Genitricis Mariæ transtulit venerationem. Asportatam namque ex oriente eius à Diuo Luca depictam imaginem, & duas ex hydrijs conuersione aquæ in vinum notissimis prædicto in Castro collocavit, illudq;

con-

consentiente Ludouico Rege,
 Monachis Cēlestinis cum mero,
 ac mixto imperio attribuit. Arx
 operis antiqui semidiruta viæ
 imminet publicæ ab Aragonen-
 sibus Regibus excitata, in qua
 post extinctum in obsidione
 Neapolitana Lautreccum, Mar-
 chio Salutarum, & Petrus Na-
 uarrus ab Orangiano Principe
 capti fuere. Illum moeror breui
 confecit, hunc tanquam Catho-
 licæ militiæ, post cladem ad Ra-
 uennam desertorem diu in Ca-
 stro Lucullano, seu vt vocant,
 Qui asseruatum, & mox capite
 iussu Caroli V. plectendum, Ca-
 stri Præfectus, ne sub carnifice
 præclarissimus militiæ ductor
 ignominiosè caderet, sæna qua-
 dam pietate percitus, propinato
 veneno sustulit. Latissimi, qui
 ad meridiem excurrunt campi,
 ager Campanus, Linternus, &
 Phlegræus, siue Leborinus fuè-
 re, quibus ommissis altera ab re-

giæ viæ parte Septentriouē ver-
sus, Atellanum digrediamur in
agrum, lasciuenti incolarum,
in theatris gesticulatione notis-
simum. Fossas, ac vallum qua-
driforme nō procul à Sancti Ar-
pini pago adspicitur, quod absq;
dubio fuit Atellanæ vrbis po-
moerium. Solo aliquantisper su-
pereminet quadratus ille tumu-
lus ad duo milliaria per gyrum,
circumductus. Quod obserues
nihil est; adeò cuncta disiecta,
ac solo æquata sunt, vt vllum
ibi perstitisse ædificium vix cre-
deres, ni minutissimæ testulæ
per arua dispersæ, & semirutæ
quædam parietinæ, quas vulgus
vocat *lo Castellone* fidem adstrue-
rent. Templum quoddam fuisse
contendunt multi; ego verò
dum illas attentiùs perlustrarem,
ex cuniculis, vaporarijs, ac fistu-
lis, balneum fuisse deprehendi.

Ad rudera balnei Atellani

Vrbs hac innumeris quondam famosa theatris

Cur

*Cur nunc in signum balnea sola tenet?
 Extitit obscena hac adeo, ut quoq; tergere for-
 Nunc egeat:meritò balnea sola tenet. (dex*

Ex Atellano agro Capuā ver-
 sus retrogrediare necesse est, vt
 radices Tifatæ montis legendo
 Casertam, ex ruderibus antiquæ
 Calatiæ exortam, obserues. Ca-
 ferta alia, quam veterem appel-
 litant, colli infidet, squalentibus
 vndequaque ædificijs, ad cuius
 radices, in varios pagos distribu-
 ta, noua hæc efformatur. Viri-
 darium, quod vocant *lo boschetto*
 ab Aquauinis Casertæ Regulis
 instructum, quâ amœnitate, quâ
 laxitate, ac elegantia cum Tu-
 sculanis contendit. Nobile in-
 de sequitur *Madaloni* oppidum à
 Carafarum familia cum alijs
 adiacentibus titulo Ducali pos-
 sessum. Tramite primùm recto,
 deinde recuruo excurrerebat hinc
 Appia, postquam, Capua per
 vallem Caudinam, Beneuentum
 à C. Cæsare, & hinc à Traia-

no Brundisium vsq; conſtrata. Post *Madaloni* altiffimo ſub iugo eo in loco vbi aram *Cynthiæ* extitiſſe volunt nonnulli, elegans conſpicitur *Arentij* oppidum. Iam in limine faucium, vulgo *le forche Caudine* clade Romanarū legionum toto orbe notiſſimarum aderis. *Arpadium* verſus perpetuis, iſdemque altiffimis iugis obſepta in modum pyramidis excurrit vallis: cuius baſim Caſtrum iam dictum *Arentij*, cuſpidem *Arpadium* ipſum efformant; adeo ſiquidem hīc coangultatur vallis, vt vix ad iactum lapidis pateat. Hac in fauce (ni potius arctiſſima anguſtia) conſepultum, non ædificatum, dices *Arpadium* noſtræ *Campiſiæ* limes, & *Samnitum* limen. Prope *Arpadium*, horrendum ſub oculos veniet barathrum à *Samnitibus* quōdam haud dubiè, quo faciliùs Romanis ad eorum regionem depopulandā pro-

prohiberetur ingressus, ni veriùs quò vltra in vallem Caudinam, conclusis, difficilior ex hac parte foret in Campaniam regressus, effossum.

Verùm, quàm oculis tetrum exhibet spectaculum iam dictū barathrum, tam pedibus, & capiti, aut iam decussa, aut ab alta rupe casum minantia saxa periculum simul, ac timorem viatoribus incutiunt. Dignam loco hìc animaduersionem faciamus, lamentabilem scilicet has inter angustias Romanorū cladem reuocādo ad mentem. Furculæ hæ sunt Caudinæ, æquè Samnitum astu, ac Romanorū ignominia nobilitatæ. Etenim cùm Lucerinis à Samnitibus obsessis in vallem vltiorem, extra insidiarum metum, opem allaturi irrupissent Romani, illico per iuga montium cohortes apparuere Samnitum, faucibusque vltrò obseratis, angustissimo ve-

lut in carcere , frustra per triduū
 exitum pertentatibus, Romano-
 rum legiones interceptæ fuere.
 Qualis tūc illis facies, quodue
 cor , cogita . Sed fato cedere
 demum coactæ, ignominiosissi-
 mo iugo submisere ceruicem .
 Vix lacrymas continere valebā,
 cū illac non semel iter facerē ,
 non tam superbia offensus Sam-
 nitum, quā sorti Romanorum
 compatiens . In oculos venie-
 bant conuicantes ab alto Sam-
 nites , & iteratus nuntius de aut
 gratiosè dimittendis , aut de cō-
 fertim trucidandis Romanis. La-
 mentabiles voces , vlulatus , sus-
 piria , gemitusque Romanorum
 concaua per illa quodammodo
 reboare sentiebam . Conuicia
 quæ milites nunc in Consulū
 imprudentiam: nunc in hostium
 calliditatem effundebant , ac si
 præsens, exaudiebam . Hoc ar-
 ctissimo in loco , nullo hostium
 periculo, vel dispendio, spes, for-
 tunæ-

tunæque populi ad orbis imperium nati concludebantur. Sic, ob vnius ducis astum, vigor militaris Romanorum elāguīt. Sic vnius vallis angustiae fastum illū depresso, cui vastissima totius orbis plaga in virtutis præmium destinabatur. Ab angustijs tamen post triduum emersi Romani, instar flammæ, ignisque retenti, validiores nedum in Samnites, sed in totum quod Italiae erat reliquum, felici postmodum, perpetuoque victoriarum cursu erupere; vt dici potuerit, ignominiosum illud iugum verè ludentis fortunæ opus extitisse, si quos tam pudibundè nuper presserat, rota è repente circumducta, ad orbem catenandum, euexit.

Ad furculas Caudinas

*Angusta hæc fauces, barathrū, præruptaq; saxa
Caudini quondam causa fuere doli*

*Altipetēs Aquila hīc cecidit, quin clausa remā
Sānīsq; indomitus fraude iuuāte sterit. (sit,
Nā raptas olim imbelles, tenerasque Sabinas,*

B 5

Astus

*Astū pendisti, subdola Roma pari ?
 Samnitum Populis Quis quaso Resistet, aratro
 Orbis ubi Dominam subdere colla iubent?*

Sed infaustam vallem vltro ab oculis subducamus, & iterum in Campaniæ felicitis planitiem, meditemur regressum. Prætergresso itaque Arētij Oppido, ac cliui in colle semirutum castrū vulgò *lo canciello* conspicitur, ad custodiam vallis haud dubiè excitatum. Caudini hinc montes orientem versus extenduntur, alteram semicirculi partem nostram Campaniam intercipientis efformantes, ad quorum radices, vbi Virgiliano Monti se iungere incipiunt, pagus *Abella*, situs est, quo in loco, partim à stagnatibus ex imbre aquis, partim à scaturiginibus Clanij efformantur fontes. Narrat Ambrosius Leonius in sua Nolani agri descriptione, non semel ex Scrobe Abellam prope tā impetuosè effluxisse aquas, vt omnem No-

lanum

lahum agrum alluuiionibus miserum in modum foedauerint : hærentibus interim Nolanis, nū potius prædictæ scrobis insaniētes aquas , an è regione furentes Veseui flammæ execrarentur . Adeò enim commētitia illa numina de nobilissimæ regionis possessione dimicare visa sunt, vt quod Ceres, & Bacchus ad delicias in ea locauere, sui iuris facere Vulcanus, & Neptunus contendant . Hinc ad V.M.P. meridiem versus Ciuitas Nolana in conspectu aderit, Campanorum Præsidum olim sedes , & ob inter Marcellum & Annibalem, pugnam, ac Augusti decessum, notissima . Sed quæ, Deus bone , præclarissimæ vrbis à Chalcidensibus quondam conditæ, & ob murorum pulchritudinem ipsis hostibus quandoque probatissimæ nunc manent vestigia ? Vbi amphitheatra illa duo , lateritium vnum, marmoreum.

alterum, ornatu, & amplitudine Romanis exequanda? Tēplum, aut domus in qua decessit Augustus, nec adsunt, nec vbi constiterint est qui norit. Terra vbilibet effodiatur, fornices, concamerationes, segmentata pauimenta, mutilasque statuas promit: squalida priscae magnificentiae monumenta. Super Iouis templi rudera elegans superinducta est cathedralis Ecclesia. Leonij ætate, Mercurij, & Victoriæ delubra visebantur ex parte. Regia, siue Palatium Nolanorū ex gente Vrsina, Comitum, in Patrum Soc: Iesu cessit Collegium. Extra portam quā Laurianum itur Marcellus cum Annibale pugnavit, & primus fuit Romanorum, qui Pænos vinci posse edocuit. Haud multum à mœnibus Nolanis pagus distat corrupto nomine *Cimitino* appellitatus. Hic est ille met locus Diui Paulini secessu clarus,
in

in quo plures per annos ad Diui
 Felicis sepulchrum excubauit .
 Hic Basilicas, hinc cēmeteria quā-
 plurima construxit, & innume-
 rabiles SS. Martyrum exuuias
 varijs è locis asportatas con-
 didit . Huius loci topographiā,
 exactè descripsit Andreas Ferrā-
 rius Nolanus . Vt vt tamen ab
 ædificiorum elegantia splendo-
 rem inter Ethnicos sibi Nola cō-
 pararit, sub luce nihilominus
 Euangelij, clarior à fortissimis
 Christi athletis Ianuario Bene-
 uentano Antistite, impunè pro-
 pe illam in ardentem fornacem
 iniecto, & Felice Nolano Præf-
 bytero, araneorum telis, dum
 quæreretur ad necem, obtecto,
 reddita est . Splendorem adau-
 xit deinde Sāctissimus Paulinus,
 feruenti in Deum, ac proximum
 charitate, nec ipsi Paulo Secun-
 dus, & ob Campanarum inuen-
 tionem per omnes Christianorū
 cœtus ab ipsis quoque metallis
 so-

sonitu assiduo concelebratus .
 Sanctissimi viri corpus Nola
 Beneuentum , inde Romam in
 insulam Tyberinam ab Othone
 Imperatore aduectum vsque in
 hæc tempora veneratur , & colitur .
 Sic qui nimio charitatis ardore
 succensus , vt iuuenem à
 Vuandalorum captiuitatè redimeret,
 Africani cœli plures per
 annos ardores sustinuit , iā mortuus
 veluti ad solamen in medio
 aquarum quietem expetere
 visus est; quod sanè Augusto nō
 datum, cuius cineres Nola Romam
 asportati , & in mausoleo
 prope Tyberim locati , aut tempus,
 aut per Urbem debacchans
 fluuius dispersit .

Ad Urbem Nolanam

*Omnia qui tenuit, moriēs hīc cuncta reliquit ,
 Et, proh, nec cineres tu modò Nola tenes.
 Augusti forsā Paulinus fata sequutus ,
 Hīc moriens aliò splendida busta tulit .
 Fluminis at medio perstas nūc inclyte Prasul,
 Et prope qui fluuium stabat in anne fluit .
 Feruida sic potuit pietas te sistere terris ,*
 Ten-

*Tentet & incassum trudere flumen aquis.
 Vt solus regeret Caesar domiti orbis habenas,
 Perdidit insumptos, orbe gemente, viros;
 Ast unū ut redimas hominē, tu feruide pastor,
 Solus & intrepidus barbara tecta petis.
 Hinc sonitu assiduo celebrat te fama per orbem,
 Per te si discunt ipsa metalla loqui.*

Vltra Nolam, orientem versus, continuatā Hirpinorum iuga nostræ Campaniæ imponunt metam; quare septentrionem, versus iu Acerranum agrum est deflectendum. Non procul à Castro iā dicto *delli Cancelli* Suesulæ cernuntur rudera. Ob loci opportunitatem modò Samnites, modò Romani hanc Urbem sui fecerē iuris. Calamitatum tamen extremam passa est circa A.D. 846. à Saraccenis Cāpaniam deuastantibus. Antequā Acerras teneas non contemnendus aque riuus primū emergit, superioribus annis sumptu incredibili ex postica Tifatæ montis parte deductus, vt Neapolitanis molendo tritico inferuaret. Eodem

dem in loco ad dexteram patet
 latissimus campis vulgò *la Star-
 za del Conte* omnium qui in Italia
 sunt ad miraculum penè disposi-
 tus, & excultus. Ad iustum mil-
 liare consistæ arbores, varijs se-
 inuicem tramitibus interfecan-
 tibus, excurrunt, itaut, quacum-
 que oculos vertas nouus ad eā-
 dem longitudinem trames resul-
 tet. Incredibilis est vini quæ sin-
 gulis annis expromitur copia.
 Quindecim ferè millia arborū,
 vitibus reuinctarum altissimis,
 numerantur, quādoque etenim
 in eo, siue ob temporis defe-
 ctum, siue ob racemorum exū-
 dāns pondus aut non perficitur
 vindemia, aut liberaliter cuili-
 bet, quod restat; proprijs sum-
 ptibus vindemiandum relinqui-
 tur. Agri huius celebrantur pe-
 pones, & poma persica. Iam in
 conspectu erunt Acerræ quā-
 humili in loco sitæ, tam ob re-
 rum apud ipsas olim gestarum.

CO-

copiam celeberrimæ. Muro quadrato cinguntur. Verùm nihil est quod sui obseruatione hospites remoretur ; pauca etenim quæ intra mœnia sunt ædificia , aut iam diruta iacent , aut ruinâ minantur , vnde nunc solo nomine inclarescunt Acerræ . Habitatores , vt & tempore Virgilij , admodum rari , & qui ob grauitatem aeris , coloris sint pumicei , & ventrem habeant tumidum , & obæsum , quo euenit vt mileris Acerranis ab histrionibus noua sit in theatris ad ludibrium corporis adaptata persona. Nō procul à mœnibus , triplici partitus alueo , lentè admodum fuit Clānius , hac vel ratione non prætereundus , quòd à Poetarum principe non oblitteretur .

Relicto Acerrano agro , in meridiem tendentibus , pagus quidam ab accolis *Casale nouo* appellatus se se offert , nec multò post , omnium , quæ in Regno Neapol-

litano sint frequētissima, & āpla
 occurrit via per quam in Dau-
 nos, Apulos, Salentinos, Iapy-
 gios, & quidquid tractu Hydrū-
 tino vsque ad promontorium,
 Leucadis terrestris est itineris,
 peruenitur. Radices Veseui, &
 numerosissimos inibi adiacentes
 pagos circūlustrare poterit via-
 tor. Verū cū nihil antiqui-
 tatis redoleant, consultius inspe-
 ctis Sebethi fontibus in loco qui
 dicitur *la Volla* Neapolim versus
 arripiet iter. Palatium vulgò
Poggio Reale Aragonensium Re-
 gum quondam deliciæ, & ves-
 pertinæ deambulationis meta,
 occurret. Locus aquarum co-
 pia iucundissimus est, duas ha-
 bens Naumachias, & peristylia,
 non inelegantia. Inferiora cu-
 bicula varijs picturis, Aragonē-
 sium Regum gesta celebriora ex-
 primentibus, Cingarus ea in-
 ætate pictor excellētissimus ex-
 ornauit. At labantem Arago-
 neo-

neorum in hoc Regno fortunā nobilissimi huius ædificij ruina, subsequi visa est; adeò enim rimosum & omni ex parte foedū est, vt modò stolidissima animātia passim inhabitent secretiora Regum illorum gynæcea. Hoc eodem in loco Neapoli affīnē, quin congenitam extitisse Palepolim multæ euincūt coniecturæ, & multa Strabonis, Liuij, & Plinij profert Peregrinus testimonia. Sed cūm vtraque Ciuitas ob vicinitatem ferè in vnum quandoque coaluerit, genusq; & origo ex eadem fuerit Chalcedensium gente, non est cur discutiamus, vtrane illa ātioquior, vel illustrior, & hæc ab illa mutuata sit nomen: præcipuè cum nec tantillum de Palepoli multis ab hinc sæculis cernatur vestigium. Totum quod mare versus interiacet spatium, Palus est Neapolitana, herbarum victui humano inseruientium adeo ferax,

rax, & sollicita, vt nunquam;
 nec per momentum, à germinā-
 do cesset. Riuulis ex Sebethi al-
 ueo deductis, mirumque in mo-
 dum aut elatis, aut depressis, lata
 hæc planities fit irrigua; vnde
 non mirum si quod aliæ vrbes à
 dissitis locis, & viridarijs emen-
 dicare coguntur, hîc vno in lo-
 co ad satietatem præstet mille
 modis torta, & exculta pacien-
 tissima tellus.

Hæc est illamet palus in quam
 Odettus Lautreccus, vt obsessā
 Neapolim siti perstringeret, for-
 malis, vt vocant, aquæductu ef-
 fracto, parum cautus aquam in-
 uexit; etenim antiquæ veluti me-
 mor cognationis inter hæc palu-
 stria conscripta Palepolis, eo
 quo potuit modo Neapolitanis
 opem tulit, fœdos videlicet va-
 pores excitando, per quos, &
 exercitus, & Dux ipse pestilen-
 tia affecti, non benè pensitati
 consilij pœnas luere coacti fue-
 re;

re; adeo in vnius Campaniæ felicitatem adaugendam semper intenta videtur natura, si quod ultro Neapolitanis ad delicias, vt ita dicam, propinat, in Gallos hostes dispergendos tam opportunè retorsit. In eo, qui viæ imminet colle, sua habuit tentoria Lautreccus, ignarus, quale ei mox destinabatur sepulchrum. A rudi siquidem, sed auaro homine cadauer eius Neapolim asportatum, & plures per dies abdito, ac sordido in loco humatum, postquam nulla illud redimendi affulsit spes, tunc primùm patuit, & à Ludouico Corduba, Magni Consalui Nepote, Auito in Sacello locatum fuit. Verū, quàm ob solutam obsidionem, & seruata ab epidemia urbem iucundissimæ memoriæ Neapolitanis extitit locus ille, tam luctuosæ nunc est recordationis; sub noua namque ecclesia, obserata cernitur crypta *de li Sporti-*

glioni iam pridem appellitata, in qua ad ducenta cadauerum milia tempore pestis in anno 1656. promiscuè ingesta sunt; adeo ut via hæc verè olim regia, & ob amœnitatem vespertinis deambulationibus reservata, nunc meroris sit semita, & prætereuntibus cladis funestissimæ catastrophæ reppræsentet. Via prædicta emensa, ipsa nunc Campaniæ, & totius regni caput Neapolis in conspectu aderit, ad quã patentissima via fontibus marmoreis, & virentibus hinc inde assurgentibus arboribus, post milliare peruenitur. Quod reliquum est itineris Aversa Neapolim usque omni prorsus caret antiquitatis vestigio, unde non est, cur hospitem à mœnibus Neapolitanis ultro subducam. Vnum tamen absq; scelere vix omittam, excubiarum nempe, siue Gabellariorum, ut vocant, in Sarcinis viatorum euoluendis,

dis, plusquam par sit interdum, rigorem. Caueat itaque hospes, ne vetiti aliquid importet, efferratur; Sicuti nec ensen plus iusto longiorem, vel cum finibus regni est egressurus, summam monetam decem coronatos excedentem asportet; Fundis enim excubant indagatores emunctarum naris, & importuni, qui te prohibito vexant, & supellectilem omnem, crumenasque euertunt, & rimantur. Sed iam mediterraneæ huius regionis hic limes esto, & viatori sat inter palustria, & arborum opaca detento, amoenior, iucundiorque per litoralem Campaniæ oram proponatur aspectus.

COELESTINI

GVICCIARDINI

*Campaniæ Felicis pars
litoralis.*

Litoralem Campaniæ oram
nunc lustraturus , hospi-
tem à moenibus Neapo-
litanis ad promontorium
Mineruæ, antequam urbem in-
grediatur , vel egomet inuitus
traducere cogor : nobilissimæ
urbis inuisendæ moram iucun-
dissimo hæud dubiè compensa-
turus aspectu . Et quis ab extre-
mismundi plagis ad Craterem
illum perlustrandum non auo-
laret in cuius efformatione ob-
stetricante primùm, vt ita dicā ,
natura , hominū deinde, ac ele-
mentorū pro illius possessione,
assidua cernitur pugna , nulla
arte

arte superabilis cōperitur æmulatio? Sane si Strabonis ætate, adeo exornatus erat, *tum ædificijs, tum plantis, ita inter se collocatis, ut vnius vrbs præferret aspectum* longè quàm credi possit nunc iucundior apparet, dum, vel sola Neapolis, maximam illius partē latissimis complectitur brachijs, frustra interim *flammas cineresque vomente Veseuo*; quod enim ab eius eruptionibus obruitur, illico ob Neapolitanorum solertiā noua fastigatione resurgit; & si quandoque, ut ait Cassiodorus, *Veseui ob cineres, vsque ad arborum cacumina, dorsa intumescant camporum* non ideo patitur solitudinē amœnissimi litoris circumducta plaga, sed segetes iterum supra segetes virescere gaudent, & nouis iisdemque continuatis ædificijs ornatiori semper circuitu, veluti ad nouam vitam noster Crater caput attollit.

Sed iam à promontorio Mi-
C ner-

neruæ (hiatu ad III, M. P. patente à Caprearum insula vi terremotus, vt multi autumant, dirēpto) Crateris nostri aggrediamur descriptionem; illorum interim contempto supercilio, qui tractum à Stabijs vsque ad promontoriū Mineruæ nostræ abnegant Campaniæ. Promontorio prædicto alterum veluti ex diametro opponitur, caput nēpe Miseni, Baiani litoris ad meridiem limes. Maris intercape-do ab vno in aliud promontoriū ad xxx. M. P. extenditur. Ambitus verò per Neapolitanum, sinum ad quinquaginta circumducitur: sicque aut à longe prospectantibus, aut propiùs dimentibus semiouali figuræ non absimilis potest videri Crater.

Veniam tamen dabit hospes, si parumper illum à continenti diuello, vt Caprearum insulam, Tiberij Cæsaris inhabitatione, famosam, quantum illorum patitur

titur scopulorum accessus ob-
seruem . Assurgit hæc glome-
ratis inuicem cautibus, quæ si-
cuti adeuntium oculos territât,
sic & in eas collisi fluctus aures
fragore percellunt assiduo. Ob-
stupefcet hospes dum pensitabit
inter has syrtes, ac saxa prærup-
ta, orbis dominum ad decem &
octo annos pertinaciter conse-
disse, & ad vnus Scopuli metâ,
vel ipsos Reges venerabundos
aduocasse. Bonus tamen Genius
hoc illi indidit . Vulpinam ete-
nim cum gereret mentem, &
inauditis ad illam diem lasciuijs
oblectaretur, talia ad latendum
loca meritò appetere est com-
pertus.

Ad Capreas .

*He cautes, syrtes, Scopuli, glomerataq; saxa
Sunt Caprea, quondam Caesaris alta quies .
Num quia te Vulpem vocitabant sene Tiberi
Inuia quarebas, dignaque Vulpe loca?
An mage cum Capro similem te fœda libido
Redderet, hinc Caprea te tenere diu? (omnis,
Es tamè huc aquila, hucq; lupa, orbisq; oppulsa*

*Et tumidus pelagus carbasa prona tulit .
Infelix orbis, quem tot rexere per annos
Capra, Aquila, Vulpes, et Lupa iuncta simul.*

Tui sit arbitrij vel eminus, vel cominus hanc lasciuiarum officinam prospectare. Quod mei est instituti expromo. Carthufianorum elegans est in ea coenobium. Pagialiquot circumstant in litore. Cryptæ quamplurimæ, & rudera quædam Tiberiani Palatij visuntur. In altissimam totius insulæ rupē per gradus in ipsa excisos patet ascēsus. Habitatores rari, & qui vel iactis in mare, vel in aëre suspēsis retibus ex coturnicum transitu, aut piscium captura, victum, fortunamque ab inconstantibus elementis emendicare coguntur.

Sed iam promōtorium, quod in occasum vergit hybernum, à propinquo Mineræ delubro quondam ab Vlysse condito, caput Mineræ appellitatum ad eamus.

mus. Instar peninsulæ in mare
 excurrit tractus iste, à Picenti-
 bus hùc quondam è Piceno ad-
 uectis Picentinorum regio post-
 modum vocitata. Ab ostijs Sar-
 ni ad promontorium Mineruæ
 XXIII. P. M. numerantur. Lati-
 tudo quâ minor ad quinque,
 quâ maior ad quindecim patet.
 Montuosus est adeo, vt pet litus
 tantum sit permeabilis. Pars quę
 meridiem prospicit dicitur vul-
 gò *la Costa d' Amalfi*, & licet Cā-
 paniaë limites excedat, Andreæ
 tamen, & Matthei Apostolorū
 corpora, huius Salerni, illius
 Ainalphi quiescentia, citra Geo-
 graphorum quærimonias, hospi-
 tem ad illa venerandā poterunt
 aduocare; quibus vt par est ve-
 neratis, ad Craterem perlustran-
 dum iam redeamus. Mineruæ
 itaque promontorio, & fauci-
 bus, quas *bocche di Capri* appelli-
 tat vulgus, superatis, prominet
Massa à delubro Mineruæ olim,

ut dixi, sacro, nunc etiam Massa
 Lubrensis indigitata . Sequitur
 inde Surrentum, Sirenum quon-
 dam, si Plinio credimus, sele-
 ctissima sedes, quemadmodum
 & hodie non contemnendæ no-
 bilitatis fedile . Non etenim,
 multi Neapolitani proceres de-
 dignantur è Surrento sua agno-
 scere, & fateri primordia . Vuā-
 dalis siquidem, Gothis, & Lon-
 gobardis Campaniam vastanti-
 bus, præcipuas Campaniæ fami-
 lias, ob situs fortitudinem, attra-
 xit Surrentum, à Barbaris illis,
 usu nauium carentibus, haud fa-
 cile adeundum . Felicioribus
 deinde sæculis, sub Northman-
 norum videlicet, Sueuorum, &
 Andegauenfium dominatione,
 omni iam barbarorum excusso
 metu, è latebris, ut sic loquar,
 consepulta ad eam diem nobili-
 tas prodire cœpit, quæ postmo-
 dum ob res in bello fortiter ge-
 stas, & ob insitam generositatē
 in-

inclarescens in dies, præcipuum
inter alias Europæ sibi vendica-
uit locum. Surrentinis tamen
condoleo, quòd ob antiquorū
Scriptorum silentium, mihi ha-
ud liceat circa eorum litus diu-
tius immorari. Surrentina vina
antiquis probata exoleuisse, &
ipsi accolæ fatentur. Feliciori ta-
men vsura, ni fallor, ab alen-
dis vitibus, in procreandis toto
orbe celebratissimis vitulis Sur-
rētīnorū solum traductum est,
quibus, & raritas, ni veriùs popu-
lo nimium referta Neapolis, pre-
tium & existimationē adaugēt.
Amoenissima, & quantum adia-
centium montium asperitas pa-
titur, gaudet planitie Surrentū,
in qua præter frequentes pagos,
præclara observabis antiquitatis
vestigia, vt inde certè conijcias,
Romanorum florente fortuna,
cætera huius regionis loca Sur-
rentum exæquasse delicijs. Sunt
qui velint ter maximum illum

nostri æui Vatem Torquatum,
Tassum hîc inter blandientes Si-
renum recessus primam aspexis-
se lucem. Verum cum adhuc
sub iudice lis maneat, hoc affir-
mare non ausim, sed ad tanti vi-
ri gloriam adaugendam, vt de
Homeri inter Græcanicas vr-
bes, sic & hanc de Tassi patria
concertationem indecisam re-
linquo.

Vicus deinde Equensis edito
in loco mari superstat, vbi aeris
mira totum per annum experi-
tur temperies; adeo vt ablegatis
ardore æstiuo, ac brumali frigo-
re, Ver, & Autumnus foedus vi-
deantur pepigisse perpetuum,
& meritò dici possit.

*Hic Ver assiduum, atq; alienis mensibus æstas;
Bis grauida segetes, bis pomis utilis arbor.*

Quid namque iucundius, quàm
è testaceis vasis pendentes, algo-
rem Capricorni deludentes in-
spicere botros, & geminata na-
turæ, & artis industria contra
tem-

temporis malignitatem etiam
sub dio fruges conseruare deli-
catiores ?

Vltra enauigantibus sese of-
fert *Castell' a Mare*, eo propemodū
in maris recessu, & loco, vbi à
Lucio Sylla euersæ Stabiæ con-
stituerunt. Coaluerit ne hæc re-
cens ciuitas ex villis ætate Plinij
circumstantibus, vel de nouo sit
ædificata, sicuti an multum, an
parum distet ab euersis Stabijs,
expetat à Peregrino, qui velit.
Mons, qui inter Vicum, & Stabi-
as assurgit, omnium, qui in Ita-
lia sunt, nec falsò, altissimus iu-
dicatur. Si etenim à maris su-
perficie (à qua asperè admodū
se attollere incipit) vsque ad ca-
cumen dimetiatur, celsiora A-
pennini iuga superare deprehē-
detur. Quod tamen eo pacto
accipias velim, vt à plano, siue
basi ad verticem vsque protra-
hatur dimensio; neq; enim igno-
ro, Apennini dorsum multis in-

locis primam aëris regionē excedere, quod tamen euenit ob vnius iugi supra aliud, vt ita loquar, superimpositionem. Ast Altimetriæ studiosis hæc, & similia discutienda relinquo. Ad Stabiarū interim litus deflecto, vbi Senior Plinius à cinerum inuolucro oppressus, nimix curiositatis poenas, suo, & totius literariæ Reipubl. damno exoluit. Sed ad tanti viri casum, cū, vt par esset, condolere non possum, hospites ad iuniorem Plinium remitto, cū vnius Plinij miserabile fatum, nec veriùs, nec digniùs, quàm ab altero Plinio defleri, aut describi posse existimem.

Iam ad Sarni ostia peruentum est. Tractus, qui orientem versus extenditur, Nucerinorum est ager, & ipse iam pridem Campaniæ felici adscriptus, sed hodie, ob varias prouinciarum partitiones, Picentinis attributus.

Tran-

Transuecto Sarno, eo ferè in loco, ubi à subsultante terra primum concussa, deinde à Vescuviana conflagratione sub Tito obruti constitere Pompeij, Turris Annunciatae, ut vocant, superædificatus est pagus. Dabit veniam hospes si in gratiâ amoenissimæ quondam vrbis, arenoso hoc in litore miserrimam illius euerfionem cõtemplaturus subsisto. Errant, qui omnimodam illius internecionem erumpenti sub Tito in flammis Vescuo attribuent, dum Seneca Tito antiquior, Regulo, & Virginio Coss. solo à terræmotu æquatâ commemorat. Ne tamen postea caput attolleret, variæ, quæ subsequutæ sunt conflagrationes Vescui, obstitere. Adeò his in locis suas in cætera Numina iniurias vlcisci quodammodo gessit Vulcanus. At fabulosis in re seria omissis parergis, certum est, litoralis huius plagæ nedum,

sed totius ferè Campaniæ frequentatissimum Emporium extitisse Pompeios: omnium siquidem, quæ per Cāpaniā importabantur, aut ex ea efferebantur vectigal inibi exolvebatur. Sunt, qui verba Strabonis pensitantes, Pompeiorum rudera eo in loco, qui dicitur *Scafato* agnoscant: ac si eadem nunc, quæ olim, litoris, huius facies existeret, nihilque ob crebras Veseui eruptiones immutata fuisset; quod, cum certò certius ex ultimo Veseuiano incendio accidisse constet, non dabitur crimini, si quemadmodum ob ignis, & terremotus violentiam, ubi prius ludebant nauigia, modò luxuriantes debacchentur vites, ita, & aliquantisper Straboniana inuertatur geographia. Prope Pompeios villā habuit sumptuosissimā Cicero, ad quam, proscriptionem declinaturus, contendere properabat: verum ab ingratisimo Popilio

For-

Formijs, vel vt alijs placet, Asturæ præuentus, obtruncatus est. Hinc, & si deletis Pompeijs condoleam, ob hoc vnum tamen illis gratulor, quòd Oratorum Principis cædem haud contigerit inter proprias clades adnumerare. Haud procul à Pompeijs, ad Veseui radices, ciuitatis cuiusdam ignoti nominis visuntur rudera. Stabias, sed crassonimium errore, fuisse nonnulli contendunt. Alij Tauraniam, inter quos Capaccius. Sed accuratissimus Peregrinus, Cosam, siue Coram fuisse euincit, ab Hetruscis Campaniam olim obtinentibus conditam, & pari circumiacentium vrbiū infortunio, à Veseuianis incendijs obrutam, aut deiectam.

Antiquum Herculaneum eodē in litore per V.M.P. à Pompeijs Neapolim versus distabat. Fuerit ne Hercules tam Pompeiorum, quàm Herculani conditor,
ni-

nihil ad me . Euerforem certum agnoscimus, igniuonium nempe Veseuum, qui quoties erumpit in flāmas, sicuti faciem adiacentis immutat regionis, sic & euerforis, & conditoris famam quodammodo gestit promereri. Herculani itaque ruderibus nouum superinductum est Oppidū vulgò *la Torre del Greco*. Sed quoniam amœnus ille collis, in cuius dorso Herculaneum extabat, & promontorium illud in mare recuruum, quo nobilis efformabatur portus, abiire? Cinis, bitumen, ignis, subsultans humus, mare refugum in nobilissimam orbis plagam coniurantia eradicarunt, consepelierunt; adeo ut Statim aliquando vera præcinnisse iam constet.

*Mira fides! credes ne virum ventura propago,
Cū segetes isetū, cū iā hac deserta virebūt,
Infra urbes, populosq; premi i præcinnitq; toto
Rura abijisse mari?*

**Erumpat tamen in flammās
Ve.**

Vesuvius, lapides vibret, solum operiat cineribus, & liquati bituminis torrentes eructet, nunquam ab amœnissimi litoris habitatione accolæ absterrebit. Sicuti Strabonis ætate, ita & nunc saluberrimo gaudet aere locus iste, prope quem ad M.P. occurrit *Resina* natiùm Romanarum, statione notissima, ad quam è Miseno solvens Plinius senior, opem classiarijs in ea commorantibus allaturus properabat, cùm ab ingruenti lapidum à Vesuvio eiacularum pluvia prohibitus se convertit ad Stabias, vbi per litus maris obambulans, turbine obuolutus cinereo, haud multò post ab amicis exanimatus repertus est; hac vel vna forte felix, quòd tale ob mortis genus etiam à rudibus, & indoctis miserabile eius fatum defleatur, & Vesuvi flammæ, tot civitatum, conflagratione posthabita, ob vnum ab illis extinctum Pliniũ

ma-

64
magis, ac magis inclaruerint .
Sed iam eò deuenimus, vt to-
ties, & ad nauseam memoratum
Veseum cominus prospicia-
mus. Consulat seipsum hospes,
num breue, sed laboriosum iter
ad voraginem illius conspicien-
dam sit arrepturus. Quater im-
punè eius cacumen conscendi
ego, sed horrore semper, ac ti-
more perculsus, nec laboriosæ
profectionis dignam metam pa-
tentissimum illud foramen iudi-
caui, per quod ad Cocyti regna
quodammodo patet descensus,
atque nimiam ob profunditatē
caligant oculi, palpitat cor, ar-
tus contremiscunt. Et quis quæ-
so nō trepidaret in voraginis il-
lius crepidine, ad cuius eruptio-
nem fluctuat natura, & ipsi or-
bis cardines concutiuntur? Vnū
est quod mireris, ante scilicet
Titi tempora, nullius eruptio-
nis memoriam extitisse, licet
ex signis Strabo deduxerit. Stra-
bo.

bonis hæc sunt verba. *Vesuvius* mons agris cinctus est optimis, dempto vertice, qui magna sui parte planus, totus sterilis est, adpectu cinereus, canernasque ostendens fistularum plenas, & lapidum colore fuliginoso, utpote ab igne exesorum, ut coniecturam facere possis, ista loca quondam arsisse, & crateres ignis habuisse, deinde materia deficiente restincta fuisse. Vicies à prima illa, & à Dione descripta sub Tito conflagratione in flammam erupisse, testatur lapis ad radices illius nuper erectus. Solemniores tamen octo fuisse testantur plerique. Primæ non abfimilis fuit nouissima illa in anno 1631. die decima sexta Decembris hora, noctis decima. Verum cum decora ingenia literis illam consignarint, oneri eadem repetendi meipsum sponte subduco. Faxit interea Deus, ut quod ab amplitudine crateris, siue foraminis, de non timendis imposterum eru-

ptio-

ptionibus philosophantur, ni-
 riùs sibi blandiuntur Neapolita-
 ni, bonis, (vt illis ex corde depre-
 cor) eueniat auibus : siquidem
 anno 1660. & flammæ euome-
 re, & lapides de nouo vibrare
 experti sumus. Quia mihi Be-
 neuento Neapolim tunc tem-
 poris aduentanti, non vno in
 loco obuij fuere igniti lapides,
 & parum abfuit, quin de ferali-
 bus Veseui eruptionibus plus-
 quam testis oculatus deponerē.
 Sed Veseui topographiam aggre-
 diamur; expedit namque, vt mōs
 ille, qui vel solo nomine terri-
 tat, extra metum adeundi, lon-
 ginq; populis descriptione si-
 rus, & figuræ, quoad fieri potest,
 innotescat. Quà latiùs Campa-
 nia patet, ampla, patulaque pla-
 nitie in modum pyramidis assur-
 git, & leni cliuo sensim vsq; ad
 eam partem, quam *Atria* appel-
 lant incolæ, Veseuus attollitur.
 Strabonis, & Plinij ætate vnus
 erat

erat(vt ita dicam,)capitis: nunc
 ab eruptionibus biceps factus ,
 bina attollit iuga , passibus plus-
 quam mille inuicem diffita. Iu-
 gum quod Neapolim spectat, ab
 adiacente *Summa* oppido *monte*,
di Somma dicitur. Alterum ad
 meridiem, & in mare prospe-
 ctans, corrupta, vt reor, Vese-
 ui appellatione, *Veholo* nomina-
 tur, aut ad discrimen alterius,
montagna rotonda, eò quòd hæc
 pars circularem rotunditatem,
 referat, illa vero in pyramidalē
 apicem tenuetur. Ab huius ra-
 dicibus manat aqua *la Volla* di-
 cta, quæ in duos alueos discur-
 rens, hinc decantati Sebethi no-
 mē accepit, inde aquā, quæ vul-
 gò dicitur *lo formale* Neapolim
 potandam transmittit. Ante no-
 uissimum incēdium *Veholus* emi-
 nebat *Monti Summa* passibus geo-
 metricis triginta; nunc, veluti
 cladis illatæ poenas luens, capi-
 tē mutilatus ad passus 245. de-

cre-

creuit, & in dies decrefcit, ab
alto nempe in profundum vor-
ginis excifa ruente materia. Quã
cultus olim, tam modò vndiq;
fqualet, nec nifi cinereos fulcos,
hiatus horrendos, bituminofas
glebas, & igne decoctos lapides
oftentat. Veholũ terminat
immanis vorago ad III, M.P. in
ambitu patens, è qua, veluti ex
furentis naturæ officina, tot tan-
taque incendia, Campaniæ ne-
dum, fed transmarinis regioni-
bus vltimã vaſtitatum cõminan-
tia, proſiliere. Alibi, nec vno in
loco ludit natura, & benignos
vbique ſuos in mortales expro-
mit effectus, hìc vbi pientiffimæ
matris exuens nomen, effrena
elementorum odia in orbis de-
ſolationem congregare videtur.
Alibi viſcera pandit, vel vt the-
ſauros expromat, vel vt benigna
medicantis vices ſuſtineat, at hìc
adeo ſecretorum zelatrix, vt eo-
rumdem inueſtigatorem Pliniũ
oppreſ-

oppreſſerit. Sed iterum ad voraginem, quæ à crepidine perpẽdiculariter ad paſſus octingẽtos æqualem ſeruat profunditatem. Area in imo ſpatioſiſſima, omni-que ex parte ambitum ſuperioris crepidinis exæquans. Illius è medio mons aſurgit cinereus aſſiduum fumum emittens. Acephalus eſt, cùm aliam, ſed longè minorem voraginem contineat, cuius tamen profunditas, nec metiri, nec videri poteſt. Aſſiduus ex imo in altum attollitur fumus, qui rarò ad crepidinem ſuperioris voraginis per-tingit; hinc mixti cum fumo cineres in eum è quo elati ſunt locum recidentes, montem illum paruum, & acephalum in medio arcæ inferioris efformant. Albicantes, nigricantes, ac rubentes lapides hinc inde ſparſi, quemadmodum & cinis multicolor doſum montis operiens, non vnius mineralis exuſtionem

feralium eruptionum causam, esse conuincunt. Præualet tamen sulphur, à cuius foetore ad-euntes curiosi plus æquo interdum castigati recedunt. Ex situ, & forma, sicuti etiam, quòd à cæteris Campaniæ montibus sit discretus, philosophantur nonnulli à suismet incendijs fuisse productum Veseuum: præsertim, cum non lapideus (vt malè putant nonnulli) sed cinereus totus, etiam in meditullio, conspicitur. Mihi sane arridet hoc placitum, cui non contemnendæ authoritatis testimoniū profero, consimilem scilicet in agro Puteolano montem, auorū nostrorum memoria vnus noctis spatio efformatum. Sanè, si quandoque inter exundantem, aquarum Oceani colluuiem insulæ emerferunt, quin, & ubi lacus extabat Lucrinus, nouus ille mons apparuit, quid vetat credere, ex terrestri planitie, cine-

aereum mōtem vi terremotū ,
 aut violentia ignium attolli po-
 tuisse ? Ne quæso temeritatis no-
 tam incurrat ille , qui Veseuum
 suimet productorem (& quis
 scit an aliquādo destructorem ?)
 agnouerit . Vt vt productus fue-
 rit , quia æque periculosum ac-
 cedere , ac philosophari prope
 Veseuum suo exemplo ostendit
 Plinius , vltro feralem hanc va-
 stitatum officinā ab oculis sub-
 mouentes , quā celeriter ad
 Sebethi ripas contendamus , cu-
 ius aquarum susurro mea exci-
 tata mula , sepositam ad terga
 Veseuum metricè sic contem-
 platur .

*Tramite qui recto nūc sumus in athera fertur
 Phæbeas tentans obtenebrare faces ,
 Multicolorq, cinis sparsus fœunda per arua
 Num tandem terris vltima fata parans ?
 Flammiuomi hac sunt cōcipientis signa Veseri
 Assueti adstantes igne vorare plagas ,
 Tempore si lato gestit sic teter haberi .*

Dū parit, & quatitur, dic mihi, qualis erit?

Inter Resinam, & Sebethum,

Leu-

Leucopetra, Portici, & alię quā-
 plurimæ Procerum Neapolita-
 norum villæ cōtinuatum quod-
 damper quatuor milliaria effor-
 mant suburbium. Hoc in tractu
 celeberrima illa domus, vulgò
lo Sguazzaturo sita est, in qua in-
 uictissimus Carolus V. ex Africa
 tunc victor aduentans per ali-
 quot dies substitit, vt Tunetani
 Triumpho pompam à Neapoli-
 tanis excoꝑitatam, p̄ficiendam
 relinqueret. Illam tamen à Ve-
 seuiano incendio semiobrutam
 nunc adspicies: nec ob aliud,
 quàm quod Europæ domitorē
 intus habuerit, suspiciēdam. Val-
 latum mœnibus cemeterium ad
 maris litus prope pontem sequi-
 tur, in quod supplicio vltimo
 damnatorum cadauera, populo
 refertissima Neapolis non par-
 cē transmittit. Iam pontem,
 Magdalenæ, vt vocant, calca-
 bis; longitudine potius, & latitu-
 dine, quàm quod subterlaben-
 tes

tes Sebethi aquas suis conculcet
arcubus , superbum . Per hunc
suspēdio affectorum deferri ca-
dauera , vt ponē radices Veseui
tumularentur, cum aduertissem,
eius inanem longitudinem sic
perstrinxi.

*Si vetus hunc pontem nouisset fabula, fortē
Ipsum Acherontais imposuisset aquis .*

In gloriam tamen Sebethi, ina-
nis, & ad pompam potius exco-
gitata , huius pontis cedat stru-
ctura ; Si quidem ars ipsa Sebe-
thi exilitati compatiens, magni-
fico ponte præstitit, quod parcē
nimium subministrando aquas,
illi denegauit natura : Aquarū
tamen suarum pauperie conten-
tus incedit Sebethus , & vatum
suorum gloria superbiens, tacito
sic alloquitur prætereuntes su-
furro .

*(Istrum,
Non mihi Belga Mosā. Rhenū Germanus , &
Aut Ligerim, aut Rhodanū Gallus in astra
Auriferūq; Tagū dines ne iactet Iberus, (ferat.
Insuber ceterem linquat abire Padum .*

D

Nec

*Nec tumidi incedāt, vasto quodd gurgite versēt
 Nilus, & Euphrates, Tigris, & Indus aquas.
 Nāq; Sebethus ego, quāvis pauperrimus undis,
 Musarum dono transtuli in astra caput.
 Huc etenim migrans Musis comitatus Apollo.
 Castalijs lymphas prætulit ille meas.*

Ponte emento, statim Equile Regium obuium erit, ab Aragonensibus Regibus iampridem conditum, quā laxitate, quā Equorum numero, Regno, in procreandis equis nullo secūdo, respondens. Hic Neapolitana Nobilitas, generositatis infita, vel ab ipsa pubertate, præclaro equitandi exercitio primitias quotidie pendit, ut iam Hispania, Equorum suorum velocitate, aut antiquata, ni veriùs inter fabulas relata, hoc vnum Equile, Regi, ac suo splendori referuet.

Quod sequitur suburbium, à Templo Diuę Marię Lauretanę Sacro, *Borgo di Loreto* indigitatur. Ponè illud domus adiacet perampla, in qua trecenteni ex selectiori plebe parentibus orbi

per

per omnium virtutum genera,
diriguntur, ut inde hospiti, mox
Neap. ingressuro, pateat, qua-
lia in ipso urbis meditullio reli-
gionis, ac pietatis opera exerce-
antur.

En iterum ad moenia urbis
Neapolitanæ consistimus. Tur-
res ex quadrato lapide, quæ ab
hac depressiori in altiore par-
tem illam concludunt, Ferdinā-
dus primus Aragoneus excita-
uit, nomine unicuique illarum
imposito; ut videre est in lapidi-
bus marmoreis in anteriori par-
te impactis. Sed iam diu oculis
delibatam Neapolim ingredia-
mur, illamque pro huius litora-
lis descriptionis meta agnosca-
mus. Ineat itaque illam hospes:
urbem proculdubio inspectu-
rus, quæ amplitudine, & amœ-
nitate situs, populi frequentia,
magnatum numero, ac ædificio-
rum elegantia, inter præcipuas
orbis meritò adnumeratur, &

antiquæ Romæ instar, longinquos populos in sui aduocat admirationem. Verùm antequam tantæ vrbis tecta subeat, Sirenem caput ab undis attollentē, & carmine lamentabili, vrbis à se fundatæ antiquatum nomen ingemiscentem, auscultet.

*Dum caput aquoreis Siren attolleret undis,
Pallenti tales edidit ore sonos.*

*Hucine tempus edax iram protendere nouit,
Ac rea, ut rabido nomina dente voraret?*

*Parthenope, heu, nomen quas nā cōcissit in oras?
Cur illud ciues deseruere n. ci?*

*Iam meritò pereant regna, vrbes, æpla theatra,
Tempore si tandem nomi. a, & ipsa cadunt.*

COELESTINI

GVICCIARDINI

Vrbis Neapolitanae de- scriptio.

Quid mihi reginam Vr-
bium, Romam, olim
catenantem reges, or-
bemque propemodū
omnem subigentem, incolendā
proponitis, si vel vnica Tyberis
alluuione, quidquid ad vnus
vrbis pulchritudinem inuexerat
orbis, damno inæstimabili de-
perditur, & fœdatur; vt iam ve-
rè dici possit, Romam de suba-
cto orbe semel, millies Tyberim
de subacta Roma reportasse tri-
umphum. Illud maris, ni veri-
us, orbis miraculum Venetiæ,
nonne quos in sui admirationē
è longinquo attraxere, protinus

in paucos dies, nausante iam,
domicilio, pari festinatione sub-
ducunt, ac repellunt? Lutetiæ
Parisiiorum illudmet in nomine
præferunt, quod foedè nimis ob-
ambulātium pedibus obtrudūt,
luti scilicet non contemnendā
copiam, vt missas faciamus ae-
ris inconstantiam, & victus ca-
ritatem. Nimio riget algore,
Londinum, sicuti, & æstu præ-
ualido suos torret habitatores
Olyssipo, Decantatam Bizantiij
amœnitatem efferata Turcarū
barbaries inuertit, adeout for-
tunatissimum quondam solum,
nunc officina sit immanitatum,
& adeuntium oculos ad lacry-
mas potius. quàm ad oblecta-
mentum inuitet. Sola Neapo-
lis est, quæ inconcussa amœni-
tate situs, clementia cœli, & fer-
tilitate soli, quidquid inter alias
vrbes partitum est, fortunatissi-
mo compendio complectitur, &
suorum fundatorum iudicium,

com-

commendat. Suspiciant, iactēt-
 que recentiores, tanquam artis
 miracula, Tusculanos secessus,
 sanè ad vnius plagæ Neapolita-
 næ prospectum elanguescet im-
 manis ille fastus, qui non ab a-
 moenitate. sed à pretio admira-
 tionem extorquet. Quid in li-
 torali Campaniæ ora prominet,
 aut incuruatur, quòd, archite-
 ctante natura, non admirentur
 exteri, prætereuntes non reue-
 reantur? Hic, nullo dispendio
 æquè spatiantur diues, & pau-
 per, & si natura ignitis terricu-
 lamentis prompta in amœnissi-
 mæ regionis excidiū videri pos-
 sit, suos tamen terrores in mi-
 serorum solamen, ac medelam
 contorquet: dum, vel calenti-
 bus antris, vel mineralibus aquis
 in morborum perniciē viscera
 pandit, & misellos gratiosè ad-
 mittit, fouet, & sanat. In soli-
 tudinem versæ sunt Baiæ; at nō
 immemor fui ipsius natura, ,

quod olim eo in loco præstitit Romanorum proceribus, nunc Neapolitanis Dynastis vltro sub amœnissimo Pausilypi colle concessit : impunè scilicet toto anni tempore exspatiari. Hic nāque, velut in naturæ obsequium, silent venti, immobile perstat æquor, & suos radios, vel in ipsis meridianis æstiuis compescit Phœbus. At quid in his aggerandis tempus infumo, cum ea sit Neapolitanæ vrbis totum per orbem fama, vt, vel Diui Paulini tempore, pulchritudinis titulo insignita decātaretur? Hæc, & exteri scriptores summis laudibus extulerunt, & quotquot itineraria, aut tabulas geographicas concinnarunt, tanquam vnicè florentem inter bellorum strepitus, & æui malignitatem, adeundam proposuerunt. Et quidem, rara admodum felicitate, huic vrbi contigit, inter labātes cæterarum vrbium fortunas, & ef-

& efferatas in eam Veseui eruptiones, popularesque tumultus vigorem, amplitudinemque auspiciari, adeout, quod alijs vrbibus in perniciem, atque exitium verti solet, huic in bonū videatur cessisse. Quam mihi, quæso, urbem dabis, quæ perenni felicitate à Romani imperij casu, inter tot, tantasq; Barbarorum irruptiones, splendorem priscum, nedum non diminutum, sed & auctum ostendet, præter vnam Neapolim? Cecidere Cumæ, ad nihilum redacta est Capua, solo ferè nomine innotescit Tarentum, & præclarissimarum vrbium, quæ, floreante Romano- rum fortuna, hoc in Italiæ tractu, Neapolim, aut ex æquabant, aut superabant, nedum rudera non visuntur, sed earum certus locus, situsq; ignoratur.

Fortuna itaque, ac natura in vnius vrbis felicitate ad augenda certantibus, quid mirum si ad

D 5

eam

eam nunc magnitudinem deuenit Neapolis, vt, vna Lutetia, excepta, omnes Europæ vrbes, & populi, & optimatum numero, & opibus, & delicijs antecellat? Et quidem, quonam in loco tot ex ordine equestri cōueniunt proceres, qui, vel soli, plurimarum vrbiū, ne dicam regnorum, nobilitatem, numero, & præstantia superent, & in sublimitate incessus, magnos quādoque eludant Principes? Ad mille interdū inuenti sunt Neapoli, qui Principatus, Ducatus, Marchionatus, & Comitatus titulo condecorati aulam Proregis Neapolitani summis Imperatoribus inuidentiam constituerint; ciuibus interim, & exteris stupentibus, tot inter magnates, mutuatam comitatem, ac familiaritatem eo esse in loco, vt titulorum fastu, & excellentioris dominationis, aut muneris dignitate posthabitis, illustrior non

non dedignetur inferioris confortium, neque hic illius gradū, aut fortunam inuido auerſetur obtutu. Quis deinde Equite Neapolitano generoſior, ſiue arma ſint tractanda, ſiue alienis indigentijſ ſit occurrendū? Verūm, id quod Proceres Neapolitanos cæteris nationibus obſeruandos, ni, & inuidendos proponit, eſt illa in diffidijs cōponendis facilitas, & omnis exinde liuoris obliuio; vt mireris eodem temporis momento in irā, & ad euaginandum gladiū præcipitem, mox in hoſtis oſcula, procurrere, ac ſi in vagina ferrū ſimul, & odium conſepeliantur. At, Deus bone, quæ incolarum frequentia! Hominum quadragenas myriades per trimēſtre epidemica lues nuper abſumpſit; ſed quò tam dirum excidiū dignoſci queat, vix vllum apparet veſtigium: adeo in extinctorum defectum conterminæ, &

longinquę nationes aduolauere,
 vt iam per vias, per fora, per tē-
 pla, eadem, quę ante luem, po-
 puli frequentia comperiatur.
 Quid verò de ædificiorum tam
 publicorum, quàm priuatorū
 structura iam referam? Vix
 habēt boni rerum estimatores,
 quo plebeias ab optimatum do-
 mibus forinsecus dijudicent: vt
 non ineptē, quis dicere possit,
 Cæteras vrbes varia, ac plurima
 ostentare palatia, Neapolim ve-
 rò, ob æqualem quāqua versum
 domorum altitudinem, vnicū,
 & continuatum sibi ipsi esse pa-
 latium. Nullam equidem ad-
 spicies domum, quę quaternis,
 ad minus, non assurgat conti-
 gnationibus: vitreis promiscuē
 ex imo ad superiora affulgenti-
 bus specularibus. Vię ex qua-
 dratis silicibus vndequaque sunt
 constratę; quo euenit, ut æquē
 puluis, & lutum nullo abigātur
 negotio, & cursu citatori rhe-
 dę,

dæ, currus, & plaustra hinc inde
 discurrant. Rhedarum verò nu-
 merum, quis recensebit? Ad se-
 na millia olim adnumeratas pro
 comperto habeo: nunc percre-
 buisse, & eorum frequens oc-
 cursus, & in dies adaucta pompa,
 & luxus euincunt; Num postea
 plus incommodi, an admiratio-
 nis afferant, ijs, qui iter expedi-
 tum meditantur per urbem, di-
 scutiendum relinquo. Habitā-
 tium numero, par nedū, sed ex-
 cedens opificum, ac sellulario-
 rum videtur copia, cum non si-
 bi solæ, sed toti Regno, & om-
 ni ferè Italiæ, tum sērica, tum
 lanca, & odorantia, ac saccaro
 condita opificia, Neapolis sub-
 ministret. Verūm, quod Nea-
 politanam urbem in dies adau-
 get, exundans est rerum come-
 stibilium copia. Credent illi tā-
 tum qui viderint, quā vili pre-
 tio in ciuitate populo refertissi-
 ma cuncta prostant, ac venum-

den-

dentur . Non vnum in ea forum Olitorium, aut Boarium, aut Piscarium, sed tot, eaque omnigenis referta esculentis, quot regiones vrbis numerantur . Nec quia, plus equo interdum, aquea portione oblectentur Neapolitani, hinc lædatur Bacchus , quò minus vina pretiosissima, eaque vbertim, illis subministret. Miraberis. quot modis potantium gustui se adaptet Lyeus ille pater . Nunc (fas sit dicere) loquitur græcè, nunc in lacrymas effusus, lætiores suos facit commilitones assurgere . Sed esto, hæc duo vini genera (Græcum videlicet, & lacryma) pretiosissima sint, & Neapoli suburbana: alia tamen quamplurima exprimuntur, quæ, vel à generositate, vel à suauitate commendantur . Videre erit eodem in prædio, quin in angustissimo agello, tot liquorum genera exprimi, qui varietate coloris, & saporis, figuras, & nomi-

mina, quibus Bacchum expref-
 fit, & appellauit antiquitas, ad-
 quent. In dorfo, & ad radices
 Vefeui, præter vina Græca, &
 lacrymas, exprimuntur *le Mangia-
 guerre*, *code di Cavallo*. *Malateſta*,
Chiarelli, *Guarnaccie*, & alia, quæ
 forſan ob inſitam fumofitatem,
 minori ſunt in pretio. Sed quid
 de agri Nolani vino, vulgo Ver-
 notico, dicam? Num Falerno ex-
 æquabo? Forſan ſic erit. In ex-
 terorum itaque gratiam cōcin-
 nata ſint hæc vini præconia; Nea-
 politanis ſiquidem potiores in-
 delicijs ſunt aquæ: nec immeri-
 to: adeo enim leuēs ſunt, & per-
 meabiles, vt, vel ipſis, quibus a-
 quea potio eſt exoſa non inſua-
 ues, quin appetibiles, reddantur.
 Inter omnes tamen præſtantior
 habetur illa, quam vocant *de lo
 formale*, quæ arcuatis fornicibus
 per iV. M. P. in urbem inueſta,
 per cuniculos deinde lateritios
 in vnāquamque domum, tam
 in

in depressiori, quàm in altiori
 urbis parte, magno sane sumptu,
 sed maiori ciuium oblectamen-
 to deducitur : quo euenit, vt ta-
 li (fas sit dicere) labyrintho su-
 perimposita Neapolis nequa-
 quam terremotibus sit obnoxia.
 Sunt, qui cuniculorum dimen-
 sis tramitibus, ad quadraginta
 M.P.eorum anfractuosum iter
 extendi congefferint, nec inepte
 humani corporis venis adsi-
 milarint. Verùm, hæc, & alia
 sint, quæ in terris celebrem, quin
 inuidendam Neapolim reddant,
 longè tamen maiora sunt ea,
 quæ ipsis Cœlitibus suspiciendâ,
 ac diligendam constituunt. Ipsa
 in superos obseruantia stupet,
 hæret religio, immobilis per-
 stat pietas, dum Templorum
 numerum, accuratam in ijs li-
 thurgiam contemplatur. Quot
 virorum, ac mulierum, vna Nea-
 polis, suo fouet in sinu coenobia?
 Incredibilis forsan eorum posset
 vi-

videri multitudo, ni hæc à magnificèntia, & ab elegantia superaretur: adeout illa ingredientibus, stupor, ac pietas certatim occurrant, Sed quid de sacra supellectili dicam? Quidquid serici, quidquid, vel aurei, vel argentei totius Italiæ expouunt Ecclesiæ cōgeratur in vnū, ab vnus profectò Neapolitanæ vrbis Ecclesijs exæquabitur, ni, & superabitur. Aurata lacunaria: pretiosis lapidibus segmentata pauimenta: auro opereq; Phrygio contexta aulæ eò iā deuenere, vt minimo habeantur in pretio; sic vnoquoque in tēplo noua excogitantur in dies ornamenta, ab vnus tantū populi Neapolitani pietate promanantia. Nec mirum. Adeo enim semper hac in vrbe effloruit religionis cultus, vt ab ipsis Christianæ religionis primordijs, qualis in posterum esset futura, non vnum specimen præse-

tu-

tulerit. Adueniens siquidem, Apostolorum Princeps ad religionis apicem in Romana urbe collocandum, sua condecoravit Neapolitanos præsentia, non semel apud ipsos sacrum fecit, quin, & sanctum uirum Aspremum illis designauit Episcopum. Sauiantibus deinde quaquaversum in Christianos Imperatoribus, ut uix ullus ad latendum, suppeteret locus, sola Neapolis est reperta, in qua, nec in martyres carnificinæ exercitæ, nec rabidos exacuerit dentes persecutio: ut monumenta ecclesiastica euoluenti clarum fiet. Tot tantisque Neapolitanæ urbis præconijs illud quoque addere possem, nullum aliud regnum extare, quod toties armis sit petitum, & pro cuius possessione remotissimi populi dimicarint, sicuti Neapolitanum. Northmanni, Sueui, Galli, Pannonæ, Aragonenses, patrijs posthabitis regionibus

nibus, nec à longinquitate absteriti, nec à periculis præpediti, summis concertationibus nobilissimi regni possessionem, aut sibi uindictarunt, aut inuicem, ademerunt. Quod quidem in laudem cedit Neapolitanorum, dum eorum, ut sic loquar, pulcherrima Helena persæpe non unum, sed plures eodem tempore habuit Parides, aut amantes, aut raptore.

His, quamuis pro dignitate amplissimæ, & ab infantia usq; præclarissimæ urbis præssius fortasse, quàm par est, prænotatis, topographicam eius descriptionem aggrediamur. In ea Crateris parte, quæ meridiem spectat, inter litus maris, & humiles colles, sinuosis nunc recessibus, nunc productis in æquore mobilibus, continuato tamen ædificiorum prospectu, sita est Neapolis. Eam Cumani primùm, nomine ab una Sirenū Partheno-

nope ibi condita auspicato, ædificauere; nec multo post, eosdē, & eueriores experta est. Verū oraculi monita ab eisdem reædificari iussa, nouum quoque nomen, Neapolis scilicet, sortita est. Legibus, ac religione Græcorum diu vixit, Romanis semper, aut foederata, aut amica. Annibalem eam interciperē meditātem non semel elusit. Verū ad Romani imperij casum, cum alijs huius tractus urbibus calamitates habuit cōmunes. A Gōthis capta, à Longobardis diuexata, sub Græcorum tamen imperio, mixto quodam regimine, nec totam seruitutem, nec totam libertatem agnouit. Consules aliquādo, Duces frequentius habuit rectores. Fuerintnè populi suffragio, an Imperatorum delectu promoti, affirmare non audeo. Northmanni fuere, qui subacta primū Sicilia, ac pulsas, citra

Pha-

Pharum, Longobardis, Saracenis, & Græcis, nouam dominationem, quæ demum coaluit in Regnum, inuexere. Profligatis postea è Sicilia Gallis, vespertinam illorum expulsionem, veluti felicissimum suæ amplitudinis initium agnouit Neapolis. Sub Northmānis etenim, & Sueuis, vtriusque Siciliæ Metropolis erat Panormum. Andegauēses Reges in opera pietatis propensi, innumeris eam templis, Nosocomijs, alijsque ædificijs condecorarunt. Aragonenses deinde, prolato pomœrio, dilatauere. Petrus demum Toletanus sub Carolo V. Prorex, nouis patefactis vijs; & protractis ad cliuos ædificijs, alteram veluti urbem condere visus est; nouis semper in dies assurgentibus, aut templis, aut domibus, vt non semel sit cautum, noua ne condantur ædificia, ne in immensum extensa Neapolis, regnum vni-

uer-

nerſum ad ſui habitationem al-
 liceret; Sed incaſſum hoc veti-
 tum; adeo enim quotidie excre-
 ſcit, vt altitudine domorū elu-
 datur vltioris extenſionis edi-
 ſium. Verū eius ambitū, nec
 Archimedes inueniet: adeo ir-
 regulariter huc illucque, nunc
 recurua, nunc protenſa, diſcur-
 rit. Trifarīè hūc illam diuide-
 rem, in nouam ſcilicet, in vete-
 rem, & in Suburbanam: præua-
 lentibus abſque dubio ſuburbijſ,
 numero quinque, Laureti, Diui
 Antonij, Virginum, Spiritus Sā-
 cti, & Plagæ Neapolitanæ; cui,
 loco appendicis, ora Mergellinæ,
 & collis Pauſilypi adiungi poi-
 ſunt. Nouæ, & veteris ambitus,
 ſeptenis milliaribus circumduci-
 tur. A porta, vulgò *del Carmine*,
 vſque ad aliam Sancti Ianuarij
 indigitatam, nobilis, & elegans
 murorum ſtructura, turribus ex
 lapide ſiliceo interiectis, excur-
 rit, ab Aragonenſibus Regibus,
 pro-

prout illorum temporum munitiones exigebant, excitata. Quod ad eam, omni ex parte, concludendam desiderabatur, Toletanus absoluit. Verum, suburbij in dies excreſcentibus, cum civili, suburbana habitatio confuſa eſt, nec moenibus ulterius, nec portis conſultum, noctu diuque vtrò citroque commeantibus, patefactis. A ponte, vt vocant, Magdalenæ ad Pauſilypi promontorium maxima illius eſt longitudo, ad VIII. M. P. procurrens; non tamen æquabilis illi latitudo, collibus à tergo obſiſtentibus. In viginti, & nouem regiones, quas *Oëtinas* vocant, partitur. Nobiles, quemadmodum prærogatiuis, ſic, & habitationibus, à plebis ſegregantur colluie; quod rarò alibi obſeruabis. Noua ciuitas, maiori ex parte, in Hiſpanorum ceſſit domicilium. Veteris medutulum obtinent Nobiles, inferior verò

pars,

pars. & quæ maris litori cōtermina est, minutæ plebis est receptaculum. Tres in ea arces munitissimæ, vel ab Andegauensium Regum temporibus excitæ, quas tamen Hispani, nouo munitionis genere, obfirmarunt. Quartam, post populares tumultus addidit Innicus de Gueuara, Comes de Ognatte, & Prorex, eo in loco, vbi etiamnum dicitur *Torrione del Carmine*. Portum habet peramplum, sed, flantibus Austris, parum tutum. Habitatorum numerus, magna licet ex parte ob luem epidemicam sit diminutus, trecenta tamen milia, dum hæc scribo, inuenitur excedere; prioris populationis spe in dies affulgente. Ecclesiarum, Coenobiorum, tum mulierum, tum virorum, nec qui de ijs consultò scripsere, numerum sunt assequuti.

Sed iam hospitem per loca vrbis præcipua deducamus, cui in
limi-

limine Portæ , quæ Capuam ducit , occurro . Hæc inter omnes , quas vsquam viderim , & structuræ elegantia , & amplitudine , primatum tenet . Eam Alphonsus primus Aragonæus aperuit , & Ferdinandus eius filius perfecit . Marmorea est ; & raro sculpturæ artificio , ad septuaginta vlnas attollitur . Per hanc inuentus Carolus V. Africanum egit triumphum , nec alio , quàm propriæ pulchritudinis condecorata ornamento , inuictissimū excepit Imperatorem ; vnica Sebethi fluuij statua apposita , è qua vulgatum illud pendebat monostichon .

Nunc meritò Eridanus, Nilus mihi cedat , & Indus .

Amplum , & elegans Portæ adiacet templum , Diuæ Catharinæ Sacrum , & ex eo quia suauissima *Formalis* , vt vocant , aqua primū in urbem erumpat , & per cuniculos distribui incipiat

E

A for-

à Formelo nuncupatum . Quo
verò apud cæteras nationes , ob
nimium aquæ potum, excusen-
tur Neapolitani, eam quo pos-
sum metro, efferre non abnuo .

*Quid mihi Niliacâ plausu diffunditis undâ ,
Stragibus assuetam commaculare solum ?
Torrida quin gradiēs Phæbus per signa Leonis,
Aegyptus sitiens tunc magis horret aquas ?
At fluit hac placidè, & fertur per cōcana ver-
Vtq; sitim sedet, nectit in vrbe moras, (nās,
In mare se Nilus septena per ostia voluit .*

*Permeat hac urbem mille retorta locis :
Illa cadit strepitu, veloxq; per arua recurrit :
Hac lentè incedit , sape retorta silet .*

*Illa , superfuso succrescit in arua meatu :
Constricta hac rivis semisepulta fluit .
Sanos illa fouet pisces, & monstra recondit :
Credetur hic Nymphas delituisse diu .*

*Ergo vel Aegyptus proprijs mergatur in undis,
Aut cedens nostram Nilus adoret aquam .*

Adiace ns cœnobium incolūt
PP. Dominicani, qui Aromata-
riam , & Musæum ostendunt .
Hinc area se se offert spatiosissi-
ma , in qua hinc inde Caraccio-
lorum domus prominent. Ducis
tamen Castri Sangri, ex eadem
gente , enitet Palatium ; Henri-
ci

ci Guisij, inter populares tumultus, domicilium. Musæum, picturis, & argenteis tabulis, variisque opificijs sumptuosè refertum ne pretermittat hospes. E regione, templum Diui Ioannis, ut vocant, ad Carbonariã, assurgit: Ladislai Regis Sepulchro, famosum; quod Pontanus, & Sannazarius versibus exornarunt. Caracciolorum itidem Sacella, in quibus, multi, eximijs statuis ornati visuntur tumuli, inter quos Sergianni Caraccioli, Ioannæ secundæ quondam amasij, & postmodum illius iussu necati, à Laurentio Valla Epitaphio cohonestatus, excellit. Cœnobium, Augustiniani obtinent. Bibliotheca, quam plurimis manuscriptis maiori ex parte, autographis, à Hieronymo Seripando Cardinali, ex eadem familia, huic loco legatis, insignitur. In depressiori, ac subterranea cœno-

bij parte . vestigia aquæductus cernuntur, per quem Totilas, Belissarius, Alphonfus Aragonens, & alij obsidentes Neapolim, clam inuecti, potiti sunt vrbe. Num hoc Neapolitanis, plûs æquo interdum aqueæ potioni indulgentibus in pœnam datû, vt idem scilicet oblectamenti, ac mœroris foret vehiculum? Ludicram in re graui expono causam.

Ad Urbem Neapolim.

*Certiùs hand poteras aqueo deperdita potu,
Quàm per aquaductum terq; quaterq; capi.*

Patentissima area, quæ à Diuæ Catharinæ ad hoc vsq; templum excurrit, Agon fuit, in quo sub luce, & pace Euangelij gladiatoria carnificina inter Neapolitanos Equites exercebatur. Priuatæ namq; offensæ, diu, altoque corde pressæ, sub hastiludij specie, hîc vindicari permittebantur impunè. Huius ignarus consuetudinis, tanquã

ad

ad ludicrum spectaculum , aliquando ductus fuit Franciscus Petrarca, qui vbi barbarum morem præclarissima in vrbe adhuc vigere animaduertit, hæc in verba excanduit. *Quid mirum, si quis nullo teste, inter umbras quid petulanter audeat, cum luce media, inspectantibus Regibus, ac populo, infamis ille gladiatorius ludus in Italæ vrbe celebretur barbarica feritate?* Illuc ego pridem, ignarus omnium, ductus sum ad locum vrbi congruū, quem Carbonariam vocant, non indigno vocabulo, vbi scilicet ad mortis incudem cruentos fabros denigrat tantorum scelerum officina. Barbariem tamen hanc, Longobardorum feritate inuectam, & per tot sæcula impunè exercitam, Caroli tertij Regis humanitas compescuit, & seuerioribus deinde legibus, qui sequuti sunt Reges (ab vrbe alioquin religiosissima,) eliminarunt. Prætoriū magnum vulgò *la Vicaria* ob po-

puli, & Iusdicentium frequen-
 tiam, & numerum, toto orbe
 notissimum, areæ prædictæ stat
 è regione oppositum. Ineat il-
 lud hospes, dijudicaturus, num
 in corpora aliquando ad Carbo-
 nariam crudelior, an in substan-
 tias fortunaſq; hominum atro-
 cior in eo exerceatur concerta-
 tio. Ne mihi quis quæſo Areo-
 pagitarum, aut Ephororum col-
 legia, aut in comitijs, aut sub
 rostris ſemetipſam preſſantem,
 Atticam, aut Romanam, obij-
 ciat plebem, vbi forum adierit
 Neapolitanum, in quo compref-
 ſa litigantiũ colluviem, huc, il-
 lucque hianti, apertoque ore,
 diſcurrētē, alterum humani ge-
 neris cataclyſmum refugere cre-
 deres, ni promptius inter impli-
 catos legum vortices inuenire-
 tur naufragium. Apum, non
 hominum dices examina, quæ
 nunc ſurſum, nunc deorſum, &
 ſæpius in tranſuerſum, præter
 VO-

voluntatē feruntur . Hic excitatus pulvis , hīc ex susurris coalescens murmur , hīc concertantium clamor , ex atrijs equorum nitritus , & rhedarum fragor , quin captiuorum voces , & gemitus , Diuini potiùs , & extremi , quàm humani iudicij locum , ac sedem , ex parte , designant . Litigantium tamen fortī compatiēs Toletanus Prorex , cuncta Vrbis fora hīc congeffit . Patrimoniales Regis , Ciuiles , Feudales , & Criminales causæ , miro sane ordine hīc quotidie tractantur ; singulis classibus , proprijs , vt vocant , rotis attributis . Amplissimum est edificiū , Neapolitanorum quondā Regum domicilium , & à propinqua vrbis porta , *Castrum Capuana* , vocitatum . Dabit veniā hospes , si pro dignitate loci , vix vnico prolato disticho , quod in animo erat proferre , reticeā ; siquidem .

*Cogitur hic gracilis mea musa relinquere ple-
Nā strepitu assiduo surda redire timet. (Citrū*

Haud procul à foro distat Tē-
plum. SS. duodecim Apostolis
dicatum, picturis, inauratione,
& supellectili sacra vndeque
pretiosum. A summo ad imum
illud Ioannes Lanfrancus, rara
penicilli expressione, illustravit;
adeout ingredientibus, tot se
nobilissimæ artis miracula offe-
rant, quot modis Apostolorum
martyria sunt expressa. Sacellū
ex nitido marmore elaboratum
adspicitur, quod in gentilitiæ
familiæ decus iam pridem Asca-
nius Card. Philamarinus excita-
uit. Tabulæ in eo musui ope-
ris, exquisitissimo artificio ela-
boratę, cernuntur; sicuti, & si-
gna marmorea quamplurima,
quæ conditoris magnanimitatē,
& sculptoris peritiā equè ostē-
tant. Illud vnum, quod ad cō-
plementum reservatam voluit
illius conditor, corporis scili-
cet

cet sui post mortem, asportationem, dum hæc scriberem perfectum est. Siquidem. III. Non. Nouembris ex humanis decessit vigilantissimus Præsul, octuagenario maior. Sumptuosum illi Patrum Theatinorum adnectitur cœnobiū, in quo Bibliotheca, vel ex eo insignis, quòd Torquati Tassi autographum, Hierusalem liberatæ, Poema, sicuti, & quædam Sannazarij, Pontani, Ludouici Arcosti, & aliorum manuscripta conseruet. In subterraneo Oratorio, Ioannis Baptistæ Marini, Poetæ omnium floridissimi, tumulo satis humili, conduntur ossa. Manes illius, ne, audeat quisquis musas colit, insalutatos præterire.

Fundere ne renuas flores, & thura, viator,

- Ossibus, & cineri, quem lapis iste regit.

Hic etenim nedum cumulatur busta Marini.

Sed, cineri illacrymans, ipsa Poesis adest.

Sollicita hūc forsā Musa rapuere, timentes,

Ne tandem terris alter Apollo foret.

Sanctimonialium deinde se-

E 5

qui-

quitur Monasterium, vulgò *di Donna Regina*, eo quòd Maria Caroli Secundi vxor, & Stephani Vngarorum Regis filia, illud ædificauerit, appellitatum. Ecclesia, vltra quàm credi potest elegans, & nitida est; adeout ingredientibus, hilaritas sit pietatis præmium, & hæc hilaritatis pignus. Episcopium, siue Metropolitana Ecclesia, & Archiepiscopales ædes è regione illius assurgunt. Has olim rudes, & Neapolitano Antistite vix dignas euertit Ascanius Card. Philamarinus, & in eum, quem modò obtinent splendorem, ac laxitatem, mira temporis breuitate, redegit. Templum, Carolus I. Andegauensis excitauit, Carolus verò II. eius filius absoluit. Sub Alphonso Aragonico, ab incendio absumptum, pietas illico Neapolitanorum, restituit; & structuræ licet sit Gothicæ, ab amplitudine tamē,
& à

& à duplici Lacunari affabrè exculpto, & deaurato, commendatur. Organum à Rynuccio Farnesio, Sancti Angeli Card: nuncupato instructum, vel ex eo ingredientium meretur obtutus, quòd obices lintei illud claudentes, Pauli Papæ tertij, Petri Aloysij, Alexandri itidem Card. Rynuccij prædicti, & Octauij Farnesiorum effigies ad viuum, à Georgio Vasario Aretino delineatas, exhibeant. Oedeum, more antiquo, in media tēpli parte locatur: ponè quod, thronus marmoreus, operis antiqui, Pontificalibus functionibus reſeruatus, & in quo non vnus Romanorum Pontificum aliquando sedit, stat erectus. Ea est huius Ecclesiæ Canoniorum prerogatiua, vt nedum, vsu Mithræ retineant, sed quādoque appellatione Canoniorum Cardinalium insigniti reperiuntur. Multa in templo illu-

strium virorum observantur sepulchra. In angulo apsidis, obsoletum iam pridem, sed ab Anibale de Capua instauratum Innocentij IV. Romani Pontificis locatur sepulchrum. Eodem, ferè in loco, humili, & angusto tumulo, Andreae Pannoniae Regis filij, & Ioannae primæ coniugis dolo, ac laqueo necati, conduntur cineres, à pietate Francisci Capycij, & Vrsi Minutuli, huc asportati. Humanas vicissitudines, ubi ex Andreae Regis tumuli aspectu ad mentem reuocauerit hospes, infelicissimū Regem, veluti rediuium, & proprium fatum è sepulchro expromentem, ne pigeat auscultare.

*Condita qua paruo spectatis mēbra sepulchro,
Regibus haud parcens fors inimica tulit.
Talia cur merui post mortem fata nefandam,
Abdito ut in loculo busta locanda forent?
Extinctum forsā curarunt abdere ciues,
Ne cineri uxor adhuc insidiosa foret,
Aurea Pannonicis crucibus, qua lilia iunxi.*

Hen

*Heu, maduere nimis sanguine tincta meo.
 Quid modo regnantum casus, mortesq; refertis,
 Barbara quos ferrum trussit ab orbe manus?
 Quosq; venenatis offis transmisit ad Orcum
 Impia mens hominum sollicitata metu?
 Nec mihi lanifica memoretis stamina Parca,
 Cuius ad arbitrium pendula vita cadit;
 Persida nãq; uxor, laqueo, mea colla retorquēs
 Hac offa, hac ferrum, Parca simulq; fuit.
 Aurea iam discant Reges contemnere sarta,
 In laqueum verti dum diadema potest.*

Raynaldi Pisicelli, Henrici Minutuli, Alphonsi Carafæ, Alphonsi Iesualdi, Octauij Aquauuij, & Decij Carafæ S. R. E. Cardd; & Archiep. Neapol. corpora, hoc eodem in templo, sicuti, & Francisci Carbone, & Annibalis Bozzuti itidē Cardd. condita sunt. Ascanij quoque Card. Philamarini nuper vita functi, marmoreo sub lapide, cor tumulatur, super quod haud dedignati sunt humanissimi hæredes, sequentem inscriptionem, veluti meæ erga tantum Præsulem obseruantia signaculum, ponere.

Asca

Ascanius Philamarinus
S. R. E. Presbyter Cardinalis ,
Et Archiep. Neapolit.

Vt amoris feruorem, viuida simul,
ac ardenti constantia, suam erga Spō-
sam quinque per lustra ex cultum vel
inter gelidas sepulchri vmbra ex-
promeret : sarcina corporis grauiori
in Sacello à se cōdito apud PP. Thea-
tinis seposita, nobile cordis pignus
hic velut in sinu dilectæ fouendum re-
condi iussit. Ascanius Philamarinus
Turris Dux, & heres, Patris mu-
nificentissimi, obsequens voluntati,
tertia ab obitu die reponendum cura-
uit. Obijt A. D. M DC LXVI. Ter-
tio non. Nouemb. Aetatis suæ
LXXXIII. Presulatus verò XXX.

Caroli pariter primi Andega-
 uensis, Caroli Martelli eius Ne-
 potis, & Clementiæ Rodulphi
 primi Austriaci Imperatoris fi-
 liæ, & Martelli vxoris, tribus
 in tumulis supra ianuam templi
 maximam asseruantur cineres.
 Multa, & alia illustrium virorū
 ser-

seruat hoc templum sepulchra,
 ab antiquitate potiùs, quàm ab
 ornatu laudem promerentia. .
 Subtus Aram maximam, elegā-
 tis structuræ, ab Oliuerio Cara-
 fa Card. exædificatum, ni potiùs
 effossum, cernitur Oratorium,
 à primæuis Christianis *Confessio*
 appellitatum. Marmoreum est
 vndequaque; & marmoreis itē
 columellis suffultum. Sancti Ia-
 nuarij corpus, ab eodem Oliue-
 rio, è Virgiliani Montis Mona-
 sterio asportatum, in eo asserua-
 tur, & colitur. Post aram Ora-
 torij præcipuam, Oliuerij præ-
 dicti, in orationem intenti, mar-
 morea cernitur effigies, ad cu-
 ius basim, illius pariter contu-
 mulantur ossa. Sed, hæc, & alia
 quamplurima sint, quæ hoc tē-
 plum illustrent sepulchra; ce-
 lebriorem nihilominus ab innu-
 meris SS. Christi Martyrum, &
 Confessorum exuijs in eo re-
 conditis auspicator famā. Diuæ

Re-

Restitutæ Ecclesia , à Magno
 Constantino ædificata, Tēplum
 Archiepiscopali adnectit pala-
 tio . Ex altera Templi parte ,
 sumptuosissimum à Neapoli-
 tanorum pietate excitatū assur-
 git Sacellum, Deo , ac Tutelari-
 bus Diis Sacrum . Siue pretio-
 sitatem , siue sacra in eo inclusa
 spectes pignora , *Thesauri* appel-
 latione iuremeritò insignitum ,
 dices . Hærent oculi , ipsaque
 stupet pietas : adeò , cuncta, quæ
 in eo cernuntur , ad miraculum
 elaborata fulgent ; vt iam non
 sit ambigendum , hoc vno in lo-
 co , magnificentiam cum pieta-
 te , & vtramq; cum nitore , ac
 elegantia , foedus mutuum pe-
 pigisse . Hæsitabis, num marmo-
 reum , an æneum , vel denique
 anreum appellare debeas . Tho-
 lum, Ioannes Lanfrancus depin-
 xit ; quod reliquum est, Domini-
 cus Zamperius , & ipse celeberr-
 imus pictor , perfecit . Loculi
 per

per gyrum circumstant, in quibus, argenteæ Patronorum statuæ custodiuntur, sicuti supra eosdem, aliæ æneæ, & integræ attolluntur. Vasa argentea, candelabra, cæteraque ad Sacrum cultum inferuientia, adeò affabre, & sine fūco elaborata sunt, ut æquè natura cum arte, & hæc cum illa decertare videri possit. Sed, quid artis, aut naturæ miracula suspicienda propono, hic ubi, Diui Ianuarij prodigiosa sanguinis ebullitio, vel à longinquis populis admirationem extorquet? Lapidea erunt corda, quibus, eo cum sanguine collique fieri, non continget. Quot namque fuere, qui ad illum inspectandum curiositate allecti, horrore postmodum pio perculsi, in fidei, & miraculi obsequium illacrymantes procubuerunt? Hoc igitur in Sacello, sanguis nedum, sed, & caput: hoc in theca argentea, ille in vitrea

am-

ampulla assertuatur . Ex quorum
 occurſu, ſi ſua in duritie ſanguis
 perſeueret , infauſta , & omino-
 ſa Neapolitanis imminere , non
 vnico experimento comproba-
 rum eſt . Inuiſto itaque Chriſti
 athletæ , & iugi ſanguinis eius
 miraculo , carnis reſurrectionē
 adſtruenti , fabuloſas camœnas
 litare prohibui . Stupore igitur ,
 ac affectu detentus , vt Chry-
 ſoſtomus de Roma , ſic &
 ego de Neapoli dicam : illam ,
 ſcilicet , non propter antiquita-
 tem , non propter cœli , naturæ-
 que prærogatiuas , non pro-
 pter pulchritudinem , non
 propter amœnitatem , non pro-
 pter amplitudinem , ſed , ob hoc
 vnum diligere , & felicem præ-
 dicare , quòd erga eam Sanctiſ-
 ſimus Ianuarius , adeo beneuo-
 lus , adeo ſolers , poſt tot ſæcu-
 la dignoſcatur , vt æquè pro
 Chriſti amore , ac ſuorum ciuiū
 beneficio ſanguinem fundere

visus sit. Toties siquidem restincta Veseui incendia, & fugati nō semel à mœnibus barbari, præsentissimam illius opem Neapolitanis adesse, confirmant; unde non mirum, si vario temporis, & loci circuitu, Neapoli demum amantissimi Tutelaræ exuviæ iteratò confederint.

Ex area, lateraliter Cathedrali adiacenti, peralta, & varijs ornata trophæis, marmorea attollitur columna, æneum, in vertice, Diui Ianuarij simulacrum ostentans. Elegans *Misericordiæ Montis*, vt vocant ædificium è regione assurgit, nomine, operibus, quæ in ipso, & per ipsum, exercentur, omni ex parte, respondens. Nobilium, quos *Capuana*, vocant, non longè distat sedile: quò, sicut in alia quatuor, rebus vt publicis consulant, Patritij conueniunt. Eadem in via, Solis olim, nunc, Regia, vocitata. PP. Congregationis
Ora-

Oratorij occurrit templum, lacunari, picturis, columnis, ac Sacellis pretiosis conspicuum. Diuo Laurentio ædes sacræ, à Carolo primo Andegauensi excitatæ, non procul assurgunt. Diui Antonij Patauini, & Ditiæ Mariæ Rosarum, splendida sunt in eo Sacella, lapidum varietate omnigena, compacta. Arcū, latitudinem templi exæquantis, sicuti, & statuas marmoreas in ara maxima locatas, admirabitur hospes. E regione Sacrarij, quatuor columellis suffultum, Catharinæ Alberti Austriaci, Romanorum Regis filiæ, & Caroli, Illustris dicti, vxoris attolitur sepulchrum. In postica Odei parte, Caroli senioris Dyrachij Ducis, & Caroli III. Neapolitanorum Regis Patris, iussu Ludouici Vngarorum Regis, necati, tumulantur ossa. Item Mariæ, Caroli III. filiæ, & Roberti de Artois, & Ioannæ de Dyr-
ra-

rachio eius coniugis à Margari-
 ta Caroli III. vxore, eodem die
 veneno sublatorum, obsoleta,
 ac rimosa visuntur sepulchra.
 Cœnobium incolunt Conuen-
 tuales. Bibliotheca in eo, innu-
 meris, ac selectioribus volumi-
 nibus referta, à pleno lumi-
 ne, & à situs iucunditate cōmē-
 datur. Hoc eodem in loco, pu-
 blica totius regni comitia, vulgò
parlamenta, habentur, & quoti-
 die selectiores ex optimatibus,
 & Neapolitani Populi Tribu-
 nus, vt annonæ, ac vrbis orna-
 tui consulant, conueniunt. Egre-
 dienti, ad læuam, alta, ex qua-
 dratis lapidibus, occurret turris,
 è regione cuius, eo quo possunt
 modo, contra temporis edacita-
 tem colluctantia, edito à loco
 Templi Castoris, & Polluci vi-
 suntur rudera. Ingentes colū-
 næ, etsi corrosæ, amplitudinē
 tamen, ac pulchritudinem ædi-
 ficij, veluti ex vngue Leonem.

de.

demonstrant. Deiectorum Numinum perfracta busta eodem in loco prostant. Operis erat Corinthij; à Tiberio quodam Tharso nauigiorum præfecto, vt inscriptio, literis græcis exarata, indicat, constructo. Siue ad sui muneris securitatem, siue in Numinum ad nauigantibus affulgētium honorem condiderit, sane, falsorum numinum cultu eliminato, nostræ fidei Argonautis Petro scilicet, & Paulo, omne feliciori, pietas Christianorū illud sacrauit; quam quidem Religionis, & cultus peripetiā, carmine sequenti fusiùs expendo.

Ad templū Castoris, & Pollucis.

*Numina vos pelagi, proprijs quis fudit ab aris,
Stravit & in fœdo saxea busta loco?
Quis lapides cultos, arcus, vasta sq; columnas,
Audaci valuit perterebrare manu?
Quis cessare preces, suspiria, vota q; facit,
Quas passim vobis naufraga turba dabat?
Nū liuor superū? nū summi dextra Tonātis?
Vel*

*Vel tempus, rabido dente voravit opus ?
 No: etenim cunctis, quos iam suspexerat orbis,
 Et simile excidium, parque ruina fuit.
 Vos geminos pariter pepulit geminata propago,
 Qua nutu falsos pellit ab axe Deos.
 Impauda hac spernit turbam, numerumque deorum,
 Ridet & irati tela trisulca Iovis.
 Corruit Alcides, confracta est Palladis hasta,
 Perdidit & cerebrum docta Minerva suum.
 Amplius haud sua Mercurius mendacia fingit,
 Nec Mars ulterius bella cruenta ferit.
 Falciferi, Cybeles, Veneris, Iunonis & alma
 Diruta ubique solo splendida tepla manet.
 Non fida in superos, ut quondam bella paratur,
 Dum tonat hinc Paulus fulgurat inde Petrus.
 Clauibus hic caelum reseat, quin aquora patris
 Intrepidus nulla comprimit arte senex.
 Prapollens alter gladio transcendit in aethram,
 Arcana & veri numinis inde trahit.
 Solers ille, ratis classem moderatur, & iste
 Ter maris è fundo tollit in astra caput.
 Ergo caput, celeres, pelagi demergite lymphis,
 Nauigeroque Petro cedite iura maris
 Aethereos etiã, tremebundi, linquite postes.
 Nam raptus Paulus vertere terga iubet.
 Si mare, si caelum tandem cessistis utrique;
 Et vestra in terris cedere templa decet.*

Quamuis inauratione, & pi-
 cturis intuentes exhilaret niti-
 dissimum templum, maiorem
 tamen ab ipsis venerationem
 exi-

exigit Caietanius Thieneus, cuius cineres in eo conduntur. Nō vnum in eo pretiosum Sacellū, sicuti, nec vnius generis sacram Suppellectilem adspicies. Corpus B. Andreæ Abellinatis pretiosissima in arcula asseruatum, & nitore, & pietate allicit prætereuntes. Ecclesiam, & Cœnobium incolunt Clerici Regulares Theatini, quos præter vitę sanctimoniam, nobilitatis compendium efficit reuerendos. Lateritij ædificij immania rudera, è postica huius templi parte superstant. Vulgus vocat *le Anticaglie*. Amphitheatrum, cum plerisque, fuisse crederem, ni, attentius perpendenti, Theatri obuenisset structura. Non eo inficias, Neapoli, Amphitheatra extitisse: verū, locus ignoratur. Itaq; pro Theatri Neapolitani ruderibus, (à Nerone olim, cantu, & saltationibus nobilitati,) has parietinas agnosco,
præ-

præcipuè, cùm & ipsi scriptores
 Neapolitani, in vicinio fuisse,
 concedant. Sanctimonialium,
 Ecclesia, Coelorum Reginae no-
 mini Sacra, non procul distat.
 Lacunar in ea elegantissimum,
 & quod citra mendacium, cæ-
 teris cunctis arripiat palmam.
 Sancti Gaudiofi, itidem Sancti-
 monialium, elegans subsequitur
 Templum, in quo Protomarty-
 ris Stephani sanguis pari venera-
 tione, & admiratione colitur, ac
 obseruatur; siquidem quolibet
 anno, in die, corporis illius in-
 uentioni sacra, liquefcere cer-
 nitur. Diuæ Mariæ Gratiarum,
 & Agnelli Abbatis Tēpla, haud
 procul à Diui Gaudiofi, in loco
 edito, & totius vrbis saluberri-
 mo, circumstant: quibus lustra-
 tis, ad Incurabilium, vt vocant,
 domum, ni potiùs, humanarum
 miseriarum theatrum, deflectere
 poteris. Eo siquidem in loco,
 fatui coercentur, quorum, qui

F

mi-

mitiores, custodia laxiori detinentur, fanatici ver., & ofuriosi, catenis, & fustigatione assidua recreantur; ipsa quandoq; indignante natura, dum hominum ingenuam speciem, ob vnius membri læsionem, eò adductam persæpe videt, vt pietatis sub nomine, feritas belluina in miseros exerceatur. Ast, cum nec illi, qui sapientiores videri volunt, à stultorum numero expungantur, sua vnusquisq; contentus portione, vbi stultiores hoc in loco concludi animaduertit, tacitè, quod sequitur distichon, vel sibi, vel domui huic adapter.

*Si fatui claustris on nes claudantur in istis,
Non erit in tota lenior vrbe locus.*

Hoc in loco, nedum fatui, sed vlcerosi, lue gallica adfecti, in phthisim vergentes, & quotquot denique morbis tæguntur incurabilibus, recipiuntur; bisq; in hebdomada primariæ nobilitatis

tis

tis famulatu recreantur ad mensam. Nubendis quoque dotem, à lupanari recedentibus velum, nobilibus egenis subsidium, pharmaca pauperibus gratis, & alijs alia subministrat hæc domus; cuius annui redditus ad quadraginta aureorum millia computantur. Nobile subsequitur Divæ Patritiæ coenobium, cuius corpus crystallina in arca, auro gemisque intexta, sumptuose simul & pie aservatur, & colitur.

Hac urbis parte lustrata, in suburbium, quod Virginum appellant, est deflectendum. Divæ Mariæ Angelorum, edito è loco, affurgens templum, iure, primos meretur obtutus. Illud etenim, præter situs iucunditatem, structura ex albicantibus, ac nigricantibus marmoribus, raro artificio, compacta, pretiosum simul, & vix sine piaculo prætereundum, constituit.

Sanitatis, ut vocant, aliud occurret templum, cui amplissimum Dominicanorum adiacet, ni veriùs imminet, cœnobium. Proximo in cliuo, Augustinianorum, & Carmelitarum discalceatorum visuntur templa, ac cœnobia, quantum, vicinitate, ferè coniuncta, sic, & elegantia, atque nitore similia. Capucinarum quoque non procul obueniunt ædes, in quibus eo pacto coercetur paupertas, ut ablegato fastu, mundities, & amplitudo illas commendent. Principis *Montis Mileti* eodem in vicino, pensile prominet palatiũ, fontibus, ac viridarijs quaquaversum obseptum. Huius ad cliui radices, publicum adest gymnasium. Nondum absolutum, est superbissimum ædificium, à Lemensium Comite, & Prorege, magnanimo ausu, sumptuque incredibili inchoatum; cui, si aliquãdo suprema imponetur

ma-

manus, haud dubito, quin Bononiense, ac Patauinum superabit. Vt vt tamen nunc eluceat, sanè, fausto musarum fato ab alendis equis ad erudiendos homines translatus est locus iste, adeout vera iam dici possit fabula, equina scilicet vngula effossū sapientiæ fontem. A Mineræ sede, suum haud passa est Ceres procul habere domicilium, horrea scilicet publica, quæ vbi primum ingressus fueris, non eliminatam, sed vltrò hîc, ad patris Saturni eludendam in mortales rabiem, consedissee almam Cererem dices. Et, ò Deus bone, quæ tritici congeries? Num Acolum æmulata Ceres, sicut ille quandoque arenosos, sic, & ipsa triticeos montes gestit attollere? Populi Neapolitani hæc est annona, è qua, terna modiorum millia singulos in dies subducuntur. Horreis prædictis Sæctimonialium imminet cœnobium,

bium, & templum, vulgi appellatione, *Santo Potito* indigitatū; cui iucunditas situs, & structurae elegantia, pretium simul, & admirationem adaugent. Tarfian Principis, eiusdem in collis dorso extenduntur aedes, quas, vel sola amplitudo commendaret, ni celeberrimarum picturarum instructissima Pinacotheca aduentum oculos detineret. Alia, tum templa, tum coenobia hoc in suburbio occurrunt, quæ, sibi vbique similis, Neapolitanorum pietas, & magnificentia, æquè ciuibus, ac exteris frequētanda proposuit. Area hinc patet amplissima, assiduo equitandi exercitio nobilitata: quæ emissa, in urbem, per portam, quæ ab Albano Duce conditore, Albæ nomen sortita est, denuo ingrediare necesse est. Hinc, Sanctæ Agathæ Principis palatium, inde, Sapientia templum, patētissimæ viæ latera fulciūt simul, & exor-

& exornant. Sancti Petri ad Magellam Templum, vel in nostri gratiam ingrediatur hospes, ut aram maximam, opere texellato fulgentem, & lacunar exquisitissimis picturis condecoratum, intueatur. Sanctimonialium quoque Ecclesiam sub nomine Crucifixi Lucensis appellitam, adeundam, nitor, & elegantia, fat superque inuitant.

Ioannis Ionijani Pontani elegans ædicula, Deo, ac Diuo Ioanni Euangelistæ, ab ipso met viuentē dicata, subsequitur, quā cineres eiusdē Pontani, & Vxoris, & filiorum in ea consepulti, cohonestant. Varia insuper epitaphia, metro expressa elegantissimo, legi poterunt. Asseruatū hic iam diū Titi Liuij Patuini brachium à S. P. Q. Patuino Antonio Panormitæ, & ab hoc, Pontano dono datum, ut ita dicam, euauit. Ut tamen, vel ipsis obiter prætereuntibus,

à literatissimo viro condita videretur ædicula , tabellis marmoreis ad parietes locatis , gravissimas aliquot sententias, eaq; Pontano dignas, oculis, ac iudicio omnium exposuit . Illas perpende . 1. *In magnis opibus, ut admodum difficile, sic maxime pulchrum est, se ipsum continere .* 2. *In utrâq; fortuna, fortunæ ipsius memor esto .* 3. *Serò pœnitet, quamquã citò pœnitet, qui in re dubia nimis citò decernit .* 4. *Integritate fides alitur, fide verò amicitia .* 5. *Nec temeritas semper felix, nec prudentia ubique tuta .* 6. *Hominem esse se haud meminit, qui nunquam iniuriarum obliuiscitur .* 7. *Frustra leges prættereunt, quem non absoluerit cōscientia .* 8. *In omni vitæ genere primum est te ipsum noscere .* Dominicanorum, eodem in vicinio, sunt ædes, à Carolo primo Andegauensi constructæ. Templū, & amplitudine, & lithurgia, & populi frequentia percelebre est.

est . Varia in eò Sacella, statuis,
 ac picturis promiscuè condeco-
 rata cernuntur . Crucifixi ima-
 go, quæ Dium Thomam Aquina-
 tem alloquuta est, magna ibi-
 dem veneratione colitur . Innu-
 mera propemodum illustrium
 virorum claudit hoc templum,
 sepulchra . Aragonensium Re-
 gum corpora , in editiori Sacra-
 rij parte circumstant, quibus è
 regione , ter magni illius Pesca-
 riæ Marchionis , locantur ossa ,
 à ter itidem magno Vate Ludo-
 uico Areosto, elegantissimo epi-
 grāmate cohonestata . Aulea fu-
 nebria *coltre* à vulgo vocitata, &
 triplici ordine circūducta , om-
 nem templi ambitum operiunt
 simul , & exornant .

In aula, ianuæ cœnobij conti-
 gua adest cathedra , è qua maxi-
 mus ille sapientiæ compendiū ,
 Thomas de Aquino, Caroli An-
 degauensis ductus stipēdio, plu-
 res per annos publicè Theolo-

F 5

giam

giam edocuit. In Dormitorio, vt vocant, eiusdem Sancti Doctoris cellula cernitur; quemadmodum, & in bibliotheca, varia Sācti illius Doctoris autographa manuscripta leguntur, de cuius doctrina, quid dicā ignoro, equidem.

Non benè non poterat de Christo scribere Thomas Cui nomen Mariae, tibus, esca fuit. (mas

E postica templi parte, area, est spatiosissima, quam, Sancti Seueri Principis, & alia Sangrorū gentis palatia, vndequaque occludunt. Sedile, vt vocant, Nidi vasto fornice elatum, oculos rapit prætereuntium. Tramite hinc longo, quā sursum, quā deorsum excurrentem adspicias viam, cui si vt longitudo, par & latitudo esset, nulla in orbe celebrior premeretur. In ea, Carafarum primaria domus sita est, quam Franciscus Carafa, ex ruderibus Amphitheatri Nolani huc asportatis, construxit. De-

li-

lictum tamen, quod in venerā-
dam antiquitatem videri pote-
rat perpetrasse, eo saltem rede-
mit piaculo, quòd distractas per
urbem statuas, huius in domus
aream, veluti in asylum translu-
lit, & locavit. Aenei equi mi-
ræ magnitudis caput, muro
impactum cernitur, de quo mul-
tæ, & variæ circumferuntur fa-
bellæ. Cum Capacio reor ego,
illum eundem esse, qui Neptu-
no Equestri olim dicatus, & præ
foribus Metropolitana erectus,
Conradi Imperatoris iussu, æneo
morsu frænatus est, hac apposi-
ta inscriptione.

*Hactenus effranis, Domini nūc paret habenis,
Rex domat hūc equus Parthenopësis Equū.*

Quisnam illum è loco diffe-
cerit, ac in frustra redegerit, in-
compertum. Ex eo tamen, quòd
Neptunum aliquando, & post-
modum domitorem suum Con-
radum, cum tota Sueuorum
progenie excutere visus sit ge-

nerosissimus Equus, sæuam in-
eum latam à tempore sēntentiā,
sequenti disticho mea perpendit
musa.

*Nū quia nō semel excussit sua Numina dorso ,
Dat pœnas capitis Parthenopenses Equus?*

Amplum, quod, eadem in-
via, subsequitur ædificium, Mōs
est, vt vocant, Pietatis, in quo,
spes, fortunæq; asseruātur Nea-
politanorum. Sit hospes sibi ip-
si oculatus testis, qui loci huius
opulentiam, ex auditu forsan,
hiperbolicam iudicauit. Con-
gesta pignorum multitudo, vt
aurum quandoque, & opificia,
argentea, intuentibus vilescant,
efficit. Nec mirum. Quidquid
etenim pretiosi, in opulentissi-
mam ciuitatem, & ad fastū pro-
pensam in dies importatur, si
vrget necessitas, hunc vnum fe-
rē in locum congeritur.

Casinatium Monachorum, è
postica huius ædificij parte, stat
ad eternitatem erectum templū,

ac cœnobium . Vtrobique, multa quæ remorentur hospitē occurrent . Intercolumniū à Cingaro depictum , admirationem , & pium quendam intuentibus incutit horrorem . Sacrariū , Odeum, & Sanseuerinorum Sacellum , qua picturis , qua marmoreis statuis ad satietatem vsque sunt referta . Non procul , elegantissima diuo Marcellino Sacra sese offert Ecclesia , cui ferè adnectitur PP. Iesuitarum Collegium , amplitudine, structura, & omnigena scientiarum exercitatione famosum . Monachorum Montis Virginis, sicuti Dōnæ Romitæ Sanctimonialium , vt vocant, Ecclesiæ , & cœnobia, eadem in via occurrent . Harum in Ecclesia, miraculosus Sanctissimi Præcursoris sanguis asseruatur , quem , inter missarum solemnia , vbi eius decollationis euangelica profertur historia , sensim liquefieri, non est , qui
non

non norit.

Penes Diui Gregorij Armeni
Sanctimoniales, consimile in al-
tera consimili sanguinis vrnula
obseruatur prodigium; vt iam
sit admirationi, in ciuitate, nul-
la in Christianos persecutione,
notata, sub pace nihilominus
Euangelij, tot prodigiosis ebul-
litionibus, sanguinem Sanctorū
Martyrum quodammodo effū-
di.

Hac vrbis parte, quam pro-
priè dixeris meditullium, per-
lustrata, in remotiorem conuer-
tamus iter; eò scilicet, vbi inter
plebeias domos, insitæ humili-
tatis adhuc tenax, Cœlorum Re-
gina, Sanctissimæ suæ Annuncia-
tioni augustissimum templum
dicatum voluit. Quid de opu-
lentissima domo iam referam,
cuius annui redditus ad ducenta
aureorum millia computantur?
In eam, veluti ad pietatis asylū,
ægri, nothi, & quicumque, ope
de-

destituuntur humana , confugiunt . Pueri educantur; femellis , si nubere voluerint dos , minus, castitatis impertitur velamen . Duplex pro ægrotis nosocomium , pro decumbentibus scilicet vnum , pro iam valentibus , alterum , Quæ omnia, Aſcanij Philamarini Turris Dynaſtæ , & huius Domus, dum hæc ſcriberem , Moderatoris iuſſu , hoc tetraſthico ſupra ianuam , marmorea in tabula incidendo , perſtrinxi .

*Lac pueris, dotem innuptis, velumq; pudicis,
Datq; medelam agris hac opulenta domus:
Hinc meritò Sacra eſt illi, quæ nupta, pudica,
Et lactans , orbis vera medela fuit .*

Pietatē ubi in domo, & Noſocomio, admiratus fuerit hoſpes, lithurgiam , & ornatum perſpecturus , adiacentem ingrediatur Eccleſiam . Et quæ, Deus bone, tanta , vno in templo , argenti, auri, lapidum, ſtatuarum, omnigenæque ſupelleſtilis copia :

In

In solemnioribus diebus pretiosa quæq; exponuntur; quæ si intueri contigerit, huc profecto conuolasse affirmabis quidquid Seres, Arabes, & Persæ transmittunt; dum vel solius aræ maximæ ornatus centenis aureorum millibus pensitatur. Umbellæ, siue Baldachini ænei deauratio ad maiora credenda locum dabit; adeo enim solidum imitatur aurum, ut non deauratio, sed ex laminis protensum videri possit operimentum. Sic Neapolitanorum Regum, & Procerum, & Populi in Sanctissimam Dei genitricem obseruantia excreuit, ut in hac locupletanda domo se euiscerare pietas quodammodo sit comperta.

Ad gradus aræ maximæ, simplici admodum lapide, Ioannæ secundæ Reginae teguntur ossa; ut mireris Reginam, alioquin fastosam, pompas in funere sic odisse, ut pedibus illorum se prote-

terendam vltro permiserit, quorum capitibus inter ludētis fortunæ vices, constanti, ac virili animo imperitauerat.

Diui Petri *ad Aram* vt vocant, semideiectum non procul subsequitur templum. Ex eo quod Apostolorum princeps aliquando hoc in loco sacrum fecerit, tale ei inditum nomen affirmāt Neapolitani scriptores. Recta hinc via in forum magnum contenditur, vulgò *lo Mercato*. Huius nedum vrbis, sed totius Italiæ plateas, sua superat amplitudine hæc nostra. *Quadrata*, refert figuram, licet longiùs, quàm latiùs aliquantisper pateat, eadem tamen vbique ædificiorum altitudine seruata. Verùm cùm minutæ plebis sit emporium, non illi pro dignitate, amplitudinis, nitor, & elegantia respondent. Infimæ merces, pecudes, fruges, ceteraque viliora in ea venum exponuntur. In

ea,

ea, supplicio afficiuntur rei, & alia quamplurima vilitatem redolentia exercentur; vt inde mirum non sit, si, & populares aliquādo tumultus in ea faciant excitati.

Hoc eodem in loco, iussu Caroli primi Andegauensis, Corradinus Rex, vnā cum Austriæ duce capite plexus est. Etiam nūc vbi in nobilissimos iuuenes fuit animaduersum, & aliquandiu eorum cadauera tumulata manserunt, lateritia perstat ædicula, cuius pauimentum, licet vndequaque sit aridum, eo tamen in loco vbi iacuere cadauera, madefactum semper adspicitur; ac si mater tellus, cui immanissimum facinus contigit operire, suum, quoad fieri potest dolorem etiamnum geniebunda testetur.

Ad tumultum Corradini.

*Infelix iuuenis, quanam tibi fata superstant,
 Dum patrium regnū subdere Marte paras!
 Te sagat hinc Gallus, fugientē intercipit Astur,
 Parthenopeq; ab equo decutit ipsa suo
 Omina post hac, quid mirū, si captus ab hoste,
 Carnificis ferro victima caesa cadas?
 Heu nimium completa manet sententia vulgi,
 Quod Caroli tandem mors tua vita fuit.
 Hinc leges fideant, rerum inuertatur ordo,
 Si Rex in Regem iam tenet imperium.*

Carmelitarum Ecclesia, ob Dei Genitricis imaginem à populo Neapolitano pietate innarrabili frequentata, ex infimo fori angulo, prope litus maris attollitur. Illam cum adiacenti coenobio, Margarita Imperatrix, & obtruncati Corradini mater, postquam filium redemptura, è Germania aduenerat, ædificari curauit. Illius pietatem æmulatus obtruncator Carolus, amplissimis latifundijs erogatis, perfecit opus. Excelsa, atque elegans turris præ foribus adest. In templo, præter adoratam Sanctissi-

ma

mæ Dei Genitricis imaginem, Crucifixi quoque veneratur effigies, prodigiosa capitis reclamatione, notissima. Etenim, ut ictum pilæ tormentariæ euitaret, caput inflexit imago illius; ad cuius nutum, & nominis prolationem, genua flectunt inferi, & terrena curuantur imperia.

Sed non multò post, in exploratorem (Petrum scilicet Alphòsi Aragonei fratrem) à numine vlciscente est animaduersum; pari siquidem pilæ ictu, dum tentoria obequitaret, capitis haud permissa reclamatione, accephalus redditus est. Ne verò in posterum plebeculæ tumultuanti, ad seditiones ultra percontandas, templum illius, quæ pacem mundo peperit, asylus foret, sano consilio, Ecclesiam, & cœnobium præsidio valido, & propugnaculis circumuallarunt Hispani; quorum solertiâ, ut nedum in garrulos, sed & in Dei

Dei Genitricis honorem benè-
uertatur, ipsam Dei Matrem ta-
li obfirmatâ custodia, sic præte-
reuntes alloquentem audiamus.

*Aurora ut surgens populares ante tumultus,
Sol electa velut, pulchra uti Luna fui :
Nunc me & terribilem dū milite cingor Ibero,
Ut castrorum aciem, quis vocitare neget ?*

Aliud in altero fori prædicti
angulo visitur templum, Diuo
Eligio Nouiodunensi Episcopo
à tribus nobilibus Francis sub
Carolo I. vnâ cum nosocomio
pro aduenis infirmis excipiendis
erectum, ac dicatum. Diuo de-
inde Augustino ædes sacræ, &
à Carolo eodem excitatæ, sub-
sequuntur. In ijs, plebs, popu-
lusque Neapolitanus persæpe
conuenit, ut suos eligat tribu-
nos; & alia ad publicum spectā-
tia decernat; neq; aptior ad hæc
tractanda, locus; nedum siquidē
in meditullio infimæ plebis præ-
dictæ assurgunt [ædes, verum
meo iudicio,

*Docti Augustini forsam plebs recta frequētat,
Ignara ut tandem deleat inde notam.*

Subiacentem vrbis partem, & quæ per litus maris extenditur, chaos veriùs appellabis; adeo siquidem compressæ sunt domus, adeo anfractuosa, & angustæ viæ, adeo frequens minutæ plebis occurfus, vt vel ipsis ciuibus quandoque Ariadnæ opem implorare contingat. Sed quid de fabrorum strepitu, vel de esculenta vendentium clamore referam; præcipuè si flante Austro tumescentis maris, & fluctuum horrifonum murmur accedat? Tanta in vertigine tamen, non contemnenda cernitur dispositio; vniuscuiusq; scilicet artis via peculiaris, & trames. Aurificû officinæ, & numero, & opificijs (præsertim fusorijs) prætereuntium oculos detinebunt. Serica quoq; ars, vt cæteris antecellēs, sic & illam exercentium copia admirationem extorquet. Multa

ta non inelegantia fora, quin & templa hoc in vrbis tractu obseruantur. Diuo Petro Martyri ex Prædicatorum familia, cum adiacenti cœnobio Carolus II. Andegauensis excitauit templū, à regimine aliquando Diui Antonini nobilitatum. Sed demissiori hæc vrbis parte relicta, ad superiorem pedes, & obtutus conuertamus.

Itaque ad Diui Ioannis Fanum ob antiquitatem *Maggiore* appellatum contendamus, cui ferè adnectitur nitidissimum *Turris Ducis* ex gente Philamarina palatium. Præter situs incunditatem, atque structuræ elegantiam, bibliotheca ex selectioribus libris instructa, sicuti, & Pinacotheca picturis exquisitissimis referta illud commendant. Verùm hæc & alia sint, quæ illud hospiti adeundum proponāt, sanè cuncta paruipendet, vbi humanissimi Ducis, & in aduenas

propensissimi benignitatem, simul & omnigenam eruditionē delibauerit. Principis *Roccæ Iaspidis* ex eadem gente haud multum distant ædes. Ineat illas hospes, varias illustrium pictorum tabulas, summa impensa hunc in locum congestas, admiraturus. Sanctæ Claræ amplissimū, (& quo nullum hac in vrbe maius) altera ex viæ parte, laminis plumbeis coopertum assurgit tēplum. Illud Robertus Rex edificari præcepit, & magnis redditibus locupletauit; vnde non mirum, si ob eam, qua erga Diuum *Franciscum* obseruantia flagrabat, viuens in eo diu excubauerit, & tandem mortuus tumulari præceperit. Sapientissimi Regis sumptuosum cernitur post aram maximam sepulchrū, breui hac, sed omnem laudum congeriem superantem, inscriptione notatum.

Cernite Robertum Regem virtute refertum.

Nec

Nec immeritò : etenim , vt il-
 lius in eruditos viros magnani-
 mitatem , militare robur , ac se-
 dulam in pietatis opera profu-
 sionem taceam , Sapientissimus ,
 & iustissimus omnium , qui Re-
 gnum Neapolitanum moderati
 sint, reputatur . Quas viri virtu-
 tes æmulata Sancia Aragonea
 coniux , diu à populis exulantē
 felicitatem , alternanti virtutū
 exercitio, ambo restituere . Ve-
 rùm, hoc ad tempus mortalibus
 concessum ; etenim , qui ex san-
 guine Andegauensi postea sub-
 sequuti sunt Reges , & Reginae ,
 in flagitia, & cædes prolapsi, pau-
 corum annorum felicitatem, va-
 ria , ac nutanti dominatione ab-
 legarunt . Vnde non mirum , si
 ad tanti Regis sepulchrum pro-
 cumbens, hoc quod sequitur di-
 sticho, regnantum virtuti , vno
 cum Roberto tumultatæ , næ-
 nias illacrymabundus canam .

*Virtuti doleo, cui contigit, optime Regum,
Vivere te viuo, te moriente mori.*

Ad lætiam Roberti, marmoreo in Sepulchro, Carolus eius filius primogenitus, ob dotes animi egregias dictus illustris, tumulatur; prope quem, Ioannæ eius filia Neapolitanorum, Regina alio in tumulo, itidem, marmoreo, conduntur ossa, è quo (siue illud fuerit tempus, siue quiuis alius) abrafa fuit inscriptio, vt inde humanarum vicissitudinum non ignobile possit argumentum desumi. Cum etenim Ioanna virum suum Andream Pannoniæ Regis filium, eò vsq; auersata esset, vt enecari fecerit, & mortuum inhumatum pertulerit, eadem viri, poena mulctata, & ipsa, iugulata decessit; quam, etsi hæredes honestarint sepulchro, titulis tamen, & epitaphio in hodiernum diem indiga iacet; vt non ineptè possit quis dicere.

Dis-

*Dispar ut his genius, dispar sic forma sepul-
Ille caret tumulo, nil habet hac tituli. (chri:*

Mariæ pariter Imperatricis Constantinopolitanæ, Agnetis, & Clementiæ eius filiæ, eodem titulo Imperiali gaudentium, altera in apsidis parte visuntur sepulchra. Templi vastitas, si nō elegantia, repetitos meretur obtutus. Nullis suffultum columnis longè latèq; patet. Lacunari caret, quem tamen defectū, numerus, & immanitas trabium compensat. Asceteria duo huic adnectuntur templo, Religioforum vnum, Sanctimonialium alterum; hac tamen dispositione: vt illi spiritualia istis, hæ corporalia illis subministrent, communem verò synaxim, & lithurgiam in templo habeant. Verū sicuti amplitudine quodammodo templum; sic & Sanctimonialium cœnobiū laxitate turgescit. Virgines etenim quadringentæ in eo degunt, quarū

numero, si claritatem sanguinis,
 & loci opulentiam subnectas ,
 Asceterium, quo nullum in or-
 be illustrius adspexisse gloriaberis . Patrum Societatis Iesu domus professa , Salernitanorum Principum ex gente Sanseuerina olim Palatium , angusta ab hoc templo dirimitur via . Templū ingrediatur hospes, rationē redditurus, num peregrinationis susceptæ præmium , dignaq; mens sit, illius magnitudinem, nitore , & elegantiam introspexisse . Et quidem post Vaticanum, & Mediolanensē templum, quodnam aliud præter hoc mihi proferes ; in cuius admiratione oculus , mensque subsistant ? Tholus , tam forinsecus , quàm intra , altitudine , & elegantia , vel à lōge prospectantibus repetitos extorquet obtutus . Parietes, marmoreis crustationibus quaqua- uersum fulgent . Sacella ad miraculum nitida , & lapidum varie-

rietate omnigena, fulgentia. In-
 aurationes adeo frequentes, &
 protractæ, vt non calce, sed au-
 ro illiti fornices videantur. Sta-
 tuæ, & signa marmorea quam-
 plurima, inter quæ, ni fallor,
 colossæus Ieremias excellit, qui
 etsi marmorea immobilitate in
 patriæ, & gentis suæ excidium,
 manu ori admota, cogitabundus
 persistat, eò tamen Equitis Cos-
 mi Fanzagi solertia redactum,
 est immane saxum, vt forsan

*Audires gemitus, & lamentabile carmen,
 Ni sibi compressa clauderet ora manu.*

Tholum Eques Ioannes Lan-
 francus depinxit, quatuor ad
 angulos expressis, ni veriùs sup-
 positis Euangelistis, quos vbi
 primùm adspexeris, nedum vt
 religionis nostræ fulcimenta,
 sed vt penicilli miraculum ve-
 neraberis. Sacrarium, & nitore,
 & pretiositate templo respōdet.
 Supellex in eo valoris propemo-
 dum infiniti, & quod plurimi fa-

cio, Virginis Mariæ tabula ab illo ter magno Annibale Caraccio depicta, afferuatur. In vicino, Spiritui sancto ædes sacræ, & puellarum celebre asceteriū assurgit. Iam in biuio aderis, quo, siue viarum longitudinē, siue latitudinem, siue populi, aut rhedarum huc illucque discurrentium frequentiam, & numerum spectes, nullum in tota Italia celebrius. Illud Toletanus Prorex aperuit, cuius generositati, & munificentia, sua hæc pars vrbs debet primordia: nemora siquidem, & sylvæ totum hunc tractum occupabant: vt meritò postea gratissimi ciues, ab illius nomine, Toletanam hanc appellauerint viam, qua rectà ad Proregis palatium contenditur. In altera, amplissime Grauinensium Ducis attolluntur ædes, quibus è regione templum, ac coenobium imminet Oliuetanorum. Illud laxitas, & ma-

& magnificentia , hoc , statuarū
 copia , & illustrium virorum se-
 pulchra commendant . Caroli
 de Lanoia , ob Galliarum Re-
 gis ad Ticinum capturam ,
 Cæsarei exercitus notissimi du-
 ctoris, hoc in tēplo cōduntur ci-
 neres . Pompeij quoq; Card. Co-
 lumnæ, & Neapolitani Proregis
 cineres , commune cum Lano-
 ia habent sepulchrum , hac ta-
 men differentia , quod Lanoia
 cadauer etiamnum integrum ,
 Pompeij verò , vel ipsa ossa in-
 puluerem à veneni violentia ,
 quo sublatus fuit, sint redacta .
 Hominem alioquin inquietum,
 & cuius ob astum, ipsa caput or-
 bis Roma bis depopulata fuit ,
 nescio cur pacificæ oliuæ pro-
 prio in solo perpetuò quieturū
 admiserint .

Ad tumulum Pompeij Card. Colūnæ .

Sanguine purpureas Tybris qui reddidit undas

Hoc iacet in tumulo. purpura & ipse ferox :

Num prisci studuit Pompeij gesta referre,

Dum toties patrio sanguine tinxit humum?

Inter pacificas tamen ille quiescit oliuas,

Cuius vita fuit , funera , bella , cruor.

Amalphitanorum, ex Piccolominea gente, ducum, eodem, in templo obseruandum sese offert sacellum, pluribus statuis, sepulchris, ac tabulis marmoreis vndequa; refertum. Alio quoque in Sacello, nonnullæ ex cotto lapide statuæ non sunt prætereundæ, tum quia raro sunt compactæ artificio, tum quia illustrium virorum ad viuum expressas representent effigies. Sub Nicodemi namque, & Ioseph ab Arimathæa iconibus, Sannazarius, & Pontanus, quemadmodum, & sub Ioannis Euangelistæ vultu Ferdinandus iunior Aragonæus delineati cernuntur. Elegans in cœnobio adest Bibliotheca, quam & librorum copia,

&

& Ferdinandum seniore[m] Aragonum, & Alphonsum eius filium ad viuum exprimentes statuae cohonestant.

Hinc digredienti, Diuæ Mariæ Nouæ, vt vocant occurret templum, nitore, elegantia, ac lithurgia nulli secundum. Illud Carolus I. Andegauensis super antiquæ arcis Neapolitanæ rudera excitauit. In Sacrario conditur Carolus Emanuel Sūmariuæ Dux, & Magni illius Caroli Menæ Ducis inter Gallicos tumultus laude bellica celeberrimi, filius. In Sacello itidem, quod Magnus Consalius Corduba erexit, & in quo Beati Iacobi Picæni, vulgò de *Marchia* corpus adhuc integrum summa colitur veneratione, duo hinc inde adstant marmorei tumuli, Odetti Fuxij Lautrecchi, & Petri Nauarri Cantabri cineribus asseruandis à Ludouico Corduba, Magni Consalui Nepote, ex-

citati. Quantum in re bellica excelluerint, quidue in obsidione Neapolitana præstiterint hi duo præclarissimi Duces, nemo est qui non norit. Castri Luculani expugnationem ignitis cuniculis tentauit non semel Nauarrus, sicuti, & potiundæ Neapolis, in aquarum urbem recreantium diuersione, eodem tempore spem omnē Lautrecchus reposuit. Cæterum, machinationum diuersitatē, dispar quoque, & expeditionis, & eorum vitæ subsequutus est finis. Nedū enim non capta Neapolis, sed Nauarrus eodem in Castro ab ipso pertentato diutinam post captiuitatem, veneno, & Lautrecchus proprio in tentorio à lue, per ipsum inuecta, sublatus est. Vtriusq; tamen forti compatiens præfatus Corduba, raro magnanimitatis exemplo, infensissimis hostibus auito in Sacello, tectum vltro impendit, & bel-

Bellicæ ipsorum virtutis præconia elegatissimis epitaphijs trāsmisit ad posteros ; quorum lectione, vbi exsatiatus fuerit hospes, in hoc quod sequitur exstichon benignè conuertat obtutus.

*Cātaber, & Gallus recubāt hinc inde sepulti,
Mars quibus in varia ledere sorte dedit.*

*Ignē sagax primus, tentat peruadere castra,
Vrbes ut capiat distrahit alter aquas.*

*Dira tamen Lachesis, qua Marte est fortior
Illos in tumulo fecit adesse pares, (ipso,*

Amplissima, & varijs hinc inde referta palatijs sese offert via, cui, pulcherrimus ex marmore fons imponit metam, quem vtrò citròque veluti inter proprias aquas nutantem à varijs Proregibus, aut translatum, aut locatum, hinc tandem confidere fecit Prorex Medina. Ad læuā fontis, semisepulta cernitur Diuæ Mariæ *Incoronatae*, vt vocant, Ecclesia, vel ex eo subeunda, quod à celeberrimo illo Iotio Florentino, picturæ restaurato-

re, ab imo ad summum sit depicta, nec vno in loco Ioannæ primæ, ad viuum delineata, cernatur effigies. Iam ex patentissima area assurgētem Castrinoui arcem in conspectu habebis, à Carolo I. Andegauensi excitatam, & ab Aragonensibus postmodum Regibus auctam. Elegantiam, quò magnificentius tertium Fridericum Cæsarem, hospitio exciperet, addidit Alphōsus primus Aragonens. Quæ tamen forinsecus prominent propugnacula, Fridericus Aragonens circumducere cœpit, mox Consalius Corduba profequi, & tandem Petrus Toletanus absoluenda curauit. Aragonensium Regum hæc fuit Regia, in carnificinam tamen à Ferdinando Seniore, barbaro multorum Procerum supplicio aliquando conuersa. Arcem circumlastrare, quin & ingredi poterit hospes; non etenim zeloty-

typia hac in parte laborant Hispani. Turrium procul dubio magnificentiam admirabitur quisque: Quinæ sunt, ex quadratis lapidibus in altitudinem miram se extollentes, & quadratam munitionem efformantes. Per pontem in eas patet accessus; quo traiecto porta triumphalis marmorea inuictissimo Alphonso Aragoneo post adeptum, pacatumque regnum dicata, occurreret. Obliteratum namque triumphandi morem ille restituit, & quamvis nullis hostium spolijs, sed propria virtutum gaza onustus, curru insidens obambulauerit urbem, antiquis tamen inuidendum egit triumphum. Oris siquidem venustas, & rerum ab ipso gestarum fama, plausus, & acclamationes vltro à subactis populis extorquebant: Neapolitanis hærentibus, num lætior ex triumpho Alphonſus, an ipsi, qui tanto Regi materiam triumph-

triumphandi præstitissent, feliciores. Sapientissimo itaq; ac inuictissimo Alphonso quod sequitur distichon, etsi virtutibus illius celebrandis impar, mea sacrat musa.

*Iure triumphali ornaris, Rex inclyte, Porta,
Si Reges vitij posse carere doces.*

Portam prædictā valvæ æneæ referant, & occludunt. Eas, Ferdinandus Alphōsi filius, bellicis insculptis pugnīs, quas non semel pro constabilienda regni possessione felici Marte subierat, artificio non contemnēdo fundendas mandavit. Ampla deinde subsequitur area à regijs habitaculis circumsepta, ex qua per gradus marmoreos in aulam vastissimo fornice obductā patet ascensus. In ea aliquando Sanctissimus Pontifex Cœlestinus V. coram Cardd. coetū, Papatu se se ultro abdicavit. Sanctissimū tamē virum à solio Petri recedentē fas sit interrogare.

Pon-

*Pontificū veluti è folio te sponte abeuntem
Præcessit nullus. num qui imitetur erit*

Verūm à tanti Pōtificis factō nobilitatam aulam, Ioanna secunda, assiduīs choreis, & frequenti amasiorum familiaritate conspurcauit. Ex aula per coclidem, miro artificio, & leni gradatione assurgentem, in altiore turrium partem ascenditur. Tali è fastigio, vt pedibus aliquantisper indulgeat hospes, licita in se ipsum vsura, subiectā portus Neapolitani molem, cū imposita lateritia pharo poterit obseruare. Turris quoque Sancti Vincentij, in qua olim per sex menses, obsidionem Galli sustinuerunt, nunc inobedientes filij paternos experiuntur rigores, adspicitur. Armamentarium, pariter longè latèq; extensum, sub oculos veniet.

E castro egredienti, ad læuā, Nationis Hispanę Diuo Iacobo Sacrum occurrit templum. Illud.

lud cum adiacenti Virginū asce-
 terio, & Nosocomio Petrus To-
 letanus Prorex erigendum cura-
 uit. Templi in odeo; nobilissi-
 mum ex marmore extat Sepul-
 chrum, in quo Tolctani Prore-
 gis conduntur cineres. Hic est
 ille met Petrus Toletanus, qui
 raro diuturnitatis exemplo, Re-
 gnum hoc moderatus fuit annis
 fermè viginti duobus, qui quā-
 uis ad pacē, quā in arma pro-
 pensior, nobilissimam tamen in-
 Turcas expeditionibus non se-
 mel irrupit, deque reportatis
 manubijs hortos Puteolanos in-
 struxit. Legibus, arcibus, in-
 concusso iustitiæ, & propriæ exi-
 stimationis decore, regnū vni-
 uersum tranquillitati, & securi-
 tati addixit. Verū, qui inter
 florentes annos pacem excolue-
 rat, & bellicos strepitus à pro-
 prijs abegerat finibus, ad sene-
 ctam vergens, Senensem expe-
 ditionem suscipere coactus est,

in

in qua, non sine veneni suspicio-
ne, decessit.

Ad Sepulchrum Petri Toletani.

*Conditur hic pacis cultor, moderator & aequi,
Per quem Parthenope florida in orbe nites.
Ille fora, ille vias pontesq; extruxit, ut urbem
Crediderint cives condere velle novam.
Peruvia, perdomitis Afris, ille æquora fecit,
Deque triumphatis nobile perstat opus.
Oppositam validis firmavit mœnibus arcem,
Ne quâ non esset tutus ubique locus.
Nil igitur mirum, magni si gesta Toleti
Peruolitans hominum fama per ora vehat.*

Sancti Georgij Ianuensis na-
tionis: Sancti Ioannis Florenti-
næ, & Græcorum Ecclesiæ in
vicinio circumstant. In Tole-
tanam viam denuo est peruen-
tum, vbi refertissimum come-
stibilium emporium, & præci-
puè fructuum, haustu oculorū,
vt sic dicam, vorabis: adeo enim
toto anni tempore recētes pro-
stant, vt hoc vno in loco suam
fixisse sedem Pomonam sis di-
cturus. Nuntij Apostolici ædes
eidem emporio imminet, à

Ber-

Bernardino Roccio Apostolicę Sedis Nuntio, & Neapolitanę Ecclesię, post obitum Philamaroni Archiepiscopi, Administratore, in nitidissimam formam, à fundamentis ferè, ræstitutę. Collegium Divi Thomę Aquinatis à gente Dauala fundatum, & dotatum eadem in via prominet: cui è regione adstat Mons, ad egenorum nobilium inopiã sublevandam, erectus. Arcè ab administratoribus custoditur secretum, nec vlli hominum innotescit cuinam largitiones erogentur: sicque necessitati nō minùs, quàm egenorum decori consulitur.

Ad triginta aureorum millia annui redditus computantur, de quibus dici potest, *eò fidelius, quò secretius probantur expensi*. Cumque affluentia subventiones nō careant, oblitteratum videri potest vulgatum scōma *turpis egestas*.

Com-

Compressæ domus, quæ per montis clium feruntur, Lupanar efformant, quod, quia à legibus toleratur, mihi quoque dabitur veniæ, si, amplitudine illius attendita, inter magnificas vrbis monumenta connumerarim. E Toletana via ad Diui Martini cœnobium arduus, & tortuosus patet ascensus. Itineris tamen asperitatem mitigat frequens oculorum in subiectâ vrbem conuersio. Ad cliui radices, Sanctissimæ Trinitatis templum adspicitur, cui & Sanctimonialium cœnobium iunctum est. Hospiti discutiendum relinquendum, sicuti ob situm cæteris templis, & cœnobijs hæc duo superstant, sic & nitore, ac pretiositate omnia alia superent. Hinc, quò melius poterit, ascendere incipiat hospes; quamuis enim ardua, tamen haud longa via est; qua emensa, & atrium Ecclesiæ D. Martini ingressus, haud

haud dubito, quin omnino laboris, lassitudinisque sit obliturus. Hunc namque locum, veluti longissimarum peregrinationum metam agnouerunt, quotquot illum adire contigit. Non ars ipsa, non auri vis, non Imperatorum potentia in vnum congeret id quod hoc vno in colle nullis sollicitata iussis, aut minis, gratuito benigna impendit natura. Non Lilybeum, cæteræue promontoria, tam à prospectu auspicantia, humili huic colli conferre quis audeat. Ex hoc etenim nedum decantatus Crater, sed amoenissima totius Campaniæ felices planities eodem ictu oculi visum exsatiat. Hinc fumantem Vesuvium, illinc repentes Baias, hinc Capreas, illinc Stabias, & totum Picentium tractum, vel vnius obtutus impensa circumlustrabis. Sed hæc sint, quæ admirationem exigant, subiectæ nihilominus

Vr-

urbis vastitas, & domorum spissitudo, assiduusq; æquoris fragor, & rhedarum, & populi elatum murmur, stuporem, ne dicam timorem, incutiet. Verbo me absoluo. Quidquid scriptitavi, quidquid sua patientia hospes hucusq; perlegit, sub oculis compendiatum adspiciet, & consona forsitan voce in Neapolitanæ urbis præconia sequenti perrumpet carmine.

*Istane Parthenope tot iam concussa procellis
 Nauifrago in pelago, ceu peritura ratis?
 Hic harēt oculi, & nequeūt vaga lumina gyro
 Cernere compressas aereasq; domos.
 Aduolat huc tenui vox intercepta susurro,
 Alta frequēs populus, quā procui astra ferit
 Innumeris sparsum spectatur puppibus aquor,
 Quod meritò similis dicitur esse scypho.
 Formosa hic placidis cātant Sirenes in undis,
 Litora dum leni murmure pulsa sonant.
 Quid modò flā niuomi cineres sumūq; Veseni,
 Plebis & insana scenica gesti refers,
 Grassantemue liuē memoras, quā vindice cælo,
 Extinctam proprijs vidimus esse rogis.
 Splendida iā perstas, habitu populoq; referta,
 Assiduē & crescunt templa theatra fora:
 Iaq; horti vernant, est reddita fontibus unda,
 Crescit ubique Charis, fulget ubiq; mior.*

Ne

*Ne trepides igitur concussa: immota labascūt,
Et qua perpetuò sunt agitata, manant .*

Sed luxuriantis naturæ , ope-
ribus satis datum . Artis prodi-
gia contemplaturi, templum , &
asceterium nunc ingrediamur .
Vtrumq; incolunt Carthusiani ,
quorum rigido instituto , quis
scit, an facturus antitheton , Ca-
rolus Illustris, amœnissimū hūc
selegit locum ? Pensile omni ex
parte est ædificium , itaut non
minoris sint pretij vasti forni-
ces , & fulcra , quæ illud substē-
tant, quàm admirationis, ea, quæ
sustentantur . Omnia siquidē,
tū sacra , tū profana ad miracu-
lum, aut exculpta , aut fabrefa-
cta cernuntur . Templi parie-
tes , Sacella , Lithostroton ,
Odeū marmoreis incrustationi-
bus, iisdemq; segmentatis ful-
gent . Sedilia , etsi lignea , ab
excellenti tamen opificio, supra
omnem lapidem, aut metallum
sibi ipsis pretium faciunt. Ap-
sidenæ

dem Odei illustrat insignis tabula celeberrimi illius Guidonis Rheni, *qui docuit formas posse colore loqui*. In templo denique, in Sacrario, & in Capitulo, ut vocant, adeo exquisitissimis picturis, fornices, contignationes, & & parietes fulgent, ut hoc vno in loco, veluti in agonem conscendisse celebriores videri possint pictores. Sacrarij supellex omnem, & pretio, & numero exuperat fidem. Armariorum artificiosissima, & minutissima, texellatio, penicilli eludit solertiam. Fenestræ, (ne quid ad magnificentiam desit,) sic concinnè ex vitreis frustulis sunt compactæ, ut æquè earum elegantia, ac artificis patientia in pretio sit habenda. Hæc omnia ubi admiratus fuerit hospes, nihil se vidisse affirmabit cum argentea vasa, candelabra, statuas, cruces, & alia id generis sexcenta, nitido in conditorio asseruata,

in-

intueri contigerit . Inter colum-
nium , siue vt vocant claustrū ,
& Cœnobiarchę habitaculum ,
admirationi metam imponent .
Quibus omnibus perlustratis ,
haud dubito , quin , magnificē-
tia , & opulencia loci attenta ,
hoc quod sequitur distichon nō
semel sit prolaturus hospes .

*Penula, qua Christiū texit Martinus Egenum
Quàm benè centena multiplicatur ope!*

Cœnobio Arx imminet Sācti
Erasmi . Eam primū è rupe
potius excidit , quàm à funda-
mētis excitauit Carolus Illustris;
Carolus verò V. Cæsar in eam ,
quam modo obtinet formam ,
redegit . Denuo in Toletanam
viam facili descēsu est regrediē-
dum , quam mare versus termi-
nat patentissima area , è qua Pro-
regis Palatium à Lemensiū Co-
mite excitatum superbissimo at-
tollitur frontispicio . Opus est
Dominici Fontanæ , Obeliscorū
translatione , ac erectione sub
Six-

Sixto V. Pont. Max. notissimi. Ponè hoc nouum Palatium, integrum adhuc perstat vetus, à Petro Toletano, postquam omnia vrbis tribunalia in Castrum Capuanæ, iampridem, vt dictū est; Neapolitanorum Regum domiciliū, congefferat, edificatum. Si noui palatij frontispiciū spectes, nil eo in tota Italia elegantius, nil magnificentius: quod de vniuersa structura dici forsan posset, ni acribus inijs incæptum opus, incurioso postmodum fine, (communi magnorum ædificiorum fato) protractum fuisset. Innicus tamen de Gueuara Comes de Ognatte, spatiosissima diducta scala, in superiora conclauia, gradu penè fallenti, aditum patefecit. Binas quoque Aulas aperiri iussit, quarum vna ob fornicis amplitudinem, ac inaurationem, inter omnes, quas vsquam viderim primatum tenet. Altera ve-

rò expictis ad parietes Proregū iconibus, qui Regnum Neapolitanum à Confaluo Corduba sub Austriacis moderati sunt, Pinacothecæ potius sibi nomen promeruit. Sacellum Regium Ecclesiasticis functionibus, ipso Prorege adstante, destinatum, Religioni, ac magnificentiæ respondet Hispanæ. Fores Palatij, milites custodiunt Hispani, vespertinis excubijs altera alteri cohorte succedente. Proregem, Heluetiorum militia custodit. Palatium ipsum, assidua Procerum, ac iusdicentium multitudo frequentat, adeout, qui curarum multiplicitem attentè perpenderit, non splendorem; aut fastum Neapolitani Proregis admirabitur, sed ablegatam potius illius collugebit libertatem.

E regione Palatij multa assurgunt cœnobia, eo ferme tempore ædificata, quo hanc vrbis

par-

partem nemora occupabant. Lenicliuo ab area se attollere incipit Collis , quem *Pizzofalcone* appellitat vulgus . Totus ferè in Hispanorum Procerum, aut militum cessit . Multa in eius dorso visuntur Palatia , quorum illud , quod mari imminet, situ, & amplitudine cæteris antefertur. Locus ad tormentarium pulverem conficiendum , consilio sanè prouido , hanc in vrbis partē remotissimam transtulit Comes de Ognatte . Potiorem etsi huius collis partem Mars occupare nitatur, voti tamen haud compos fiet , vsque dum eruditus vir Franciscus Picchettus , Architectonices peritissimus suum instructissimum Musæum , Mineruæ , & antiquitatis amatoribus exhibebit . Non illud quæso prætermittant curiosi ; adeo enim rara, tum aurea , tum argentea antiquorum numismata , ac artis , & naturæ prodigia obser-

uabunt, vt prodigij quoque loco, collectoris solertiam sint habituri. Ex altera areae parte mare versus, vespertinis deambulationibus conſtrata via excurrit, varijs aquarum dulciũ luſibus, atque fontibus nitidiſſimis, quã mari imminet, referta. Alta ſub rupe, altera extenditur in æquor area, è qua per ſublicium pontem, ad paſſus trecentos in mare productum, in Caſtrum Lucullanum patet ingreſſus. Vt vt cantium inæqualitas permifit, in arcis formam redactus eſt ſcopulus iſte. Lucullanam villam nonnulli, Megaræ inſulam fuiſſe autumant alij. Fuerit quod velint. A continenti, arte diuulſum humana reor ego, vt liberior in plagam Neapolitanam, per maris litus foret acceſſus. E poſtica illius parte, auorum noſtrorum memoria, Petrus Nauarrus, minarum, vt vocant, inuentor primum ſuæ inuentionis

ten-

tentaui experimentum . Num
 in perniciosissimi inuenti poenā
 præclarissimo Duci postea datū,
 vt hoc eodem in castro , quod
 occulto igne subuertere pertentat,
 occulta quoque , & ipse
 veneni propinatione, longā post
 captiuitatem , ad mortem pertentaretur ? Forfan sic erit. Nec
 quia , in patriam meam Bononiam , talibus machinamentis
 irrumpere studuerit aliquando
 hic idem præstantissimus miles,
 refugit mea musa , bellica tantī
 viri , eo quo potest metro , exarare præconia.

Ad Petrum Nauarrum .

*Bellica qui toties valuit superare pericla,
 En vinctus tandem Martis in ads cadit.
 Num quia quandoq; insidias direxerat istuc,
 Insidias istuc exigit ipse pares ?
 Non: sed cū mors inuictū nouisset in armis,
 Ceu timida accedens, atra venena tulit.*

Iam Plagam Neapolitanam
 in conspectu habes , cuius aspectu , nil toto in orbe iucundiū.
 Semilunaris est formę , cui & in

semicirculum à tergo protracti
colles, virentem pariter, & assiduam
efformant coronam. Palatia innumera,
& litus, & dorsa collium exornant. Hic
aer saluberrimus; hinc Floræ; hinc Pomonæ
illicébræ adeo vigent, ut vel ipse
Aristarchus rigidum deponeret supercilium.
Verum, quamvis ab amœnitate potiores
sibi vindicet laudes hæc plaga, non ideo,
pietas, & Religio, sic intra urbem
substitere, quò minus inter huius
suburbij ambitum irrupentes, vel ob hoc
vnum, illud petendum non inuitent.
Multa, eaque elegantissima in eo
visuntur cœnobia, ac tēpla. Diuæ
Mariæ de Victoriæ, ex manubijs,
naualis ad Lepantum pugnæ
reportatis, templum erexit Ioannes
Senior Austriacus. Deiparæ quoque
ad Cappellam, ut vocant, alterum
excitauit Franciscus Card. Boncompagnus.
In Dominicæ Ascensionis, & Diui
Mi-

Michaelis Archangeli honorē , aliud Cœlestini Monachi curant perficiendum . In ædibus Grauinensis Ducis, aliud elegantissimum nuper erectum est; quemadmodum ad cœnobij normam à PP. Congregationis Lucensis adiacens palatium est redactum . Blandæ siue Beluederij Principis , nitidissimum ob frontispicium , vel à longè enaui-
gantibus suspiciendum prominet in litore maris palatium . Illud ædificari curauit Diomedes quondam Card. Carafa , cui sicut cordi fuit , varia, in parte anteriori Hieroglyphica adfigere , sic penes ipsum , duplicis alphabeti, hinc rectà , hinc præposterè supra ianuam excisi , vera mansit enodatio . Sancti Leonardi sequitur ædicula, artificiosæ superimposita moli . Exiguitatem tamen loci ad sæculorum famam Ferdinandus Senior Aragonæus, seuera Procerum pro-

scriptione, hìc, dum Puteolis
 Neapolim obequitaret designa-
 ta, extendit. Diuæ Mariæ ad
 Cryptam in capite Plagæ, velut
 adiacenti colli impactum cerni-
 tur templum, annuo, die octa-
 ua Septembris, populi Neapoli-
 tani concursu, & procerū, ipsius-
 q; Proregis obequitatione fre-
 quentatum. Collis, qui ab Ec-
 clesia iam dicta, leni decliuita-
 te meridiem versus ad duo ferè
 milliaria procurrit, amoenissima
 est Mergellines, & Pausilypi ora,
 decantatum deliciarum compē-
 dium: quod Neapolitani Pro-
 ceres, quā in litore, quā in dor-
 so varijs nobilitarunt ædificijs.
 Verūm, cū piratarum incur-
 sionibus sit expositus, interdū
 potius, quā in nocte frequen-
 tatur. Recentiores nedum, sed
 & antiquos hanc frequentasse
 oram, non est qui non norit. Pro
 omnibus tamen fidem adstruet
 Poetarum Coryphæus Virgilius
 Ma-

Maro. Ille etenim, aut ex fabulis Parnassum coalescere reputans, aut Arcadię campos deridens, quin patrij Mincij ripas exosus, hoc vno in loco Musas confidentes agnouit; adeout & mortuus Mergellines in sinu cōdivoluerit; quæ postmodum, veluti tanti Vatis foecundata cineribus, celeberrimum illum, Iacobum, siue Actium Sincerū Sannazarium tot per annos carmina modulantem aluit, fouit, & tandem mortuum, vt alterū Virgilium perpetuò quieturum excepit. In dorso igitur collis, ea in parte, quæ cryptæ imminet Neapolitanæ ostendunt accolæ locum, in quo cōditos fuisse aliquando Virgilij cineres, multa veterū scriptorum euincunt testimonia. Temporis tamen voracitas talem vatem prodignitate quiescere haud permisit. Non audet hīc mea musa, modulari carmen, verū ne in-

grata Poetarum Principi videatur, hoc, quo se excuset, submissa, & gemebunda voce distichon profert.

*Vestra hic mœrentes confringite plestra poetæ,
Nam sileant opus est si tacet ipse Maro.*

Templum hinc est adeundū, quod Actius Sincerus Sannazarius Parturienti Virgini adhuc viuens sacrauit: celeberrimo illo de partu Virginis poemate, absoluto. Propriæ Sannazarij hæ fuerunt edes, quas raro amoris, & fidei exemplo, vt erga se munificentissimum Fridericum Aragoneum à Regni possessione deiectum, & in Gallijs exultantem prosequeretur, ultro reliquit. Quam animi constantiā in Pontano desiderarunt nonnulli; cū posthabitis beneficijs à Ferdinando, & Alphonso Aragoneis in se, hominem alioquin exterum, collatis, pro rostris aduentantem Carolum Frācorum Regem laudauit, & nu-

tan-

tantem Aragoneorum fortunā,
ea qua valebat dicendi arte de-
pressit : adeo plerisque hominū,
fortunā magis, quam personam
sequi libet.

In medio apsidis, elaboratissi-
mum ex pario marmore assurgit
eiusdem Sānazarij sepulchrum.
Nil eo nitidius, nil operosius.
Virtuti Sannazarij permissum, vt
Christiano in templo, dimidia-
ta eius ad viuum effigies, ac lau-
ro redimita, sepulchri in apice
collocetur, & ludentes Satyri,
Christiani vatis ad tumbā cho-
reas ducant. Petrus quoque
Card: Bembus Venetus, ob lau-
datas à viuente Sannazario Ve-
netias, grates eidem mortuo, ta-
li ad sepulchri basim appposito
disticho rependere vilus est.

*Da Sacro cineri flores, hic ille Maroni
Sincerus Musa proximus vt tumulo.*

Binæ hinc inde affidentes ad-
stant marmoreæ, Mineruæ, &
Apollinis statuæ; quas, ne om-

ni ex parte ethnicismum Christiani vatis redoleret sepulchrū , perfractis Apollini lira , ac Minervæ hasta, Cœnobitæ, qui obtinent locum , nullo negotio in Davidem , ac Iudith transmutare . Etiamnunc ossa , & cranium Sannazarij contrectantur : adeout accedentes ad tumulum, veluti pro tanti vatis coronide , citra mendacium hoc quoque proferre valeant , Sannazarium videlicet legisse , adiisse , suspexisse, & contrectasse . E templo denique egredientes , illius in area subsistamus parumper, Plagæ Neapolitanæ prospectum, & è regione fumantem Veseum , & veluti in compedes adstrictū æquor, contemplaturi . Hoc sanè in loco, velit nolit , musarū sedem agnoscet viator . Hic nāque perflant suauiter venti , leni murmure decurrunt riui , nescit insanire Neptunus , virore resperfa perpetuo renidet tellus, &

so-

solum ipsum, quàm pampinis, quàm nemorea fronde contactum, Phœbæos radios dedignatur admittere. Hic denique fabulosis ablegatis Sirenibus, assiduo aduentantium cantu, ac sonitu oblectantur ciues, detinentur aduenæ, inuitantur lōginqui. Quæ omnia, vt quiescenti Sannazario benè cedant, mea musa sic precatur.

Ad Sepulchrum Sannazarij.

Actius hoc recubat nitido sub marmore vates,

Cui radians Phœbus laurea ferta dedit.

Hic vernet tellus, flores, tu funde, uiator,

Vatemq; irroret docta Camæna suum.

Huc riuus, huc fontes tenui properate susurro,

Vt Vati obueniant somnia grata meo.

Aequora, bacchantes ultro compescite fluctus,

Vt litus dulci murmure plaudat Io.

Aeolus, obscurum uentos impingat in antrū,

Ne Sacros cineres dissipet aura furens:

Sig; Veseue tuis gaudes splendescere flammis,

Sis Vati aternū lampas honora meo.

Ora Mergellines transuecta,
superbissimum occurret palatijū
à Duce Medinæ de las Torres, dū
Neapolim moderaretur, ichoa-
tum,

tum, sed nondum absolutum . Immanitas operis forsan illum absterruit . Incredibilia siquidē sunt ea , quæ pro illius substractione sunt patrata . Eviscerati montes , ablegatum mare, complanati scopuli, ut è parte inferiori, vltro, citroque ingrederetur, & egrederetur mare, & cymbæ inter solis ardores tutò , ac impunè possent discurrere , ac expatiari . Illud introspiciat hospes, si molis operosæ typū suas in oras gestit adferre . Totum quod ad promontorium Pausilypi extenditur litus , innumeris est refertum palatijs , adeo æstiuo in tempore frequentatis , ut quandoque huc Neapolim commigrare sis dicturus . Perforatus scopulus post promontoriū occurrit, quem vulgus appellat *la Gaiola* . Luculli opus haud dubiè fuit hæc perforatio, cuius in meditullio, lateritij templi, Neptuno , ut par est credere, sacro.

per-

perstant rudera. Alij hinc inde emergunt è pelago scopuli, ex quorum aspectu, & situ, contenti vnitos aliquando fuisse, non est ambigendum. Nisis, siue vt vulgus vocat *Nisita* insula, scopuli instar è medio fluctuum & ipsa attollit caput. Qualis est figuræ, ad iustum milliare in ambitu extensa. Quà meridiem spectat, sinuosa est aliquātisper, & naues admittit. Luculli latifundium fuit, & Ciceronis hospitio non semel, vt ipse ad Atticum scribit, nobilitata. Sed satis in aperto lusimus. Ad montium viscera peruadenda nos modò inuitat Neapolitana Crypta, quam vbi primùm subieris, cum Seneca proculdubio exclamabis. Nil hoc carcere longius, nil istis faucibus obscurius, quæ nobis præstant, vt non tenebras, sed per ipsas tenebras videamus. Et quidem, hic vnus, quo patientissima tellus diuexa-

re-

retur supererat modus; in transuersum scilicet illam euiscerare. Quisnam opus pertentarit, aut perfecerit, incompertum. Cimmerios nonnulli, Virgilium aliqui, Cocæium plerique, sed ego immanis ausus, Cumanos, quibus Cryptarum vsus familiare fuit, auctores agnoscerem. Sanè si Neapolim condiderunt, quin & reedificarunt Cumani, quid vetat credere, vt expeditior ab vna in aliam urbem esset transitus, hunc quoq; perforasse montem? Auctoris sanè, quicumque illi fuerint, promeritas laudes impertitur transeuntium stupor, & admiratio. Eius longitudo ad vlnas 2700. latitudo ad 32. altitudo verò quàm maior ad 98. extenditur, ac porrigitur. Silicibus constrata est, nulloque impedimento plaustra plaustris, rhedæ rhedis occurrunt. Puluis tamén suum in eamunus egregiè exercet; siquidē,

vt

vt ait Seneca , cùm in aperto res grauis sit ac molesta , quid eo in loco , vbi in se volutatus diu , tandem in eos à quibus est excitatus recidit , faciat , tu cogita . Non semel Petrarca , & Boccatus vnà cum Roberto Rege illam subierunt , ac perlustrarunt . Licet locus tendendis insidijs sit aptissimus , rarò tamen , & ferè nunquam à prædonibus frequentatur . Quò magis peruiam redderet , è supercilio montis , foramen excidendum curauit Alphonsus Aragoneus senior . Orificio , quod Neapolim prospicit , arcu la marmorea à latere adstat , quã vulgus Virgilij fuisse sepulchrũ credit , sed falsò . Verùm , ne inter has latebras diutiùs commorantes rediuiuam Cimmeriorum fabulam nostro faciamus exemplo , iterum in aperta egrediamur , & sequentem Epigraphen ex verbis Senecæ concinnatam , cryptæ orificio adaptemus ; quã ,
 si

fiduriusculè exarata[m] offe[n]des,
ne dedigneris rogo ; Quid nam-
que mirum , si i[n]ter montis cō-
caua , & abrupta , & quā vt pedi-
bus facilis sterneretur via , scal-
pro , ferroque opus fuit , graci-
lis mea musa , lubrico modulari
pede carmina non potuerit ?

*Æmula natura quid tandem possit in orbe,
Faucibus en patulis obuia crypta docet.
Cavere nil hoc longius , aut obscurius usquā,
Hic tenebras cernis , per tenebrasq; vides.
Nunc parū erat fragili ligno percurrere Pontū,
Niqueque sub terra plaustra vehēda forēt?
Audax qui primus freta , verū audacior ille,
Peruia qui potuit reddere saxa prior.*

Paufilypi in dorso , amœnissi-
mæ extenduntur Michaelis Mu-
scettulæ , & Principis Petræ ,
villæ . Multa signa , ac tabulæ
marmoreæ è Cumarum ruderi-
bus eruta illas cohonestant. Vnā
aut alteram Virgilij , & Vespasia-
ni integras non sine iucunditate
aspicies , quemadmodum & Ga-
nimedem Aquilæ insidentem ,
exquitiſſimo artificio degustabis

ex-

expressum.

Hucusque Neapolitanæ vrbis descriptionem protrahere, debitum, ac necessitas me coegit. Modò, vt appendicis loco nonnulla subnectam, incæpti itineris exposcit methodus; ne scilicet, Puteolanum agrum collustrantes, iisdem sæpe repetitis vijs, huc, illucque nunc deducam, mox subducam. Anianum itaque lacum vulgò *Agnano*, & proximi ad eum montes, quos vocant *Astruni* cōsultiùs adibimus. Egredienti è crypta, ad vnum, milliare occurrit Anianus, altissimis vndequaque conclusus iugis; quo euenit, vt aquarum è cœlo decidentium congeriem, non ex subterraneis scaturiginibus coalescentem lacum, illum putarint nonnulli. Atras aquas pisciculis atrioribus refertas cōtinet. Decantatum Canis antrū illius in crepidine adstat: circa quod in miseros canes enecandos

dos dira quædam potiùs curiositas vſque modo efferbuit, quàm quòd in verā internecionis causam perueſtigandā, ſolertes aliquin inſudarint canicidæ . A peſtifero, & venenoso, quem terra emittit, halitu exanimari canes credidit, & credit hucusque vulgus; ad orificium ſiquidem, antri ſe proſternentibus, nubecula quædā apparet, eiùſdē ſolū, ac planū ad palmi vnus altitudinē æquē omni ex parte operiēs. Hāc, ex halitibus, & vaporibus, quos ſulphur, & alumē, ceteraue mineralia, quibus hic tractus abundat, transmittunt, coaleſcere non eſt ambigendum . Cum verò delicatiſſimi olfactus ſint canes, inde à foetore, aut à venenoso aliquo ſpiritu, cerebrū, vel præcordia petente, enecari creditum eſt . Craſſiſſima hac indagine, tot per ſæcula obuolutus orbis, haud curauit ad ſubtiliora ſuos adigere philoſophantes.

Da-

Dabit itaque veniam hospes si Mercurij cothurno, & alis parū-
per depositis, huius increpidine
antri, hastam Mineruæ exoscu-
laturus vltro procumbam. Ca-
nibus, nedum, sed & cunctis ani-
mantibus respiratione indigis,
eadem fors, idemq; fatum hoc
in antro obueniet, si caput reclina-
re, aut os iamdictæ nubeculæ
admouere contigerit. Ne verò
à pestiferis, aut venenosis haliti-
bus exanimationem fieri credas,
exsecti canes, & excisum eorum
cranium testati sunt: præcordia
siquidem, & cerebrum nulla fu-
ligine, aut signo, venenum co-
mitari solito, commaculata, re-
perta sunt: quin diu seruata, ha-
ud corruptioni fuerūt obnoxia.
Ranæ, Vermes, Limaces, & alia
id genus animantia, nulla, vel
non admodum frequenti respi-
ratione indiga, aut superuiuant,
aut tardiùs exanimantur; vt in-
de certò certiùs appareat, ob re-
spi-

spirationis defectum interire .
 Canum frequens eo in agone ,
 oris aperitio, & oscitatio, aerem
 exposcere, non venenum arcere
 videtur; quis etenim nescit, ani-
 mantibus, periculo in extremo
 obuersantibus, hoc à natura in-
 geri, vt quod illis confert ad le-
 uamen, aut nutu, aut voce, sū-
 mis conatibus annuant, & expo-
 scant? Nubeculam verò illam,
 minimè ad respirationem con-
 ferre ex eo liquet, quod ad pri-
 mū illius superficie contactum,
 candelæ, & faces extinguantur
 accensæ. Nubeculæ crassities,
 & calor, quin & sensibilis illi ad-
 mixta humiditas, vtrumq; haud
 dubiè præstant. Vnum est quod
 mireris, nubeculam scilicet, eā-
 dem semper seruare altitudinē,
 & æqua superficie extendi, nec
 voluminibus cum aere imme-
 diato confundi; ex quo colligi-
 tur, non à plano antri assurgere,
 sed ab imperceptibili quodam
 spi-

spiraculo è lateribus profilire .
 Coniecturam obfirmavit exper-
 imentum . Cum etenim quaq;
 versum accensas admouissem ,
 faces , & fumus post earum ex-
 tinctionem totam per nubecule
 superficiem se extendisset , eue-
 nit, vt è repente, citatissimo cur-
 su , orificium versus , instar aque
 decurrentis, ferri incæperit fu-
 mus : nil minus si à tergo , vt sic
 loquar impelleretur . Minutissi-
 mam deinde paleam serico alli-
 gatam filo ad ferulam suspendi ,
 quæ perpendiculari immobili-
 tate motum manus , eam huc ,
 illucque per nubeculam ducen-
 tis , obsequeretur : verùm cum
 è regione orificij , in fundo sci-
 licet , ac remotiori antri parte
 deuenisset, euerberata est : & ea-
 dem , qua fumus , semita orifi-
 cium versus contendere capit ;
 vt iam certò constet ea ex antri
 parte, vapores nubem efforman-
 tes profilire . Talibus obfirma-
 tus

tus experimentis meam exposui
 de Canum internecione senten-
 tiam. Alij aliter, vt libuerit, phi-
 losophentur; non etenim hac in
 parte philautia detineor ego: li-
 cet cū præter institutum hæc
 aperuerim, Mineruam, iuxta
 vetus adagium, monere voluis-
 se aliquibus forsan sim visurus.
 Sed Mercurio iterum nomen-
 demus. Multa circa Anianum
 sunt sudatoria, varijs adiudicata
 morbis. Iniectos ex antro in
 Aniani aquam canes, reuiuifce-
 re putat vulgus, qui tamen vul-
 gari credulitate seducitur. Post-
 quam enim exanimati sunt, nec
 Oceani immēfitas diuulsos spi-
 ritus euocabit; antequam verò
 in totum opprimantur, nedum
 huius, sed cuiuscumque aquæ
 aspersione, vires, ac primæuum
 spiritum paulatim adipiscuntur;
 non secus ac hominibus synco-
 pe aliqua interceptis, aceti, aut
 aquæ frigide aspersio impertitur
 lenamen.

Ad

Ad Antrum Canis .

*Affolet hic varios natura ostendere lusus,
 Dum scrobe quos sternit suscitât inde canes.
 Hinc fuge blande canis tutosq; require recessus,
 Pro tectò tumultum nam tibi crypta dabit.
 Scilicet alma tuos odit natura latratus ,
 Hic ubi secretò ludere sola cupit .*

Septentrionem versus incedē-
 ti, montes vulgò degli *Astruni* Re-
 gijs venationibus reservati oc-
 current . Hic, ne in subterraneis
 tantum ludens videretur, mon-
 tes ipsos suis lusibus adaptavit
 natura . Exactam Amphitheatri
 figuram , qualem inter hos mō-
 tes , nullo architectante , ipsa ef-
 formavit , vix vnquam ars asse-
 quetur . Hinc meritò Magnus
 ille Alphonſus Aragoneus , ac si
 parum esset , exoletum trium-
 phandi morem restituisse , hunc
 locum pro amphitheatralibus
 ludis coram Friderico tertio Im-
 peratore innouādis delegit . Pō-
 pam , ordinem , & magnificen-
 tiam Pontanus descripsit . Ab
 ignita aliqua eruptione , aut à

longa ignis exesione sic excau-
 tos reor ego, nedum quia toto
 hoc in tractu præualet ignis, sed
 quia omnia ferè loca ignibus ob-
 noxia, amphitheatralem obtinēt
 figuram. Talem refert Forum
 Vulcani, vulgò *la Solfatara*. Ean-
 dem, ætate Plinij, in vertice refe-
 rebat, & etiamnum, à crepidine
 voraginis in imum prospectanti-
 bus, exhibet Veseus. Cum ita-
 que regionem hanc quondam,
 cōflagrasse testetur Strabo, quid
 prohibet Montani huius ampli-
 theatri ignem pro artifice agno-
 scere, & fateri? Cur verò restin-
 ctus fuerit ignis, ea forsàn est
 causa, quod pabulum, & minus
 apta materia defecerit. Pauco-
 rum namque annorum spatio
 obseruaui ego *Sulphataria* os, si-
 ne foramē è loco motum; quod
 quidem euenisse puto ob mate-
 riæ, & pabuli defectum. Sed mi-
 rabilia per tractum Putcola-
 num occurrent. Interim, quam
 sum-

summatim descripsi Neapolim
 repetat hospes, multa, quæ for-
 san consultò, aut immemor o-
 misi, ab auctoribus, qui vberio-
 ri stylo minutissima quæque tū
 Sacra, tum profana tantæ vrbis
 prosequuti sunt, depromptū-
 rus.

COELESTINI

GVICCIARDINI

*Tractus Puteolanus, Ba-
ianus, & Cumanus.*

Latebris Neapolita-
næ cryptę egrediē-
ti, per ampla via,
quam prope litus
maris, igne ferroq;
decussis rupibus, Dux Alcalæ
senior aperuit, ad quatuor mil-
liaria, humili colli superimposi-
ti occurrent Puteoli. Vnum si
excipias templum Herculi olim,
vel vt alijs placet Ioui, nunc Di-
uo Proculo loci Patrono sacrū,
vix aliud priscæ magnificentiæ
obseruabis vestigium. Siue à
puteorum numero, siue à sul-
phuris putore, nomine *Dicear-
chiæ* obliterato, Puteolos urbem
hanc

hanc appellitauere Romani. Cumanos habuit fūdatores; & proprijs legibus, ijsdemque Græcicis, vel sub Romanorum Imperio vſa eſt, quorum, & nobilis colonia, & celeberrimum, fuit emporium. Baiarum ob vicinitatem, varijs & ipſa condecorata ædificijs, vicinos, & longinquos populos in ſui attraxit admirationem; tractum enim, hunc, pari æmulatione, ſumptuoſiſſimis villis, & Cæſares, & proceres ornauerunt Romani; vnde non mirum, ſi quandoque apud auctores, cum Puteolano litus confundatur Baianum. Sed proh, qualis ab illo eſt nūc amœniſſimæ oræ aſpectus, & facies? Grauis aer, habitatores rari, tuguria potiùs, quam domus, & inter otium, nulla redimibilis arte, aut induſtria, marceſcens incolarum pauperies. Ludenti naturæ hîc olim ars inſultabat; nunc ablegatis miraculis artis,

I 3

ſibi

sibi vnæ antiqua certamina, nūc
 feralibus eruptionibus, nunc ci-
 nerum aggestibus naturā indice-
 re cogitur. Ingentia, quāquā
 versum cernuntur templorum,
 thermarum, ac villarum rude-
 ra, quæ omnia populus quondā
 orbis dominus, pretiosioribus
 vndequaque aduectis oblecta-
 mentis, hic veluti in otij, & fe-
 licitatis theatrum collocarat.
 Sed cuncta temporis voracitas,
 & hominum barbaries attriuit.
 Inunc, & vias silicibus constra-
 tas, Lucrinum lacum, Iulij por-
 tum, Ciceronis, Virgilij, Hortē-
 sij, Marij, Luculli, aliorumque
 villas perquire. Fato cuncta ces-
 sere. Quin litus ipsum vicissitu-
 dini haud obnoxium, lamenta-
 biles, & ipse nœnias antiquatæ
 felicitati canere videtur. Et quis
 credet, Baianum litus, solis Cæ-
 saribus olim peruium, nunc à
 paucis, & pauperrimis piscato-
 ribus, tenui cymba percurri ?
 Cun-

Cuncta denique vepribus, squa-
 lore, ac cespitibus implicata ob-
 uenient. Numine forſan ſic per-
 mittente, vt loca, quæ populi
 felicitate inſanientis libidinum,
 officinæ fuerunt, ſerpentibus
 poſtmodum, alijsquæ ſœdiſſimis
 animantibus vſuenerint. Sed
 ad inſtitutum: & ne per abrup-
 ta, iſſdem repetitis itineribus,
 pedes, menſque hoſpitis fatigē-
 tur, compendioſa balneorum,
 recitatione illum à tædio, meq;
 à debito conabor exoluere. Nu-
 mero trigintaquinque recensē-
 tur balnea, quæ in Puteolano,
 Baiano, & Cumano tractu tem-
 pore Friderici II. Cæſaris inno-
 teſcebant. Eorum virtutes vl-
 tra menſuram, ni fallor, metricè
 expoſuit Eboſitanus quidā eiuf-
 dem Friderici Syneronus. Tra-
 ctu verò temporis, ob repetitos
 terræ ſuccuſſus, nonnulla, ex par-
 te, multa in totum defecere.
 Tot talesque ab accolis, & ab

Ebolitano scriptore eis tribuuntur virtutes, vt nec Æsculapius tot morbos agnouerit. Vulgatus est libellus, & ideo à recitatione me abstineo. Illum tamē si aliquando legere contigerit eò deuenies, vt his in balneis, aut latentem, aut liquefactū Æsculapium credas; adeo vnique morbo adaptata pharmaca autumant miseri languētes hīc expiscari. Vera an falsa sint, quæ de eorum virtutibus circumferuntur, sicuti nec mihi, ita nec hospitibus vnquā experiri contingat enixè deprecor.

Antequam peruenias Puteolos, variæ ædificiorum substrutiones per litus maris obueniunt. Aurificum officinas extitisse volunt incolæ: mercium, tamen conditoria fuisse, ex loco, reor ego. Iam in Puteolano suburbio aderis, nulla ædificiorum venustate conspicuo. Quin vrbs ipsa, vix quo ad eam perlu-

stran-

strandam alliciat, profert. Herculis templo superinductum est Episcopium, Diuo Proculo, ut dixi, Sacrum. Pauca tamen, quę remansere fragmina, operosissimam molem extitisse euincunt. Calpurnium quemdam, aut conditorem, aut refectorem fuisse, mutila in marmore inscriptio demonstrat. Ea fuit arte constructum, eaque industria inuicem compacti fuere lapides, & saxa, ut ab vnius faxi mole videretur eductum. Æternitatem tamen à conditore tam auidè exoptatam, sua edacitate peruicit tempus; vnde non mirum si adoratum quoque in eo Alcide, inermis Christi miles, solo nutu, ac voce fugarit, & tectum sibi cedere ultro coegerit.

Ad templum Herculis .

*Structuram spectes sue hinc pendentia saxa,
 Firmius hoc nullum dixeris artis opus.
 Alcidem decuit tali consistere templo ,
 Quò tamen imbellis depulit ore senex.
 Amplius haud clauam iactes, inni te Deorum,
 Sed tibi scæmineam denuo sume colum ;
 Nil etenim iuuat fortes domuisse gigantes,
 Ex quo te Proculus fecit abire procul.*

Descendenti, immania, & ad passus quingentos in mare procurrentia, obuient rudera. Puteolani portus, hæ, moles fue-
 re, quarum opportunitate corona-
 nata illa bellua Caius Caligula, in oppositam Baiani litoris oram pontem extendere cogita-
 uit. Amentissimi tamen Principis deliramenta, sua equor instabilitate repressit: Ne tamen
 impossibilia excogitasse videretur, aduectas vndique naues, & triremes, ferreis obfirmavit catenis. Sicque ligneo constrato ponte, triumphali repetita pompa, nouus hic Romanus Xerxes, de domito, ac subactò mari in-
 sa-

sanum, super illum incedens peregit triumphum.

Ad pontem Caligulae.

Tramite qua longo excurrunt à litore moles,

Quas & raris sine murmure lingit aqua.

Insani sunt Caligulae vestigia pontis,

Quem pede compressit stultior ipse mari.

Aptius haud poterant bacchantes aquoris unda,

Quàm sub dementi principe frena pati.

Hinc forsàn dissecta in litus murrant unda,

Ceu doleat durum huc aquora ferre iugum.

Horti, quos ex Africanae victoriae manubijs Petrus Toletanus Prorex instituit, subsequuntur. Ut ob recentem Puteolani agri conflagrationem palantes Puteolanos ad pristinas sedes renouaret, illos cum adiacenti palatio in modum arcis constructo designauit prudentissimus simul, ac pijsissimus princeps. Verum frequentia potius arborum, & aquarum copia, quàm splendore, ac fastu inclarescunt. Columnae tamen porphyreticae, & aliqua signa marmorea non contemnenda in ijs visuntur. Vnum erit

quod intuentes mærore percellat, incuria videlicet ob dominorum absentiam; squalidi enim sunt; & cum nobilissimæ victoriæ sint trophæum, quin conditoris sanguinem, ac sudorem, redoleant, è re faciet quisque, si diuturnitatem illis deprecetur, & aquarum copiam, sequenti in Toletanum beneuertat disticho

*Sanguine si nimio maduisti fortis Ibere,
Limpida sanguineas abluet unda notas.*

Toletanis hortis, ea qua ad forum Vulcani, vulgò Sulphatariam itur via, Neptuni imminet templum, non tamen eò vsque dirutum, quin prisca illius magnitudo, & structura obueniāt. Num ex suo foro in flammæ quandoque erumpenti Vulcano illud pro repagulo Romanorū credulitas opposuit? Editiori in loco, immania Puteolani amphitheatri, ludis, & carnificinis, re florente Romana, frequentatissimi prominent rudera. Ex aucto-

ſtoribus habemus non ſemel il-
 lis Auguſtum , Tiberium , Cali-
 gulam , Neronem , Domitianū ,
 Adrianum; & alios Cæſares in-
 terſuiſſe . Vt vt tamen ob tan-
 torum Principum præſentiam ,
 ſqualentes hi fornices admira-
 tionem exigere videantur , pius
 tamen horror ſuperueniet , vbi
 ad mentem reuocabimus hac
 eadem in arena feris impunè o-
 biectum fuiſſe Sanctiſſimū Chri-
 ſti Athletam Iauuarium . Cuius
 ambitus , vel cuius architecturæ
 ordinis illud fuerit , cum omni
 ex parte ſit diſiecta exterior pe-
 riphæria , & lapides aliò ſint aſ-
 portati , deprehendi non poteſt .
 Hinc per anfractuſos calles
 nunc ruderibus ſuperinductos ,
 nunc antiquam viam intercipiē-
 tes , & mox ſubducentes , in forū
 Vulcani , ſeu vallem Phlegram ,
 peruenitur . Siue loci ſolitudi-
 nem , ſiue ſolum , & circa illud
 ſe attollentia , & perenniter fu-
 man-

mantia iuga consideres , nil hac valle tetrius , nil quod ad repedandum, curiosos magis sollicitet . Solum enim inconstans est, & alicubi lubricum , hincque nonnisi prævio ductore calcandum . Quamuis etenim nulla sit in eo apparens vorago , ex boatu tamen quem percussū solū transmittit, fornices sulphureos premi non est ambigendū . Horridū è regione ingressus se se offert vaporarium , fumi spissitudine, & voluminosa eiusdem elatione, vel à longè intuentibus extimescendum . Os Sulphatariaæ illud appellitant incolæ, eò quod nullibi tam impetuosè sulphureus vapor erumpat . Immensam aquarum molem in subterraneis efferuescere, murmur, & madefactio cuiuscunque rei ad orificia admotæ, vel inter illas caligines clarissimè demonstrant . Sit ne postea subterlabens alicuius fluminis aqua,

qua, an alia ibidem scaturiens, huius loci custos interrogetur Vulcanus. Quod philosophantes diuexat, est, num ex fermentatione calentis sulphuris, an ex iam concepto in sulphure igne, transilientes, aut inde scaturiret aquæ incalescant simul, & effervescent. Fermentationi adhererem ego; alioquin si in terræ visceribus perpetuò ignis arderet, nescio cur non assiduè pariter solum quateretur, & continua mineralium exesione in ignis pabulum cedente, in dies subsiderent montes, & valles magis, ac magis profundæ redderentur. Subterraneæ fermentationis, in aperto, & sub dio, typum exhibet hæc eadem vallis; Siquidem variæ scrobes effodiuntur, in quas iniecta terra à pluuiatili deinde aqua sic fermentatur, ut in superficie illius, sulphur coaguletur quidem, sed non ignescat. Sed Vulcani officii-

ficinas vltra collustrare non libet. Dimetiamur itaque forū, quod Amphitheatralis est figuræ, altissimis, iisdemque perenniter fumantibus iugis circumseptum. Diameter aræ ad quingentos, ambitus ad mille quingentos circiter passus extēditur. Hic ab Hercule deuictos, pariterque sepultos gigantes, fabulosa gentilitas cominenta est. Vt tamen horrorem hac in valle cōceptum ex parte deponat hospes, ludicrum epigramma propono: si tamen à tot ignibus obfessa Neapolis suos terrores sinet per iocum excipere.

Ad vallem Pblagram.

Parthenope infelix tot flammis undiq; cincta,

Quas tamen in varia ledere sorte vides.

Mons illinc cinere, hinc vallis te Sulphure tor-

Ille minax capiti, hac insidiosa pedi. (ret,

Sique cinis volitans illic tua lumina ladit,

A fado hic natus Sulphure lasus abit.

Scabra dein, sed breui via ad locum in quo Christi Martyr Ianuarius obtruncatus est perueni-

nitur . Ecclesiam cum Cœno-
bio Populus Neapolitanus ex-
truxit , & Capuccinis attribuit .
Lapis etiamnum sanguine deli-
butus super quem securi percus-
sus fuit Sanctissimus Pontifex o-
stenditur . Feruet hic non vno
in loco solum, vt manum illi ad-
mouere vix permittatur . Hinc
miri artificij cisterna pensilis cō-
spicitur , quæ, velit nolit Vulca-
nus, eius in dorso impunè geli-
das , nec insuaues sustentat a-
guas .

*Ad locum in quo Diuus Ianuarius
obtruncatus est.*

*Quis neget antiquos verum decuisse , canentes
Aptari rebus nomina sepe suis?*

*Vt taceāt homines sileāt & marmora, Sanguis
Extincti diui firmat in orbe fidem .*

*Ille etenim Ianū referens in nomine priscum ,
Et Ianum bina sic quoque fronte refert.*

*Hic namq; casum totus dum crederet orbis,
Viuerè Parthenope in sanguine cernit adhuc.*

Reuersuro Puteolos , fragmi-
na antiquæ viæ à Domitiano
quondam constratæ occurrent ,
quæ

quæ per iuga Antiniani collis
 protracta, & ad Anianum lacū
 leni accliuitate descendens, inde
 per cryptam, Neapolim vsq; pro-
 currebat. Eam tamen multa,
 post sæcula nunc emergentem,
 nunc latitantem posthabere cœ-
 perant incolæ, donec à Petro
 Afan de Ribera Alcalæ Duce, a-
 lia per maris litus, vt dixi, con-
 strata, in totum frequentari de-
 sist celeberrima via. Hortis To-
 letanis è rupe imminent Cicero-
 nianæ villæ vestigia. Campus,
 qui mare, & rupem interiacet,
 vitiferisque arboribus confitus
 est, à recedente mari, & subsul-
 tante solo in vltima Puteolani
 agri conflagratione efformatus
 est: quem sui iuris fecit Toleta-
 nus Prorex. Incedenti per hæc
 loca graue non sit Romanæ elo-
 quentiæ principem in crepidine
 rupis obambulantem sibi ipsi ef-
 fingere. Hoc namque in loco
 celeberrimas illas quæstiones di-
 cta-

stauit academicas . Sed quid-
 quid volet sibi effingat viator ,
 veriora edacis temporis obueni-
 ent trophæa ; sic loci amœnissi-
 mi in squalorem versa est facies,
 vt pro antiquo xysto occurrant
 spineta, & pro vno Cicerone di-
 sputante, oues balantes, & rudē-
 tium iumentorum insuauēs ex-
 audiantur modulationes . Ex-
 tincto Cicerone , fons de repen-
 te hac in villa scaturijt; cuius po-
 stea aqua medendis oculis vsu-
 uenit ; ac si quo tanti viri inter-
 necionem lugentum oculis me-
 deretur , prouida natura vltro
 remedium apposuerit ; ni veriùs
 noua fontis eruptione, & ipsa ad
 Ciceronis casum lacrymabunda
 videri voluerit . Etenim , vt
 Laurèa Ciceronis Libertus ceci-
 nit , par erat , vt ad casum illius ,
 cuius scripta, mortalium oculos
 lectione assidua erant fatigatura
 erumperent fontes quibus legē-
 tium oculis mederetur . Et à Ci-
 ce-

ceronis incolatu ; & ab amplitu-
 dine commendabatur hæc villa:
 totum enim quod per dorsum
 collis vsq; ad Lucrinum excur-
 rebat , occupauit spatium . Ve-
 rum (& quis fieri potuisse credi-
 didisset , ni factum fuisse videre-
 mus?) lacus & ipse Lucrinus eua-
 nuit . Non commentitia , aut à
 remotissimis temporibus corro-
 borationem mendicantia tibi
 propono prodigia . Postquam
 varijs , sed tolerabilibus succuf-
 sibus, tractus hic per biennium
 pertentatus fuisset : anno tandē
 1538. nocte diem vltimam Sep-
 tembris antecedente, adeo con-
 cuti cæpit solum, vt orbis cardi-
 nes conuelli putarint plerique .
 Ea in trepidatione , è Lucrino
 lacu erumpere cæpit , & sursum
 ferri ignis , quem talis ac tanta
 cinerum , ac lapidum copia co-
 mitata est , vt nedum totā Cam-
 panix oram affligerit, sed vnus
 diei spatio montem , altitudi-
 ne

ne vicinum Gaurum, & latitudine Lucrinum lacum exæquantē efformarit. Sic paucarum horarum spatio Lucrinus ille evanuit in cuius perennitatem, & pulchritudinem, nunc repagulis, nunc vehiculis, non vnus Cæsarum insudarat. Vel quia illum compresserint pluuiæ, vel quia in subterlatentis ignis pabulum denuo cesserit montis materies, non tantæ nunc est altitudinis. quantam in illius efformatione, exacti æui tradiderunt scriptores. Tales in obsoleto deliciarū gremio gestit modò natura lusus ostendere; sic in Puteolano tractu, agonalibus oblitteratis palestris, implacabiliter inter se pugnare didicerunt elementa, vt ex eorum ferali occurſu, nedum exſiccatus Lucrinus, verùm eductus sit mons, qui ea profunditate, qua deprimebatur aqua, pari nunc (ni forſan maiori) altitudine ſuper terram ceruicem

at-

attollat. Voraginem, fumi, ac vaporis expertem ostentat in vertice, vt hinc ad nouas eruptiones paratum agnoscas. Extincto tamen Lucrino, vel in foecunditatis antiquæ gratiam hoc distichon adaptemus.

*Nunc quoq; Lucrinus gessit foecundus haberi:
Pro pisce en montē parturit ipse nouum.*

Post montem hunc, quem cinereum, & nouum meritò appellitant incolæ, varijs incisa anfractibus se se offert antiqua Domitiani via, inter Italiæ celeberrimas, & ipsa quondam adnumerata. Mox decantatus Auer-nus, edito è loco sub oculos veniet; cuius ad aspectum, & fabulas circa illum effictas, & horrorem, quem solo nomine incutere videtur, euanescere comperiet hospes. Iucundum etenim exhibet prospectum, ea præcipue ex parte, quâ olim cum Lucrino lacu, & Baiano mari se miscbat. Non eo inficias gra-

ueo-

ueolentiam deposuisse postquā
 Augusti iussu expurgatus fuit, &
 nemora, quæ illum occludebāt
 recisa sunt. Ad duo ferè millia-
 ria in ambitu patet; tribus à la-
 teribus, iugis altissimis circum-
 septus, quorum per dorsa, plu-
 rium ædificiorum adhuc sparsa
 cernuntur vestigia. Nouerit ta-
 men hospes, non ea omnia, quæ
 in eo, & circa illum somniarūt
 Poetæ, & forsan effinxerunt hi-
 storici, experiri, vel intueri. Hac
 etenim in parte, sicut, & alibi, mi-
 nuit præsentia famam; impunè
 namque superuolitant aues, nec
 tantæ esse profunditatis depre-
 henditur, vt p̄ illū ad inferos de-
 scendatur. Atri coloris habet
 aquas, siue quia palustres, siue
 quia profundæ sunt. Nullos fer-
 mē gignit, aut alit pisces, ni inter
 nantes, ranas connumeratas ve-
 lis, hoc etenim pacto

Immensū Oceanū exiguus superabit Aternus,
Talis ac tanta est in eo ranarum

copia. Vnde cum in infima A-
uerni crepidine [Apollinis tem-
plum perenni ranarum coxa-
tione obseruari animaduertissē,
ferè indignabundus in Poetarū
numen, quòd tam foedo in loco
sibi aliquando delegerit sedem,
tali perrupi carmine.

Linquere Parnassum, quis nā te Phoebe coegit,

Te forsā foeda hac sollicitauit aqua?

Cur Helicon fugis, Delphos cur liquis amatos?

Non patriam Delon deseruisse piget?

Providè at in templum Sapiens descendit Apollo

Hic ubi tot ranas teter Auernus alit;

Nēpe ut cūm vatū cantus & carmina desint,

Suppleat illorum rana canora vices.

Vepribus obsitum foramen
Auerno adiacet, per quod in-
antrum della Sibilla dictum labo-
riosus patet ingressus. Suum in
eo Cumanam Sibyllam habuisse
domicilium, credit vulgus, &
iactitant incolæ. Fides sit penes
credulos. Ego sanè Romanorū
opus fuisse reor, eo fine perfos-
sum, vt expeditior inter Cumas,
& Baias foret transitus, & com-
muni-

municatio . Etenim cū dorsū
montis innumeræ occuparent
villæ, & Baiano mari lacus iun-
geretur Auernus, nullibi aptior
sterni potuit terrestris via, quàm
per viscera montis; crypta præ-
sertim Neapolitana modū bre-
uiandis itineribus edocente. Cu-
manam Sibyllam his in locis va-
ticipinatam non nego, ne tamen
specialem hoc in antro illi sedē
attribuam, & tempus, vt ju-
nui perforationis, & loci impro-
portio, & structura suadent.
Cubiculum, quod in eo, ad du-
centos passus occurrit, balneum
Romani alicuius Reguli, ni for-
san publicum, fuit. Ad trecen-
tum tantū passus modò exten-
ditur antrum; obductus namq;
consultò murus, quod reliquū
est, imperuium reddit; non vni-
ca etenim experientia innotuit,
ylra progredientes, aut inter fœ-
torem, aut vaporum spissitudinē
prolixæ, & cœcæ curiositatis.

K

re-

repentina exanimatione has inter latebras exoluisse poenam. Vti Sibyllam, sic & Cimmerios ab hoc nedum, sed & ab omni alio antro extorres facio; Poeticum namq; genus est hominū, ab anilibus nugis foecundatum; ni pro Lucifugis, & antra inco-
 lentibus Cimmerijs, Noctuas, & Vespertiliones agnoscere velimus, quorum tanta hīc inest copia, vt perſæpe à facium splendore excitati, foramen antri occludant, volatuque incompto oculos, vultusque egredientium percellant. Quemadmodum Ethnicismus suas circa Auernū commentus est fabulas, sic & inepta quorundam Christianorum opinio præcipuum de Christi in inferos descensione mysterium, eiusdem Auerni in fundo locauit; scioli cuiusdam Poetæ cantiuncula fidem adstruente. Sed Auerno relicto, per Domitiani viam occidentem versus ar-

arripiamus iter. Miræ altitudinis arcus in conspectu aderit, ab incolis *felix* appellitatus, vel quia inter omnia huius tractus ædificia aduersus temporis, & barbarorum iniurias felici sorte integer etiamnum perseueret, vel quia inter illius parietinas mutilus lapis hac vna dictione, *felix* notatus, repertus fuerit. Lateritius est, & Domitianæ viæ superimpositus. Quæ super illum visuntur fragmina, Apollinei tēpli rudera esse contendit Capaccius; cui ne adsentiar, & structuræ angustia, & loci improporatio suadent: cū, nec quā in templum ascenderetur vllus pateat, nec possit excogitari locus. In arcus itaque ornatum crediderim ego molem illam lateritiā excogitatam, & erectam, cui & trophæa, & statuæ essent adfixæ, vt loculi, & peristylia earum indicant non obscure. Neq; idem Capaccius est audiendus, qui ar-

cum hunc pro Cumanæ vrbis, ad orientem prospectante porta, agnoscit; via namq; Domitiana totum per hunc tractum, integra perstat, nec parum excurrit, antequam ab arcu ad rudera pertingat Cumarum. Quòd verò, nec vrbs, nec suburbia per dorsum collis arcum intercipientis excurrerent, & nimia ruderū distantia, & cautium inæqualitas euincit. Romani ne, an Cumanī illum condiderint, incertum. Ad naturæ defectum, supplendum haud dubiè erectus fuit; cū etenim à Septentrione in meridiem exacto libramēto procurrat collis, æquum fuit, vnicum illum hiatū, quem præferebat, tali arcu ad ornatum, simul, ac defensam præcludere. Sanè, naturæ in Cumanos benignitatem agnoscet quisque, vbi prædictum collem ad tria miliaria procurrētem animaduertit, loco validissimæ munitio-

nis

nis Cumis datum; vt iam mirum non sit, si inter omnes huius tractus vrbes, fortissimæ sint habitæ Cumæ. Hinc proculdubio in ijs, & ipsi Cumani primùm, Campani deinde, Hetrusci postmodum, Romani aliquando, non semel Gothi, Longobardi postremò, salutem ac imperij stabilitatem, gazas, fortunasque omnes, tutissimo veluti in asylo collocauere. Sed in artem, ac naturam præualens tempus, & humana barbaries, quò munitiores, & in æuum duraturæ videbantur Cumæ, eò crudeliùs in earum desolationem dentes acuit, rabiemq; conuertit. In minutissima frustula totū quod fuerant Cumæ, hinc inde per arua respersum non sine lacrymis obseruatur; vt iam, non vicissitudini, sed voracitati temporis obnoxias, raro exemplo fuisse Cumas sis dicturus. Nobilissimæ, ac tot Ciuitatum, Populo-

rumq; parentis vrbis exposceret dignitas, vt profusiori stylo, originem, res gestas, ac opulentiā prosequeretur; sed quorsum isthæc? num, vt repetita Cumarū felicitate, inconsolabilior inde super illarum tritura, ac vastatione luctus oriatur, & dolor? Et si meus Mercurius Apollini aliquando tradiderit Lyram, nō tamen threnos didicit componere luctuosos; nec Cumæ fuerunt Hierosolimæ, pro quarum solitudine deploranda nouus Ieremias sit expetendus. Blandiētis itaq; fortunæ illecebras, sicuti & sæuiētis in Cumanos, excidia, apud Capaccium perlegat hospes, cui sat erit, pedibus interim fastum, fortunamq; vrbis, antiquitate, prognatione, opibus, ædificijs, ac rerū gestarum gloria nulli secundæ, proculcasse. Collis qui mari imminet, & rudera quædam ostentat Arx fuit Cumana, in qua aduersus Narsetem

tem, filius Totilæ post deuictum patrem obstinatissimā sustinuit obsidionem. Quadrato, ac prægrandi lapide siliceo constabat; cui tamen opportunitas subiecti maris, & abrupta hinc inde saxa famam contulere. Palus ei adiacet, quam cum Acherusia parū cautē nonnulli confundūt. Principium fossæ illius, quam ab Auernō per litus maris Ostiam usque effodere tentauit Nero crederem potius; præsertim cum nullū aliud toto hoc in tractu insanæ illius temeritatis cernatur vestigium. Illam tamen lacus [nomine incolæ cohonestarunt, eo quia cum Linterni lacu aliquando communicarit. Sat itaque Cumis datum erit, si fortissime, pariterque fortunatissimæ quondam vrbis oram, ac situm, vultu demisso in rerū vicissitudines intenti ab oculis subducamus, & Baianum litus, quā mari, quā terra collustrare festi-

nemus. Ad noui montis radices, stagnantes aquarum receptus visuntur, quas vt extincti Lucrini reliquias venerantur nonnulli. Nobile hinc Iulij portus fragmentum in mare procurrit; moliam scilicet, & phari, à fluctuum attritu exesæ substructiones. Iam adersis vbi alta sub rupe incuruatur mare, & vbi Puteolani tractus est limes, Baiarū inde subsequente ora, qua olim toto in orbe nulla amœnior, frequentior nulla. Hic namq; Romanorum florente fortuna, classicum cecinere deliciæ. Felix qui Baias vidisset, felicior qui illas perambulasset, felicissimus qui hortulum, villulam, ne dicā tuguriolū in ijs possedisset. Quidquid pretiosi, quidquid oblectantis, quidquid olentis remotissimæ trans mittebant prouinciæ, solis condecorandis Baijs destinabatur. Hic bellicis, ac forensibus ablegatis curis, otio cuncta

im-

impendebantur. Romæ seria ,
 hîc scurrilia ; Romæ labores, hîc
 laxamenta . Totum per orbem
 curæ , arma , reipublicæ , ac pri-
 uatæ zelus , ac studium; hîc om-
 nibus oblitteratis, Cæsares maie-
 statem , Senatores grauitatem ,
 Oratores facundiam, milites gla-
 dium deponebant . Romæ: om-
 nia Martis , hic Veneris cuncta ,
 erant . Tales sub Tiberio , Cali-
 gula , Nerone , Domitiano, cæ-
 terisque lasciuiarum coryphæis
 extitere Baiæ , in quibus, vt con-
 sona libidine imperitantium ob-
 lectamentis responderent popu-
 li , quas inibi exercerentur im-
 probitates , & flagitia, tu cogita.
 Vnde non mirum si tot fæditati-
 bus onusta , ad eam nunc mise-
 riam sit redacta iucūdiffima pla-
 ga , vt vix per momentum , qui
 ad illam prospectandam acce-
 dunt, subsistant . A loci squalo-
 re itaque, & à solitudine, quin &
 ab aeris grauitate, Venusini Ho-

K 5

ratij

ratij monosticho illo iam antiquato .

Nullus in orbe locus Baijs pralucet amoenis .

quid modò Baianū litus, fufurro
lamentabili prætereuntibus ani-
maduertendum proponat au-
diamus .

*Disce hinc quid possit tandem fortuna, viator,
Carmina dum fortis perlegis ista mee .*

*Nullus in orbe locus Baijs praluxit amoenis,
Sed nunc horridior nullus in orbe locus .*

Sed amplum , & vasto fornice
obductum antrū ingrediamur .
Quo pacto Ciceronis balneum
illud appellitent incolæ , ipsi vi-
derint . Testitudinem etiamnū
plastices opificijs , & inauratio-
ne olim fulgētem, ex parte reti-
net . Illius in pavimento , variè
excisa , & ab vno in aliud didu-
cta lauacra visuntur , quibus pe-
culiaris ad varios morbos depel-
lendos inerat virtus ; quem gra-
tuitum naturę medendi modum
ægrè ferentes Salernitani medi-
ci , clam aduentantes , & perfra-
ctis aquarum cuniculis , sustule-
re;

re; Sicque ob paucorum auaritia, à benigna matre tot per sæcula mortalibus impertitum, leuamen disperijt. Haud tamen hoc, sanitatis illi tuendæ (vtinā veri assertores) patrarunt impune, si, vt Neapolitani scriptores affirmant, illos vltrices maris undæ, dum Salernum repeterēt absorbuere. Anilem fabellam, me recitasse putabis, nec abnuo; crede vt voles, non enim promisi, semper, & vbiq̃ue *folium recitare Sibyllæ*. Ciceronis, an publicum, quod magis arridet, fuerit hoc balneum, nullum discrimen. Hoc pro comperto mihi est; quàm olim affabrè exculptum, & ad sordes, morbosque depellendos accomodatum, tam fœdum, ac limosum nunc, nec nisi ranis conueniens apparere, domicilium. Quin si minùs caute processeris, ob soli lubricitatem, alia qua ingressus es veste, coopertus exhibis, & ex antro,

carmen verè Sibyllinū me protulisse, tuo, sicuti & ego aliquādo meo, experieris periculo.

*Omnia tēpus habent; hinc tēpus cuncta reuo-
Hac nitida in sordes fecit abire loca. (luens,
Sordidus huc veniēs olim quis, mēdus abibat,
A nunc mundus veniens, sordidus inde redit.*

Pone ostium balnei, scanfilis est via, qua ad sudatorium, eadē in motis rupe excisum, ascenditur. Locum ingrediatur hospes, typum haud dubiè officinae illius inspecturus, qua in Lemno Vulcanum concludi fabulosa, finxit gentilitas. Postquam etenim admotis manibus, & litus, & fundum maris feruere compereris, alia tibi, vsque ad sudorem, pugna obscurissimo in antro est subeunda. Ut tamen periculum, sine periculo facias, natura ipsa prouidit. Ampla in visceribus rupis apparet vorago, ad quam triplici calte, scalpri vi exciso peruenitur. Densissimus, itemque calidissimus vapor calles

les in parte superiori obnubilat ,
 quò euenit, vt recto corpore in-
 cedētes protinus sudorem emit-
 tant , reptantes verò nullam al-
 terationem patiantur . Natura-
 lissimus hic vaporis effectus ,
 prodigium aliquibus crassioris
 mineruæ videtur . Ad crepidinē
 voraginis ausu temerario deueni
 non semel ego . Murmur ebul-
 lienti aquæ simile, & volumino-
 sus vapor effertur , qui vbi ad o-
 perculum , siue testudinem vo-
 raginis pertingerit, repercutitur,
 & cū exitum nonnisi per cal-
 les iam dictos inueniat , insita
 humiditate , & calore illos per-
 uadit . Cū verò ea sit vaporis,
 & fumi proprietas , vt semper à
 plano, siue pavimento recedant,
 hinc fit, vt reptantibus impunis ,
 recto corpore gradientibus vsq;
 ad sudoris emissionem permit-
 tatur accessus . Vaporis consimi-
 lem habent in cerebro crassitiē
 illi , qui totum quod linteo ab-
 ster-

stergunt, sudorem reputant, & credunt. Non sudor vndeque est, sed vapor admixta humiditas: vt ex corporibus solidis, nec facile humidum surgentibus apparet. Importetur huc vitrum, vel euaginetur gladius, & ex stillicidio, quod remittūt, vera me dixisse deprehēdes. Quanam verò huiusmodi ebullitionis sit causa, philosophi discutiant; sat enim, quo curiosis morem gererem, ad antrum Canis, & in foro Vulcani meum subsistere feci Mercurium. Alios tamen philosophantes quotannis hoc in antro expectat Vulcanus: turbam scilicet copiosam, languentum, quæ non abstractas de ente quæstiones, sed morbis attracta membra igni resoluenda proponit. Parum erat digladiantia inter se elementa, hoc in litore, veluti in publici terroris theatrum procedere, ni & humanarum miseriarum catastro-

strophem suos inter lusus repræ-
sentaret natura. Hic claudi, hic
furdi, hic membris capti, hic
dum lue gallica correpti, aut
inter calentes arenas maris se-
pulti, aut ignitis in antris inclusi,
salutem veluti ostiatim emendi-
care coguntur.

Sic nostro ævo, Baiano in lito-
re miseri spatiantur mortales.
Talia libidinum pignora apud
Baïas nobis reliquere Romani.
Sic Numina, sic tempus per sæpe
cum mortalibus ludunt. En, ut
illummet locum, ad quem cum
Venere colluctaturi impunè cō-
uolabāt Romani, Veneream ut
execrētur luctam nostri tempo-
ris adeant amasij, nec non foeti-
da scorta? Abominabilem
luem, inter auri, & argenti my-
riadas novus ad nos orbis trāsmi-
sit, ac si non satis, infinitis pro-
pemodum morbis nostra diue-
xaretur Europa, ut ex altero he-
misphærio novum pestis genus
ex-

esset comportandum , Pensio-
nem tamen tam execrabilē hīc
in Regno Neapolitano, dum de
eiusdem possessione inter Gal-
los, & Hispanos dimicaretur
primū exolui captam, ex par-
te compatiens natura redemit ;
fudatorium nempe hoc indicās,
ne verum non esset, haud pro-
cul à veneno antidota reperiri .
Vt verò, ignitas scrobes ingre-
dientibus aliquod impertiatur
solamen, Vulcanum in superos,
& in impudicissimam coniugē
carmina euibrantem auscultatu-
rum propono .

*Num semper viuam, superis inuisus, & imis,
Ignita, & claudar claudus in ade faber ?
Fulmina quid prodest sūmo fabricasse tonāri,
Nec semel aggressis arma parasse dīs ?
Turpia si quondam qua ferta retexit Apollo ,
Vxoris vitio multiplicata manent ?
Si quia deformis , cælo pepulere parentes ,
Cur Venus est thalamis consociata meis ?
O utinam nunquam Oceanus patuisset Ibero,
Indica nec merces uecta fuisset aquis :
Non mea me coniux compelleret illa mederi
Vulnera, militibus qua facit ipsa suis.*

To-

Totum quod à sudatorio ad arcem vsq; Baianam nunc rectū, nunc recuruum excurrit litus, vti voles perlustra. Scabræ rupes sunt, & quâ ab alto, quâ in imo, innumeris refertę parietinis, quę nescio quid horridæ maiestatis exhibent intuentibus. Assiduo allidentium fluctuum attritu, & mons alicubi exesus est, ædificiorum substructiones corrosæ, absorptæ viæ, & plurimi adhuc ab alto semidiruti pendent fornices. Mortis huius dorsum occupabant Pompeij, Cæsaris, & Domitiani villæ, in tutissimas serpentum latebras nunc cōuersæ. Fuerint ne hoc eodem in loco Hortensij, Sergij, Alexandri Seueri, & Neronis decantatæ villæ, inquirant, si qui talium procerum sunt hæredes. Hoc vnum nosse sit satis, Imperatorum, Dictatorum, ac Consularium virorum selectissimos fuisse recessus, quidquid hoc in tractu,

Etu, aut cymba percurris, aut
 oculis lustras, & pedibus premis.
 Bonarum literarum virum dede-
 cet his in nugis tempus absume-
 re. Ego sanè dum hoc ipsum li-
 tus non semel adirem, nobilio-
 ri, ni fallor, indagine, ad men-
 tem, quæ ex historijs patrata in
 eo didiceram, aduocabam. Hinc
 Casarem cum M. Antonio, ac
 Pompeio congregientem, &
 multa de subdolè opprimenda
 Rep. macchinantem obseruabā.
 Augustum, maria in terræ viscera
 impingentem, & senio confectū
 in Miseno commorantem intue-
 bar. Lucullo, Sergio, Oratæ, A-
 picio, alijsque talis farinæ homi-
 nibus, inter pocula, & comeffa-
 tiones assidebam. Liuiam, insi-
 dias Marcello tendētem exe-
 crabar. Hortensium, Murenā,
 aliosque notæ dignitatis viros
 ob pīcium amorem insanientes
 deridebam. Tiberium animam
 in Miseno exalantem diris inse-

cta-

ſtabar . Caligulam in æquora
 ſæuiētem riſu excipiebam . Clau-
 dij fatuitate delectabar . In ma-
 tris euifcerationem intentū Ne-
 ronem exhorreſcebam . Vitel-
 lium edulijs tumidum , ac vino
 madidum aſpernabar . Domi-
 tianum muſcas inſequentem vi-
 tuperabam . Hinc ad lætiora
 cōuerſus : Delphino , amore pue-
 ruli cuiuſdam capto , & illā Pu-
 teolis Baias , & hinc Puteolos
 quotidie comportanti blandie-
 bar .] Plinio . Claſſē è Miſeno , quò
 propiùs Veſeuianum contem-
 plaretur incendium educēti , ni-
 miæ curioſitatis poenam indice-
 bam . Ciceronem denique Vir-
 giliū , Horatiū , & Senecam
 nunc c̄armina modulantes , nunc
 ſubtiliſſimas quæſtiones promo-
 nentes obſeruabam , mirabar ,
 auſcultabam . Sic omnibus om-
 nia factus , exoletam amœniſſi-
 mi litoris felicitatem , ea qua po-
 teram rerum in eo geſtarum re-

cor-

cordatione mihi metipsi repræsentabam: tempori tamen irascens, quod hic ubi in compendium redacta fuit orbis magnificentia, & ubi classicum, ut dixi, cecinere deliciae, nullo ipsius lucro, maximo tamen curiosorum damno, in squalorem, ac solitudinem cuncta redegerit.

Plurima tepentium aquarum balnea, hic vel inter arenas maris emergunt, vel è montis meditullio profiliunt; quæ num in delicijs tantum Romanis fuerint, an sicuti hodie, morbo affectis inseruierint, affirmare non ausim. Nobilis inde sequitur maris recessus, nauium stationi opportunus, hincq; Baiarum portus indigitatus. Hæc, quæ quondam Baiani litoris portio fuit amœnior, & frequentatior, adeo habitatoribus indiga nunc cernitur, ut vnum, aut alterum homuncionem in ea cernere, prodigij loco reputetur. Sylvæ si-

qui-

quidem, & vepres cuncta prepe-
diunt, & occupant. In crepidi-
ne litoris semidirutum Dianæ
visitur templum, rerum sanè in-
terso ordine, etenim.

*Incola Sylvarum populis loca plena colebat,
Dumq; nemus fiunt aufugit inde celer:
Sic quandoq; vices subeunt & numina terris
Dum modo tecta tenent, et modo sede carè*

Editiori 'in parte collis, vrbs
olim extabat Baiarum. Rude-
ribus illius arcem superimpo-
suit Carolus V. Cæsar. Ob æ-
ris grauitatem, grauioribus de-
lictis puniendis eam reseruarunt
Hispani, quam, pauci ex eadem
natione custodiunt milites. Sic
populus Martis, hîc vbi inter
otium, ac delicias emarcuit, suas
vices sobrijs, ac inter necessita-
tes patientissimis Hispanis, sup-
plendas reliquisse visus est. Cum
itaque à Veneris clientela in
Martis sedem cesserit locus iste,
hincque Marti succumbere de-
mum coacta sit Venus; facile ef-

set

set poetis , tali in peripetia, antiquatos horum numinum amores carminibus prosequi , ni sat fœditatis florentes sustinuissent Baiaë ; vt æquè inhumanum foret , antiquam felicitatem , propria inter rudera lugentem orā , importuna carminum modulatione perstringere . Alter post Baianam arcem sequitur maris recessus , è quo varia ædificiorū fragmina emergunt . Hortensij, & Lucij Murenæ viuaria, in quibus ad insaniam vsque adamatī pisces concludebantur, ea fuere. Eò scilicet deuenerat Romanorum superbia , & fastus , vt parū, aut nihil fecisse existimarent , ni post redactos in seruitutem homines , innocuos quoque pisces libertate spoliarent . Verū , quæ in litore, hominum, eadem & in circumludenti pelago est piscium infrequentia. Nil minus, si frigidi elemēti habitatoribus , æqua cum salacissimis hominibus,

bus, ob patratas hoc in litore libidines, vastitatis poena fuerit subeunda. Crederem tamen à subterlatentis arenæ feruore, aut à mineralium cum maris aqua commixtione hinc ablegari pisces. Ipsa ferè in crepidine litoris, & inter feruentes arenas, obrutum, & suisinet ruinis conspultum prostat ædificium. Sepulchrum est Agrippine iunioris, cui necem hoc in eodem loco, primùm inferre, ex composito qua vehebatur laxata nauis, tentauit, & tandem intulit filius Nero. Amphitheatralis erat figuræ, & varijs plasticis opificijs exornatum. Si nimium curiosus, in scrobem descendere poteris, vt ex ea totius ædificij deprehendas structurā. Qualecumque nunc sit Agrippinæ sepulchrum, haud potuit cum illo immanissimum Neronis facinus sepeliri: etsi tali digna clauda videri potuerit mater illa,

la, quæ monstrum à quo euiscerata fuit, fato totius orbis lamētabili, & astu, & dolo imperio enixa fuerit. Interim ad mentē reuoca Romanæ vrbis per lusū à Nerone excitatum incēdium, dijudicaturus postea, num & circa Matris, & filij cineres ipsa quoque numina sint iocata.

Ad Sepulchrum Agrippinæ.

*Qui patriam potuit per lusum tradere flāmis,
Serius & matrem mergere fecit aquis.
At cineres, proh quàm uaria sunt sorte sepulti,
Hic mater perstat, natus in arme fluit.
Numina sic ludunt: damnāt algētibus undis
Assuetum flammis ludere Roma tuis,
Et gelidis ponti qua mergi debuit undis;
Feruenti prostat semisepulta solo.*

Commiseratis, ni potius execratis Agrippinæ cineribus, litori valedicamus parumper necesse est, vt ex innumeris, quæ quondam in Baiani isthmi mediterraneis extabant, pauca, quæ superfuerunt ædificia collustremus. Gliscit animus, vbi primūm edi-

edito à litore in loco constiteris, & circumstantem oram, & incolis, quin & pecudibus vacuā aspexeris. Non trita semita, nō exculta tellus tibi occurreret, sed vepres vepribus, rudera ruderibus superimposita, ferale temporis trophæum proponent. Vbi amphitheatra, vbi circi, vbi thermæ, vbi templorum, ac villarū vestigia? Perquire vt voles, cūcta sic solo æquata occurrent, vt commentitiā sis crediturus ea, quæ de Baiarum frequentia, ac delicijs scriptores tradidere Romani. Ex squalore, & solitudine, & ex antiquæ felicitatis recordatione, horrida quædā pietas aduentantes adoritur. Cespites, Spineta, & vepres, fortunatissimi quondam soli sunt ornamenta; quibus par incolarum, respondet genus, innumeri scilicet serpentes. Tales denique sunt Baiæ, vt ad illas perlustrandas accedentibus horrorem in-

L

cu-

curiositatis præmium incutiunt, & abeuntibus, fructuosam, de rerum vicissitudine philosophandi, subministrent materiam.

Sed prosequamur iter. Vbi paululum processeris, continuati hinc inde à via occurrent fornice, loculos innumeros, cineribus defunctorum asseruandis destinatos, obtegentes. Publicum, an priuatum illud fuerit cemæterium discutere non vacat. Quod è re hospitis fuerit aperio, ne manum scilicet illis admoueat; in ijs siquidem latent quandoq; serpētes, quos cū muliebri tantum calcaneo insidiari Deus iusserit, suo rubore, ac damno ad viriles manus tentandas quoq; prouocabit. Hinc per spineta, & vepres ad subterraneum peruenitur ædificium, ab accolis *Piscina mirabile* vocitatum. Per gradus vigintiseptem in illud descenditur. Ex illius laxitate, & structura, ædificiorum,

rum, quæ in aperto extabāt magnificentiam conijcere poteris. Insanientem hominem dicerēs operis auctorem, ni authores extarent, qui M. Agrippam agnoscerent. Libido eum forsā incessit, subterraneo hoc ædificio, æqualem illi, quæ ob famosissimum Romanum Pantheon obuenerat, comparari famam. Nō abnuo: vt inde mireris hominē, humili alioquin loco natum, ea tamen animi celsitudine præditum, vt ædificia, quæ subtus, quæ supra terram, ad rabiem temporis retundendam excogitarit. Quadraginta, & octo columnis fulciuntur huius ædificij fornices. Latum est vlnis 180. longū 340. altum 64. Incrustationem, duritiem porphyreticam superantem, obseruandam propono. Falluntur illi, qui eam vti artificiosè cōglutinatam propugnāt. Eam sic condensauit tempus, & aqua hīc asseruata; quæ quia ni-

trofa, aut bituminosa erat, varias muro superinduit pelliculas, ut accuratè frustula perpendiculari clarum fiet. Auationi Romanæ classis in proximo Miseno commoranti, inseruisse putant plerique. Cum etenim Augustus, ut promptior in Africā, & Siciliam foret classium traiectus portum hinc aperiri fecisset, credibile est, tale quoque excogitasse ædificium, quo, in regione potabilium aquarum indiga, classis auationi foret consultum. Ex structura tamē, & ex eo quòd binæ hinc inde scalæ, quin & lateritij gradus, & sedilia per gyrum in fundo etiamnum conspiciantur disposita, balneum aquæ frigida, illudque publicum fuisse reor. Hoc sanè, & nomen Piscinæ, quod adhuc retinet comprobare videtur. Insuper, cum omnia, quæ hoc in tractu erant, tepentium aquarum balnea fuerint, quid

ve-

vetat credere, hoc vnum effossum fuisse, è quo per cuniculos, veluti è promptuario excerpta, in priuatorum balnea, frigida aqua comportaretur? Sed tam de vsu, quàm de auctore satis. Opus sanè magnificum est, & quod conclusi lacus, ni maris, typum exhibeat, pluribus nauigijs permeabile, ni columnarū obices cursum præpedirent. Mihi itaque erga nobilissimum artistrophæum, liceat breui hoc præconio perrumpere.

*Iam natura potens sileat, quin cedat & arti;
Si claudi hac terris aquora posse docet,*

Nunc omni ex parte rimosū, aquas vltra continere non valet. Ab eo egredienti, celeberrimi portus, ab Augusto in interiora huius isthmi inuecti, pars interior obueniet. An quia recesserit mare, an quia ab eodem immixta paulatim sordes illum repleuerint, in paludem versum est nobilissimum Romanæ po-

tentiæ monumentum . Iure ne
 postea *Mare mortuum* illud appel-
 litent incolæ , cùm potius illis
 afferat mortem , ipsi viderint .
 In illius crepidine, circi cuiusdã
 periphæria supereminet , qui
 cùm à ludorum, in nundinarum
 celebrationem fuerit aliquando
 translatus, Mercati ideo nomen
 obtinuit . Palus inde parum di-
 stat Acherusia , ob aquarum cū
 Auerno communicationem no-
 tissima . Verùm, cùm exiles , &
 foedas aquas contineat , illorum
 tantum promeretur obtutus, qui
 fabulis nimium intenti graueo-
 lentiam negligunt , aut non per-
 ciipiunt . Misenum itaque versus
 regrediamur . A Piscina mirabi-
 li, aliud subterraneum ædificiū
 non multum abest . *Centocama-
 relle* appellat vulgus; nec iniuriã;
 adeo siquidem implicato calle ,
 confusiſque tramitibus, huc , il-
 lucq; extenditur , vt pro veri la-
 byrinthi ichnographia deliban-
 da ,

da , non vltra Ægyptus, aut Cre-
ta sit adeunda . Statim ac in il-
lud caput demiseris , tot ostia ,
tot calles , totque semitæ occur-
rent , vt curiositas ipsa trepidet .
Implicatissimum hoc ædificiũ ,
implicatissimum Neronis inge-
nium agnoscit auctorem . Sed
quo fine ? Num, vt illis in deci-
pulis deprehēsos risu exciperet ?
minimè ; sed vt infelices pro li-
bito diuexaret . Carceris siqui-
dem loco subterraneus hic laby-
rinthus destinabatur ; hoc vno
inter illius horrores miseris af-
fulgente solatio , quòd adhuc
viuētes sepulchralibus paulatim
assuescerent tenebris , & aduen-
tanti minùs exhorrescerent
mortem . Talia passus est orbis
à laudatissimo quondam magni
illius Senecę discipulo . In vitā
fortunaſque hominum , sic per-
ludum sæuiebat ille , qui aliquā-
do calamum , literas, & atramē-
tum execratus fuerat , ne dam-

natorum sententias manu sua festinare crederetur . Hoc pacto sub immanissimo principē genus diuexabatur humanum , vt non secus, ac si inter delicias cōputarentur , quæ sub Sole patrabantur carnificinæ , in subterraneis demum (ipsis fortasse exhorrescentibus tenebris) noua , esset excogitanda laniena . Sed auctorem innuisse sit satis ; quē tamen hac in parte impunitum , haud reliquerunt Numina . Dum etenim ad necem Senatus iussu quæreretur , nullus ei ad latendum obuenit locus ; sicque illas latebras ad aliorum interitum , paratas , auidissimè quo mortē ipse declinaret appetiisse credibile est . Mæ itaque musæ , tale monstrum , vel è longinquo fas fit interrogare .

*Abdita tot loca cur hominū sauiissime, condis,
Nunquid Cimmerios huc reuocare cupis?
An mage cum viuas, & regnes more ferarum,
Quò tutò lateas antra parare studes?*

De-

*Dedecet auratis solitum splendescere tectis ;
 Hac ubi sordescat tetra subire loca . (fundo?
 Sed quorsū, imprudēs, monita hac, & carmina
 Non valet indomitam sistere lingua feram.
 Nempe coronatū fugere, atq; horrescere mōstrū,
 Iam Seneca exemplo commonet ipse suo .
 Carceris haud cures igitur perquirere formatū;
 Sufficit ut noscas esse Neronis opis .
 Quis memoret latas tetro hoc in carcere clades;
 Et varios mortis (nocte iuante) dolos ?
 Qua cū caca ruat, falce & per aperta triūphet,
 Quid clausa in tenebris fecerit, ipse puta .
 Nūc quoq; perciperes gemitus, sed forte Neronis
 A miseris volitans umbra timetur adhuc .
 Qui tamen incassū latebras extruxit, & atra,
 Vltima si fugiens fata latere nequit .
 Nempe illi mater tellus sua viscera clausit ,
 Viscera qui matris ferro aperire tulit .*

Neronianis è latebris egredi-
 enti, fauces Misenatis portus oc-
 currunt . Illas Augusti iussu a-
 perire fecit M. Agrippa . Hic est
 ille met portus à quo senior Pli-
 nius, vt errumpentem in flamm-
 as Vesueum cominus aspice-
 ret, non vltra regressurus abscef-
 fit . Sic, qui abdita naturæ, &
 elementorum penetralia ad eā
 diem impunè prospexerat inter

L 5

flam-

flammarum postea splendorem cæcutijt ; adeo plerumque oculatissimi viri festucis declinatis in trabes impingunt .

Celeberrimum Miseni Promontorium nunc sequitur , quàm mediterranea prospicit, virentibus , ac vitiferis arboribus consitum . Tot talesque in eo effosæ sunt cryptæ , vt pensile meritò dici possit . Traconaria , quàm altitudine , quàm latitudine , quàm implicatis tramitibus, inter omnes excellit . Balnea fuisse credidi aliquando ; cùm verò ad maris superficiem, illarum orificia extendi animaduertissem , in eam deueni sententiam , vt lintrium , seu phaselorum , quibus ad spatiandum utebātur Romani , fuerint stationes, & receptus. Num postea illas peruaserit mare , an vt hodie , in sicco manserint, sicuti an à Nerone excisæ, affirmare non audeo. Per rimas è parte superiori non vno in loco

co suauissimæ aquæ manant stillicidia , quæ forsan morbo alicui propulsando infernirēt , si liberior in Traconariam foret accessus. Misenum vndequaque occupabat celebris Luculli villa , in quam è Capreis aduectus , non tam annorum pondere , quàm lasciuiarum foeditate oppressus , salacissimus decessit Tiberius . Ille inquam Tiberius , qui morum turpitudinem à corporis deformitate non seiunxit ; cùmque inter tyrannidis sæuitiam , quà cædibus , quà rapinis labantem Romanorum libertatem confecisset , hoc vnum tamen , tot inter gemitus reliquere visus est solatium , quòd impunè eius deformitatem risu exciperent infelicissimi populi ; vnde non inuenustè Andreas Marianus.

*Calvus ridetur vetulus, qui impleuerat urbē
 Planctibus, (heu tristi vita rotata rota)
 Profuit huic quondā iuueni fortuna comata,
 Obsuit extremo tempore calua Venus.*

Sed nunc, eadem Miseno, quę
 Baijs, ædificiorum, & incolarum
 vastitas, & inopia: cum tamen,
 vel Diui Gregorij tempore, Mi-
 senatis Episcopi, & Comitis mē-
 tio habeatur. Par itaque cum
 Cumis excidium illi accidisse
 crederem, Neapolitanæ post-
 modum sedi, omnibus, quę iu-
 ris, aut fundi erant Ecclesiasti-
 stici, attributis. Sola in editio-
 ri Miseni parte nūc extat turris,
 ad piratarum insidias detegen-
 das inseruiens. Mos, hīc nedū;
 sed per omnia Neapolitani re-
 gni litora inoleuit, vt ea in distā-
 tia excitatis turribus, vt vna sub
 alterius oculos, (vt ita dicam)
 veniat, fumi, aut ignis signo pi-
 ratarum demōstretur aduentus.
 Quo euenit, vt paruo sumptu,
 minimo tempore, maximo ta-
 men

men fructu, consistentes Neapoli, horæ vnius spatio, vel ab extremis Calabrię oris certiores de piratarum reddantur insidijs.

Site intempestiua pietas sollicitet, occidentalem Baiarum, plagam perlustrare poteris. Verum cum squalor, & solitudo totum illum occupent tractum, non est cur repetitis obtutibus voracis temporis nobilitent viatores trophæa. Monti, tamen Prochyta insulam è regione prospectanti, Seruiliij Vacciæ superimposita fuit villa. Hic, vt urbanos rumores, ac imperitiatum sæuitiam declinaret, veluti consepultus, plures per annos in ea latitauit, & Senecæ non semel illac transeunti materiam in eum iocandi præstitit, vulgato illo scommate. *Hic situs est Vaccia.* Pone scopulum, quem Diui Martini appellitant, abundans fit quotannis Thinorum captura. In oppositi montis rupe

pe variæ sunt natatorię excisæ ,
num seruandis olim, vt nunc pi-
scibus , an ad sordes depellendas
destinatæ , nullum negotium.

Prochyta insulam ad passus
iv. M. à Baiarum continenti di-
reptam adeat hospes . Non
insulam, sed medio in pelago in-
structum viridarium illam di-
cet , vbi ex editiori loco, illius a-
mœnitatem , & culturę elegan-
tiam obseruauerit . In ambitu
ad vi. M. P. extenditur, iucun-
dissimis recessibus , ac promon-
torijs, nunc in mare protensa ,
nunc in seipsam recurua . Om-
nigeni in ea fructus , & qui non
à sapore, aut à magnitudine tã-
tùm , sed quòd præcoces sint ,
commendati . Vis verbo dicā ?
Ea est Prochyta facies, vt fabu-
losos Elysios vnicè eludat; & cui
hoc tantùm sinistri obuenerit ,
quòd in Tyrrheno , non in Græ-
canico locata sit mari . Famam
tamen , quam ob situs amœnita-
tem ,

tem , & cæli clementiam , cum Græcanicis insulis potuisset habere communem , sat superque illi cōtulit Ioannes ille (an Prochyte Dominus , an inquilinus , nullum discrimen) Vespertinæ Gallorum è Sicilia eiectionis solertissimus auctor . Illam nunc feudali iure possident ex Daua-la familia, Vastij, & Piscarię Marchiones . Superbissimum in ea palatium ædificari præcepit In-nicus ex eadem gente S. R. E. Cardinalis .

Altera ad iv. M. P. intercape-dine *Aenaria* siue *Iscla* altissimis referta iugis attollitur insula. In-numera tepentium aquarum , quà inter montium cautes , quà in litore continet balnea. Verùm cùm scabra vndique sit , sicuti eam neglexere Romani , sic illā hodie tantummodò adeunt , qui salutis , non curiositati student. Horrido in scopulo, haud mul-tum à continenti seiuncto , vrbs
in

in modum cochleæ circumducta assurgit ; cuius in vertice, arx à natura potius , quàm ab arte excitata conspicitur . Asperitatem loci , sub Aragonensibus Regibus asperiora nobilitauere infortunia . Hic namque non semel, spes , fortunæque illorum Regum conclusæ fuere . Ad huius scopuli angustiam, vniuersa Ferdinandi Senioris posteritas, (exemplo sanè lacrymablli) Regno, opibus , ac amicis spoliata, redacta est . In arcem Ferdinā-
 dus iunior , regni aduersus Gallos defensione desperata , conuolabat : verum , ne quid non esset, quod labātem Aragoneorum fortunam ad præcipitium, non impelleret, Præfecti perfidiam , illum ab ingressu propulsantis, blandis primum verbis , stricto deinde pugione retundere coactus est infelicissimus , sed regio , ac viuido adhuc animo præditus princeps .

Cum

Cū Strabone reor ego (quid-
quid dicat Capaccius) Ænariā ,
& Prochyta cum Baiano , &
Cumano tractu continentes ali-
quando , vi tamen postea terræ-
motuum , ac incendiorum fuisse
dirempas . Ab authoritatibus
superfedeo , cū , quæ mari im-
minet vstulatæ rupes , separa-
tionis auctorem fateantur ignē .

Sed iam Cumani maris adea-
mus plagam , & quod vsque ad
Garilliani fauces excurrit litus
perlustremus . Cumarum itaq;
à longè denuo commiseratis ru-
deribus , deiecti Linterni frag-
mina , hoc eodem pietatis officio
cohonestemus . Hoc v̄t præstes,
ne pigeat , (quisquis fueris hos-
pes) è cymba parumper descen-
dere . Habes quem sequaris , ma-
gnū nempe Senecam , qui quo-
ties istac transfret , memoriæ in-
uictissimi Scipionis gratulaturus
festinabat descensum . Hic nam-
que celebris illius extitit villa , in
quam,

quam, ciuium inuidiam declinaturus, viuens secessit, in ea-
que mortuus condi voluit; in-
gratum patriæ animum breui
hac inscriptione, loco epitaphij,
perstringens.

Ingrata patria neq; habebis ossa mea.

Hæc igitur litora, veluti desi-
diosus obambulauit, & pressit
ille terror Africæ, ille libertatis
Italicæ vindex, ille inquam Sci-
pio, qui militari gloria expolia-
uit Annibalem, & faces bellicas,
audaci consilio, sed feliciori exi-
tu ab Italia submotas, in illam,
eamdem Africam, è qua proru-
perant, non vltra in Romanos
exarsuras contorsit. Hic hortu-
lum excòluere, hìc lapillos, &
conchas per otium selegerunt,
hìc glebas ligone attriuerūt ma-
nus illæ, quibus idem fuerat pu-
gnare, vincere, & triumphare.
Huc, feritatis obliti piratæ, ac
prædones, tanquam ad numen
inuisendum accurrentes, vene-
ran-

rando , simul , & tremendo Scipionis inspecto vultu , in illius pedum oscula procubuere . Hic sub oculis ingratae patriae militare robur emarcuit . Hic orbis denique decus , Imperij columen concidit , consenuit ; & magna beneficia , magno compensari odio , ac inuidia , (ytinam possremus) edocuit . Ex eo quod , Turri , quae in litore prominet , lapis sepulchralis Scipionis aliquando affixus fuerit , autumant nonnulli *Patriae* nomen illi inditum . Forsan sic erit . Sanè ex Plinij testimonio habemus , Scipionis sepulchrum prope fontem aquae acidulae constitisse , & etiamnum fragmina quaedam festantur . Verum , cuncta stagnantes aquae , nemora , & vepres occupant , vnde vix à lacrymis meam valui prohibere musam , quae tamen , vt vt potuit , inuictissimi Scipionis memoriam tali prosequuta est carmine .

*Litora qua calcas centenis clara triumphis
 Reddidit huc veniens pulsus ab urbe decor .
 Primus ab Ausonijs Pœnos qui fuderat oris
 Missus in exilium non rediturus adesti .
 Annibal huc venias, venias Carthago superba ,
 Hostis ut hîc cineres intueare tui . (dora,
 Hoc nemus, hos fontes, hoc fractum marmor a-
 Sub quo Scipiadû gloria recta manet . (dus,
 Gallus, Iberus, Arabs, Afer properavit, & In-
 Magnanimo ut cineri debita thura daret .
 Quin sylvas prædo, & pelagus pirata reliquit ,
 Splendida quò tanti cernere t ora viri .
 At periere simul cineres, & marmora culta,
 Urbis & ingrata vix monumenta manent .
 Vepribus, ah, spissis est illius urna reincta,
 Per quem, Roma, tuo est dēpta catena pedi .
 Talia vix poterant tibi, Scipio, fata manere,
 Barbara te tectum si tenuisset humus .
 Non igitur iactes rigidos genuisse Catones ,
 Per quos iustitie laus tibi, Roma, fuit .
 Nam quāvis sileat nunc Scipio tectus ab urna,
 Te tamen ingrata marmora muta vocāt .*

Post Linternum, fauces sub-
 sequuntur Vulturni, quibus su-
 peratis, campus occurret Faler-
 nus, vini ob præstantiam toto
 orbe notissimus. A faucibus Vul-
 turni Sinuessam vsq; , & hinc ad
 Massici radices procurrebat ager
 iste .

Ve-

Verùm, quia non semel cum Stellate, & Campano agro illum confundunt scriptores, pro exacta illius topographia meū hospitem ad accuratissimum Peregrinum remitto. Cum verò, & Plinij ætate exolescere cæperit suauissima potio, eo quòd, vt ipse scribit, *copia magis, quàm bonitati accolæ studerent*, non est cur tantoperè nostri æui bibaces querantur. Si tamen hoc in genere mihi aliqua fides, tot tantisque nobilissimis potionibus nostra abundat Italia, vt pro vno exoleto falerno, sexcenta sint suffecta. Degustavi non semel, & ego, vina illa, quę nunc falernus ager producit; compotaui Cæcuba, Caluensia, Setina, Amiclana, & alia quamplurima, Martiali, & Horatio satis probata, sed vt verum fatear, vel vices temporis ipsa quoque terra subiit, vel litandi Baccho alius ritus, ni palatum antiquis fuit. Et

qui-

quidem de falerno (si ipsismet ,
 qui illud ebibebant credimus)
 nonne insuavis nostris tempori-
 bus esset illius usus ? Præstantius
 habebatur , quod seculari custo-
 dia seruatum , generositatis eò-
 usque deuenisset , vt coagulatio-
 ne inducta , colore insuper (ni
 & soliditate) Succinum , siue vt
 vulgus vocat , *Ambram* imitare-
 tur . Quod cum ita sit , non po-
 tabatur , sed mādēbatur falernū .
 Tale potionis genus num nobis
 arrideat , boni rerum æstima-
 tores dijudicent . Est alterum , quod
 me hac in re angit ; agri scilicet
 Falerni in alendis vitibus mira
 conuersio . Sanè , si vitiferos He-
 truriæ , & Albæ colles agro huic
 æquiparauit Halicarnasseus , cur
 illi etiamnum suauissima vina ,
 hic verò crassa , & fumosa red-
 dit ? Haud ignoro ex vitibus A-
 minæis , huc è Græcia compor-
 tatis prognatum falernum . Vn-
 de tamen accidit , vt selectissimi

pal-

palmites è Græcia , & Creta nuper aduecti , & hoc in eodem agro summa diligentia confiti , & exculti , degeneres postmodum comperiantur ? Ad terræ succus confugiunt nonnulli , quibus euenire potuit , vt excitato in subterraneis sulphure , superficies postmodum agri à primæua præstantia & ipsa recesserit . Crederem itaque Apicios illos Romanos , antiquitatem in falerino esse veneratos , non saporē . Et ne quis credat , in poculentis , & esculentis supra nos excelluisse Romanos , ad mentem reuoco decantatam illam ex melle , & aqua potionem , & illud ex liquatis piscium extis , vt sic loquar glutinum , quod nostri æui plebecula vix dignatur olfacere , aut ori ad mouere . Sed forsā plus æquo popinis datum , cū festinantem Mercurium dedecet tam rigidè in Bacchi iura , & commilitones inquirere . Extre-

ma in parte Massici, & quà Ieniciuo in mare desinit, extabat Sinuessā, cuius rudera adhuc superstant. A quonam, vel quo tempore euerſa, & disiecta fuerit, ignoratur. Arcem, siue Castrum, vulgò Rocca di Mondragone, superinduxerunt, ut par est credere, Longobardi. Celeberrimum Sinuessæ aliquādo, ob Marcellini Romani Pontificis in idololatriam lapsū, habitum fuit Concilium; cui & ipse Marcellinus, facti poenitens interfuit, nemine interim audēte condemnationis in eum proferre sententiam, cū ea fuerit consona inter Patres vox, primam sedem à nemine iudicari debere. Arcem *Mondragonis*, ut vocant, obsidebat aliquādo Ferdinandus Senior Aragonensis; iamque eò res perducta erat, ut ob aquæ inopiam, deditionem meditarentur obsessi; cū ad beneficia, nescio quis eorum accur-

currens, illicò cælum obnubila-
 ri sic cœpit, vt turbine primū
 excitato, fulmina deinde, toni-
 trua, grando, & impetuofissi-
 ma pluvia sint subsequuta; quæ
 omnia, potiundæ arcis spem,
 Regi, & vniuerso exercitui ade-
 mere. Mons hinc Massicus sep-
 tentrionem versus excurrere in-
 cipit. Super illius iuga Fabius
 Maximus pertinaci statione ca-
 strametatus, Annibalem à Latij
 ingressu diū prohibuit. Verū
 solertissimus Pœnus, Romani
 Ducis cunctationem, astu ad eā
 diem inexcogitato, perfregit.
 Ignitis siquidem ad bouum cor-
 nua facibus alligatis, illos per
 montis abrupta, quæ Caluensi
 vrbi imminet, vniuerso subse-
 quente, ac impellente exercitu,
 per horam noctis intempestam,
 fecit conscendere. Sicque, dum
 Romani, veluti ad nocturnum
 spectaculum essent intenti, stoli-
 dissimorum animantium bene-
 M ficio.

ficio , oculatissimi alioquin Ducis perspicacia, vel inter facium splendores à monoculo Annibale obtenebrata est,

Ad Massici radices , eo in loco , qui dicitur *Torre de' Bagni*. Sinuessanæ , Plinio , ac Tacito probatissimæ, scaturiunt aquæ . Eas aliquando Claudius Cæsar , quò podagræ mederetur adiuit ; opportuniùs tamen cerebro cōsulturus , si vt cæteris morbis, sic & fatuitati remediũ tot inter aquas apposuisset natura . Massico superato, sinus se se offert Caietanus , inter amœnissimos , & ipse adnumeratus. Aufonij maris , (à quo Italia nomen Aufoniæ aliquando obtinuit ,) hæc fuit celeberrima plaga . Per maris litus , vt iam dixi, via procurrebat Appia . In planicie à Lyri, & Massico intercepta, Saracenorum exercitus, tempore Ioannis X. Romani Pontificis fuit pene deletus . Sylva , Maricæ Nymphæ

phæ sacra , hoc eodem fuit in-
tractu , sicuti & Ciuitas Ferenta-
lis , cuius etiamnum nonnulla
extant vestigia . Iam ad fauces
Lyris , siue Garilliani , nostræ
Campaniæ ingredientibus initiū,
egredientibus limes , peruentū
est . Eas , dum Galli , & Hispani
pertinaci illa ad Lyris ripas sta-
tione confisterent , proprio sub-
mersus naufragio nobilitauit Pe-
trus Medicus , magni illius Lau-
rentij , Italicæ libertatis , & pacis
moderatoris , filius . Tantū viri
casum ne pigeat , hac vel vna
animaduersione , inter ludentis
fortunæ vices adnumerare .

Ad Petrum Medicum .

*Sipelagum Petrus demuit , Laurentius ignes
Visit , & ad superos latus uterque volat ;
Nomine cum referas primū , genitore secundū ,
Cum te sub gelidis cbruit aquor aquis ?*

Hospitem hucusque comitan-
do , exacto geographorum insti-
tuto morem gessi ; nunc ipsorū

pace aliquid vrbanitati est impendendum : litoralem videlicet antiqui Latij plagam, Tarra-
cinam vsque , per modum appendicis subnectendo.

Minturnensis itaque vrbis ruderamenta sunt , quæ vltra Lyrim cōsistunt . Priscam illius magnificentiā , Amphitheatrales parietinæ , & lateritij aquæductus , qui adhuc extant , fornices , testātur.

Re florente Romana famam auspicati fuerunt Minturnenses , quòd latitantem aliquādo apud ipsos Caium Marium (illum scilicet belli fulgorem ,) & patriæ , & orbi seruarunt incolumem . A Lucio namque Sulla quæsitus ad necem , conuolauit Minturnas , vbi inter spem , & metum plures per dies in antro detentus , præualente tandem metu , vel vt Sullæ gratificarentur , exagitatum à fortuna virū interficere cogitabant Minturnenses . Sed non eòusque res
Ma-

Marij deuenerant, vt vel inter illas latebras, benigno eum fortuna non dignaretur obtutu. Viliſſimum ad cēdem patranda, immittunt mancipium, cui appropinquanti, horriſona voce, hæc verba in aures coniecit. *Tu ne Caium Marium ſexies Conſulem interficere audebis?* Verba comitatus eſt igneus quidam ab oculis fulgor, adeout ſceleſtus ille, tremebundus receſſerit, & quæ illi obueniſſent Minturnenſibus renunciarit; qui religione quadam, ac pietate perciti, data Mario abeundi quò vellet optione, liberum ei in Africam permiſerunt traiectum. Sic non ab alio, quàm à ſe ipſo ſeruari debuit ille Marius, qui ſolus itidē toties Italiam à barbarorum ſeruarat incurſu. Sic vni Mario, æquē de hoſtibus in aperto, ac in terræ viſceribus de ſe ipſo ſola fama, & oris maietas nobilē triumphandi ſubminiſtrare po-

tuerunt materiam . Sed de Min-
turnis, & de Mario satis . Lon-
gus post illas, ad VIII. M.P. pro-
currens Appiæ se se offert tra-
mes . Romanorum potentiam,
vt vt à magnitudine imperij, aut
ab ædificiorum laxitate coniice-
re possis, ad aspectum, crede
mihi, vnius Appiæ, non poten-
tiæ, sed, fas sit dicere, omnipotē-
tiæ tibi argumentum obueniet.
Quot montes euiscerati, quot
hominum, & iumentorum my-
riades, pro vna sternenda Appia,
defatigatæ, consumptæ? Vt verò,
nec à plaustrorum, nec à iumen-
torum, hominumque attritu, vi-
cena post secula, consumptos,
aut logo motos filices observa-
bis, nobile ad rabiem temporis
retundendam coniicies excogi-
tatum ab arte trophæum; præci-
puè, cum ea sit Appiæ compago
& structura, vt absque calce in-
solum impacta sint saxa. Pregra-
uians illorum pondus, & quod è
par-

parte inferiori in modum pyramidis tenuentur, talem. ei contulit firmitatem.

Tramite iamdicto emenso, sinus adest Formianus, cuius in litore antiquæ Formiæ constituerunt, quibus postea Vicus *Molanus* nuncupatus, est superinductus. Immensa aquarum copia, & riui propemodum infiniti ab imminenti Cæcubo defluunt, quibus totus hic tractus fit irriguus, & plagæ Formianæ non inutilis decor accedit. Innumera sunt, quæ hinc inde, tum lapidum, tum ædificiorum sparsa, aut semideiecta cernuntur fragmina; ut certò ex ijs appareat, decantatæ Formiarum amœnitati, hominum, ac villarum numerum respondisse. Celeberrimam hic habuit villam Cicero, ad quam, si peruenisset, eadem fortasse illi apud Formias, quæ concui suo Mario, ut dictum est, apud Minturnas, hostile nempe ferrum eua-

euadendi, fors obtigisset: sed A-
 sturæ, vt volunt plerique, ab in-
 gratissimo Popilio præuentus,
 hanc iucundissimam, & ferè sē-
 per vernantem oram, à luctuo-
 sa nefandissimæ cedis recorda-
 tione exemit. Hinc ad IV.M.P.
 leni superimposita colli, suo cū
 suburbio, iucundissimum exhi-
 bet Caieta prospectū. Ab Æneæ
 nutrice tale mutuata nomen,
 autumant, ni veriùs fabulantur
 pleriq; Arx operis antiqui, & in
 qua non semel Neapolitanorū
 Regum spēs, fortunæque con-
 clusæ fuere illi adiacet: Caroli
 Borbonij, ob illatam Romanæ
 vrbi sub Clemente VII. vastatio-
 nem notissimi Ducis, integrum,
 etiamnum in ea custoditur ca-
 daver. Scabra deinde rupes ma-
 ri imminens, horrido, ab imo ad
 summū, hiatu discissa subsequi-
 tur. Vti monumentum, ac signū
 doloris, ob Christum in crucem
 sublatum, quando nempe petræ
 scis-

scissæ sunt, illant agnoscunt incolæ, & tormentorum explosione, à longè reuerentur ad nauigantes. Dignus est, qui adeatur locus, etenim, præter pium, quæ intuentibus incutit horrorem, philosophandi, simul, & meditando non vnum suggerit argumentum.

Sed iterum contendamus ad Appiam, quæ etsi vbique varijs hinc idè esset referta sepulchris, ex quorum frequenti occurso, & elegantia, prætereuntium oblectarentur oculi, & ex epitaphiorum lectione, mens, animusque recrearentur, nullibi tamen, aut frequentiora, aut operosiora, quàm in Formiano hoc tractu sustinuisse, innumeræ, quæ adhuc supersunt parietinæ euincunt. Profunda in valle conscriptum, fas sit dicere, subsequitur oppidum, ab Appia, & ipsum hinc inde discretum. Itrum illud appellitant geographi, & cum

cum inter antiquos magnū de
 eo obseruari silentium , noui
 nominis, quin & ædificationis re-
 or esse oppidum , ab Hippolito
 Card: Mediceo, è viuis dum Ro-
 ma Neapolim proficisceretur
 sublato, nobilitatum. Arduus
 hinc per Appiam ascensus arri-
 pitur, qui & quandoque in di-
 scrimen viatores adducit. Affi-
 duo siquidem prætereuntium,
 attritu, sic expoliti sunt lapides,
 vt vix vbi tutò pedem sistas, cō-
 cedatur. Ex altera collis parte,
 vbi ad ima procurrare incipit
 Appia, eadem, nī difficilior lucta
 est subeunda: de descensus facili-
 tate vulgato dicto nil suffragan-
 te. Inter concaua vallis, rudera ,
 quædam apparent. Mamurrorū
 Urbem hīc constitisse conten-
 dunt pleriq; . Sed loci infelicitate
 attenta, æquè fundatorū iudi-
 cium, ac exactam scriptorū curā
 in tempus euersionis adstruen-
 dum derideo . Mox sub oculis
 ade-

aderunt Fundi, ob aeris grauitatem, ferè ad nihilum redacti. Hic excubiarum, siue Gabellariorū pertimescendus est rigor. Meminerit hospes, quæ ad ingressum vrbs Neapolitanæ præmonui. Alius Appiæ trames post Fūdōs Tarracinā versus ad V. M.P. excurrit, quo emenso, Regni Neapolitani fines tenebis. Eo in loco Amiclarum urbem fuisse nō vnum euincit testimonium. Sanè si cæterarum urbium noscere primordia iuuat, huius certè interitum, & ruinam scire delectabit; cum vel ob hoc vnum infelices Amyclæ posteris innotuerint. Bellū aliquando cum finitimis populis gerebant Amyclenses, & quia non semel de hostium aduentu falsa referēbātur nuncia, publico edicto vetitum, ne quis, mortis sub pœna, impostero aduentare hostes renunciaret. Quod adeo fideliter, sanctèq; obseruatum, vt patriæ potius

tiūs excidium, quàm indictum,
violare silentiū ptulerint.

Ad proximum maris litus, si
doctè curiosus es, deſpectere po-
teris: ſpelūcas illas obſervaturus
à quarū ruina parū abſuit quin
aliquādo obrueretur Tiberius, ni
Seianus, ruentes ab alto lapides
in ppriū caput excepisset: igna-
rus, quale mōstrū eo in antro in
propriam perniciē reſeruaret ad
vitam. Hæc tuæ, ac meæ ſit pro
nunc peregrinationis meta, ami-
ce hoſpes. Hinc me, licet inuitū,
patiare à te diuelli. Quis ſcit an
opportuniūs ad reliquum, quod
eſt Italici itineris perficiendum,
meus excitetur Mercurius? Faciā
vbi primum nouerim Cāpanum
hunc Mercuriū, eo affectu in
peregrinationis comitē à te ad-
ſciſci, quo vt tuæ curioſitati ſa-
tisfacere, quantum licuit fidū, &
amœnum dedi.

F I N I S,

005670129

